องค์การยูเนสโกประกาศยกย่องเป็น "บุคคลสำคัญของโลก" ประจำปี 2549-2550

หนังสือดี ๑๐๐ ปี พุทธทาส

'เรื่องกรรม' ในมุมมองของ พุทธทาส

สำนักพิมพ์เพชรประกาย

'เรื่องกรรม' ในมุมมองของพุทธทาส

พุทธทาส อินฺทปญฺโญ

หนังสือ...
ให้บทเรียนและข้อคิด ช่วยเปลี่ยนแปลงชีวิต
หนังสือดี...
เป็นสิ่งที่กัลยาณมิตรควรมอบให้แก่กัน

สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ.
การให้ธรรมะเป็นทาน ชนะการให้ทั้งปวง

ธรรมบรรณาการ แด่

....

....

....

....

....

จาก

....

....

"เรื่องกรรม" ในมุมมองของพุทธทาส

พุทธทาสภิกขุ

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ
พุทธทาส.
เรื่องกรรมในมุมมองของพุทธทาส.--กรุงเทพฯ : เพชรประกาย, ๒๕๔๘.
๑๗๖ หน้า.
๑. กรรม. I. ชื่อเรื่อง.
๒๙๔.๓๑๒๒
ISBN ๙๗๔-๙๓๕๑๓-๙-๘

จัดทำโดย **สำนักพิมพ์เพชรประกาย**
หจก. เพชรประกาย
๕๐/๑๑๓ ซอยนวมินทร์ ๖๓ ถนนนวมินทร์ แขวงคลองกุ่ม
เขตบึงกุ่ม กรุงเทพฯ ๑๐๒๔๐ โทร. ๐-๒๗๓๑-๐๓๓๑
โทรสาร ๐-๒๗๓๑-๐๓๓๒

จัดจำหน่ายโดย **บริษัท ซีเอ็ดยูเคชั่น จำกัด (มหาชน)**
SE-EDUCATION PUBLIC COMPANY LIMITED
อาคารเนชั่นทาวเวอร์ ชั้น ๑๙
เลขที่ ๔๖/๘๗-๙๐ ถนนบางนา-ตราด แขวงบางนา
เขตบางนา กรุงเทพฯ ๑๐๒๖๐
โทร. ๐-๒๗๓๙-๘๒๒๒, ๐-๒๗๓๙-๘๐๐๐
โทรสาร ๐-๒๗๓๙-๘๓๕๖-๙
http://www.se-ed.com

พิมพ์ที่ **C&N**
โทร. ๐-๒๔๒๖-๔๑๙๘

ราคา ๑๒๐ บาท

คำนำสำนักพิมพ์

เป็นเรื่องที่น่ายินดีและภาคภูมิใจอย่างยิ่งสำหรับชาวไทย และพุทธศาสนิกชนทั่วโลก เมื่อองค์การ 'ยูเนสโก' ได้ประกาศยกย่องท่านพุทธทาสภิกขุเป็น 'บุคคลสำคัญของโลก' และยูเนสโกจะร่วมเฉลิมฉลองในวาระครบชาตกาล ๑๐๐ ปี ของท่านพุทธทาสภิกขุ ร่วมกับชาวพุทธและคณะสงฆ์ตลอดจนรัฐบาลไทย ในวันที่ ๒๗ พ.ค. ๒๕๔๙ นี้ด้วย

ท่านอาจารย์พุทธทาสนับเป็นบุคคลสำคัญอย่างยิ่ง และเป็นผู้มีผลงานโดดเด่น ท่านอุทิศตนเพื่อสั่งสอนธรรมะให้มนุษย์ได้อาศัยอยู่กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างกลมกลืน หนังสือคำสอนของท่านได้มีผู้นำไปแปลตีพิมพ์เป็นภาษาต่างๆ กระจายไปทั่วโลก แม้แต่ในมหาวิทยาลัยทั้งในยุโรป และอเมริกาตลอดจนเอเชียก็ยังนำคำสอนของท่านไปศึกษาในภาควิชาศาสนาสากล

สำนักพิมพ์เพชรประกาย เป็นอีกหนึ่งสำนักพิมพ์ที่เล็งเห็นคุณค่าในคำสอนของท่านอาจารย์พุทธทาส จึงได้ขออนุญาตนำธรรมบรรยายของท่านมาดำเนินการตีพิมพ์ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือ 'เรื่องกรรมในมุมมองของพุทธทาส' จักยังประโยชน์ให้แก่ท่านผู้อ่านตามสมควร

ปรารถนาดี

วิทยา ประทุมธารารัตน์

บรรณาธิการ

สำนักพิมพ์เพชรประกาย
๕๐/๑๑๓ ซอยนวมินทร์ ๖๓ ถนนนวมินทร์ แขวงคลองกุ่ม เขตบึงกุ่ม กรุงเทพฯ ๑๐๒๔๐

ที่ 006/2548

22 สิงหาคม 2548

เรื่อง ขออนุญาตจัดพิมพ์ธรรมบรรยายของท่านพุทธทาสภิกขุ

เรียน คุณเมตตา พานิช / ธรรมทานมูลนิธิ

สืบเนื่องจากสำนักพิมพ์เพชรประกาย ซึ่งเป็นผู้จัดพิมพ์หนังสือธรรมะ หลักธรรมคำสอน แนวทางปฏิบัติธรรมกรรมฐาน ในพระพุทธศาสนา มีความสนใจเลื่อมใสศรัทธาในแนวทางปฏิปทา ธรรมปฏิบัติ ของท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ (หลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ)

สำนักพิมพ์ฯ จึงได้จัดทำโครงการ **"หนังสือดี 100 ปี พุทธทาส"** โดยต้องการขออนุญาตน้อมนำธรรมบรรยายในวาระต่างๆ ของหลวงพ่อพุทธทาส ออกตีพิมพ์เผยแพร่ทั่วประเทศ ดังรายชื่อต่อไปนี้

1. *จิตว่าง*
2. *ตัวกู - ของกู*
3. *"เรื่องกรรม" ในมุมมองของพุทธทาส (ศึกษาพุทธศาสนาอย่างวิทยาศาสตร์)*
4. *3 ส. (จาก ธรรมบรรยายพิเศษในสวนโมกข์)*

สำนักพิมพ์ฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากธรรมทานมูลนิธิ อนุญาตให้จัดพิมพ์เผยแพร่ได้ต่อไป

จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความเมตตาอนุเคราะห์

อนุญาตให้จัดพิมพ์ได้

(ลายมือชื่อ)

(นายเมตตา พานิช)

กองตำราคณะธรรมทาน ไชยา.

(ตราประทับ: ธรรมทานมูลนิธิ ... อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี)

กราบเรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(ลายมือชื่อ)

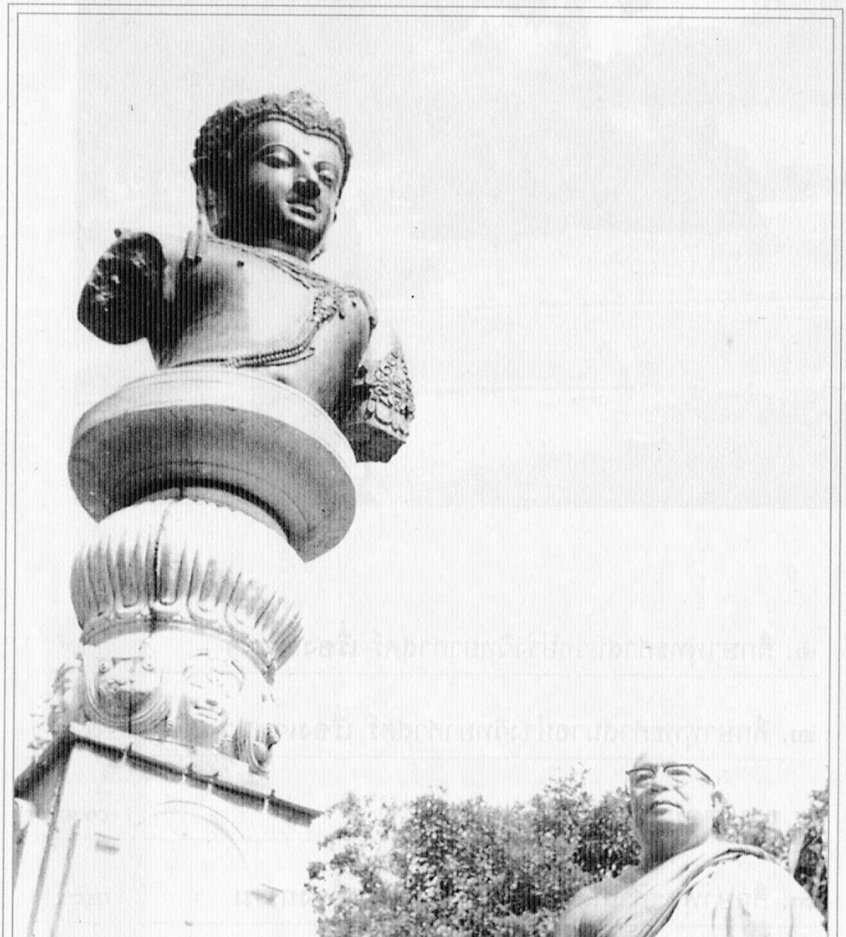
(นายวิทยา ประทุมธารารัตน์)

บรรณาธิการ

ปล. สำนักพิมพ์ใคร่ขอรบกวนในการส่งกลับใบอนุญาตการจัดพิมพ์ไปตามที่อยู่ด้านบนของหัวจดหมายด้วย จักขอบพระคุณยิ่ง

สารบัญ

–๑–

ศึกษาพุทธศาสนา อย่างวิทยาศาสตร์

เรื่องเวทนา.

การรู้เรื่องเวทนาอย่างสันทิฏฐิโก & ทุกเรื่องตั้งต้นมาจากเวทนา.

(: รู้เวทนาต้องรู้อย่างเห็นชัดแจ้งในใจ;
ปัญหา-คำสอน-หลักต่างๆ ตั้งต้นมาจากเวทนา.)

การบรรยายในวันนี้ ก็จะเป็นเรื่องของ **ตัวธรรมะโดยตรง** เป็นวันแรก ดังที่ได้บอกไว้ล่วงหน้าแล้ว. เรื่องธรรมะโดยตรงในที่นี้ หมายถึงเราจะไม่พูดเรื่องเกี่ยวกับบุคคล, การบวชหรืออะไร ศาสนา หรืออะไรทำนองนี้. แต่จะพูดถึงหลักธรรมะโดยตรงที่พุทธบริษัท ทั่วไปควรจะทราบ, แล้วก็ **โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ที่แรกเข้ามาสู่**

พุทธศาสนา, *ในส่วนที่เป็นเรื่องธรรมะโดยตรง ไม่ใช่พิธีรีตอง* หรือไม่ใช่อะไรทำนองนั้น; ฉะนั้นจึงเรียกว่า **หลักธรรมะโดยตรง.**

พุทธศาสนาเป็นวิทยาศาสตร์ทางจิต.

สิ่งแรกที่สุด แล้วก็เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด คือเป็นของทุกสิ่งทุกเรื่อง มีอยู่สิ่งหนึ่ง เป็นสิ่งที่จะต้องทราบแล้วเกินกว่าทราบ คือว่าต้องรู้จัก, ต้องเข้าใจ, ต้องถึงกับรู้สึกอยู่ด้วยใจ, รู้จักมันอยู่ด้วยใจในสิ่งนั้นโดยเฉพาะ. สิ่งๆ เดียวที่ว่ามันเป็นทั้งหมด เป็นทั้งเหตุเป็นทั้งผล เป็นทั้งอะไรทั้งหมดทุกอย่าง, แล้วก็ของเรื่องพุทธศาสนาทั้งหมดที่เราจะต้องเรียนนั้น; สิ่งเดียวนั้นก็คือ สิ่งที่เรียกว่า **เวทนา.**

ตามที่สังเกตเห็น **เราไม่ได้สนใจสิ่งที่เรียกว่าเวทนากัน** ในฐานะเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด, หรือเรื่องที่สำคัญที่สุดเพียงสิ่งเดียว, เราจะเห็นเขาพูดถึงเวทนากันเป็นเพียงสิ่งหนึ่งในหลายๆ สิ่ง ซึ่งมีความสำคัญเสมอๆ กัน. เดี๋ยวนี้เมื่อได้รวบรวมมาทั้งหมดมาสอบสวนดู *ดูพระพุทธภาษิตทั้งหลาย ก็พบที่พระพุทธเจ้าท่านทรงยืนยันว่า คือสิ่งนี้เป็นต้นเหตุ* เป็นต้นเรื่องอะไรทั้งหมด ที่จะต้องรู้จัก, ถ้ารู้จักสิ่งนี้ ก็จะเป็นเหตุให้รู้จักสิ่งอื่นหมด; แล้วถ้ารู้จักสิ่งนี้ก็จะรู้ธรรมะในลักษณะที่เป็นวิทยาศาสตร์ คือไม่ต้องฝากไว้กับความเชื่อนั่นเชื่อนี่ ซึ่งมันไม่ใช่หลักของวิทยาศาสตร์.

วิทยาศาสตร์ในที่นี้ก็หมายถึงเรื่องที่มันประจักษ์แก่ใจ, วิทยาศาสตร์ทางวัตถุ มันก็ประจักษ์แก่เครื่องทดลองทางวัตถุ, *นี่วิทยาศาสตร์ทางจิต* มันก็ต้องหมายถึงที่ประจักษ์แก่ความรู้สึก, โดยไม่ต้องเชื่อตามผู้อื่น หรือไม่ต้องใช้เหตุผลอย่างอื่น นอกจากความรู้สึกที่มันรู้สึกอยู่จริง.

บางคนอาจจะคิดว่า เอาสิ่งที่เรียกว่าจิต หรือความรู้สึกของจิตอะไรมาดูไม่ได้แล้วก็ไม่จัดเป็นวิทยาศาสตร์. อย่างนี้อยากจะพูดว่า นั่นมันยังโง่อยู่มาก เพราะว่าถึง **แม้วิทยาศาสตร์ทางฝ่ายวัตถุนี้ ก็มีสิ่งที่เอามาให้ดูไม่ได้อยู่อีกมากมาย.** แม้ที่สุดแต่ตัวสิ่งที่เรียกกันว่า *ไฟฟ้า ตัวจริงของไฟฟ้านี้ ก็ยังเป็นสิ่งที่เอามาให้ดูกันไม่ได้,* แต่เราก็รู้จักใช้ไฟฟ้า รู้จักประกอบ รู้จักทำอะไรต่างๆ ไปตามกฎเกณฑ์นั้นๆ ตามต้องการได้; แล้วมันมียกเว้นบางอย่าง ที่เอามาให้ดูอย่างนี้ไม่ได้. ฉะนั้นจึงเอาเท่าที่มันจะรู้สึกได้ เห็นได้เพียงพอแก่ความสำเร็จประโยชน์ แล้วมีเหตุผลอยู่ที่ความรู้สึกนั้นไม่ใช่เหตุผลทางคำนึง คำนวณ.

เดี๋ยวนี้ **วิชา** ที่เรียกกันว่า psycho therapy รักษาโรคด้วยจิต ด้วยอำนาจจิต หรือด้วยอะไรของจิตนี้ ก็กำลังเจริญแพร่หลาย; *แต่ก็มิได้หมายความว่าเป็นการที่เอาจิตดูได้* หรือจับตัวจิตมาจัดการอะไรได้, ก็ได้แต่ทำไปตามกฎเกณฑ์ที่ให้เกิดผลทางความรู้สึก ที่เรียกว่าจิตเท่านั้นเอง.

ฉะนั้นสิ่งที่เรียกว่า **วิทยาศาสตร์ในทางธรรมะ ในทางจิตใจ** นี้มันก็มีได้แต่เพียงอย่างนี้; **คือเอาที่เรารู้สึกได้ รู้สึกอยู่เป็นปกติ** เป็นประจำวัน, แล้วก็มีเรื่องที่หรือมีสิ่งที่สืบต่อเนื่องไปจากที่รู้จักดีแล้วนั้นเป็นเรื่องๆ ไป ในลักษณะที่เห็นได้. อย่างนี้ก็ควรจะเรียกได้แล้วว่ามันเป็นวิธีการตามทางของศาสตร์ หรือวิทยาศาสตร์. **หลักธรรมะในพุทธศาสนาที่เป็นตัวพุทธศาสนาแท้จริง** จะต้องมีลักษณะอย่างนี้ คือ **เป็นไปตามหลักที่เรียกว่าศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์** ทั้งฝ่ายร่างกายและฝ่ายจิตใจ. ฝ่ายร่างกายนั้นไม่สู้มีความสำคัญอะไร มันเป็นเหมือนกับภาชนะที่จะรองรับเรื่องทางจิตใจ, เรื่องทางจิตใจเลยสำคัญเพียงสิ่งเดียว ในการที่จะต้องศึกษาค้นคว้าและปฏิบัติ.

ลักษณะของเวทนาและเวทนาให้เกิดกิเลส-อนุสัย.

ทีนี้ก็จะย้อนไปถึงที่เรียกว่า **เวทนา เป็นเรื่องสำคัญของทั้งหมด** ซึ่งจะได้อธิบายให้เห็น, แล้วก็ยังจะต้องศึกษาต่อไปอีกไม่รู้จักสิ้นสุด จนกว่าจะหมดกิเลส; เป็นพระอรหันต์ จึงจะหมดเรื่องที่เราจะศึกษาอันเกี่ยวกับเวทนา.

เวทนาคือความรู้สึก ที่เราจะต้องรู้สึกกันวันละหลายๆ ครั้ง, ภาษาอังกฤษก็แปลกันง่ายๆ ว่า feeling เฉยๆ. สำหรับคำๆ นี้ *ในพุทธศาสนาก็แบ่งเป็น : สุขเวทนา ทุกขเวทนา อทุกขมสุขเวทนา,* **คือเวทนาที่ทำให้รู้สึกเป็นสุข, เวทนาที่ทำให้รู้สึกเป็นทุกข์, แล้ว**

ก็เวทนาที่ไม่อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นสุขหรือเป็นทุกข์, มีอยู่ ๓ เวทนา เรียกว่าเวทนาเหมือนกัน.

ฉะนั้นเราไม่ต้องไปเชื่อตัวหนังสือหรืออะไรที่อื่น **จะต้องมองดูไปยังสิ่งที่เรียกว่าเวทนา ที่เกิดขึ้นแก่เราทุกวันๆ;** บางวันในลักษณะของความสุข รู้สึกพอใจ รู้สึกสบายใจ อย่างนี้เรียกว่าสุขเวทนา, บางวันก็แย่ บางเวลาก็แย่ คือไม่พอใจอึดอัดเป็นทุกข์เดือดร้อนนี้ เรียกว่าทุกขเวทนา, ทีนี้ถ้าไม่ถึงอย่างนั้น ไม่ชัดลงไปว่าสุขหรือทุกข์ แต่มันยังเป็นความรู้สึกที่มีผลแก่จิตใจ มีอิทธิพลแก่จิตใจ ในทางที่ให้เกิดความยึดถือด้วยเหมือนกัน คือสงสัยสนใจหรือหวังหรืออะไรอยู่ ในเวทนาชนิดนี้ ทั้งที่มันไม่ชัดลงไปว่าสุขหรือทุกข์ มันก็จัดเป็นเวทนา. **คนบางคนเมื่อยังไม่เข้าใจ** แล้วก็จะไม่เข้าใจ คือ **จะค้านว่า อทุกขมสุขเวทนา เวทนาที่ไม่เป็นสุขไม่เป็นทุกข์นี้ ทำไมจึงต้องเรียกว่าเวทนาด้วย;** เขาเข้าใจอย่างนั้น. เดี๋ยวนี้เราอยากจะถือตามหลักธรรมะในพระพุทธศาสนา หรือ**ความรู้ของพระพุทธเจ้าว่าท่านเรียกสิ่งนี้ว่ามันเป็นเวทนาด้วยเหมือนกัน** คือมันเป็นที่ตั้งแห่งความสนใจ จนกระทั่งมีความยึดมั่นถือมั่นได้เท่ากันกับเวทนา ๒ อย่างข้างต้น คือสุขกับทุกข์.

เพื่อจะจำให้ง่ายก็จำหลักอย่างนี้ไว้ก่อนก็ได้ ว่า *สุขเวทนาคือรู้สึกเป็นสุขพอใจยินดีนี้ มันเพิ่มให้เกิดนิสัยสันดานที่จะรัก, ส่วนทุกขเวทนานั้น มันเพิ่มความรู้สึกนิสัยสันดานที่จะเกลียด, ส่วน*

อทุกขมสุขเวทนา มันเพิ่มนิสัยสันดานในทางที่จะสงสัยหรือลังเล. นี่ต้องไปทำความเข้าใจตอนนี้กันก่อน ไม่เช่นนั้นจะเข้าใจเรื่องเหล่านี้ไม่ได้, จะกลายเป็นเรื่องหนังสือ หรือเป็นเรื่องที่ต้องเชื่อตามคนอื่นอยู่เรื่อยไป. **เวทนา แปลว่า ความรู้สึก : สุขเวทนา แปลว่า เวทนาที่มีลักษณะเป็นสุข, ทุกขเวทนา เวทนาที่มีลักษณะเป็นทุกข์, อทุกขมสุขเวทนา เวทนาที่ไม่อาจจะกล่าวว่าเป็นสุขหรือเป็นทุกข์;** ถ้าเรารู้จัก ๒ อย่างแรก เราก็รู้จักอย่างที่ ๓ ได้.

สุขะ แปลว่า *ทนง่าย* หรือ *ทนได้อย่างดี* คือ *ชอบทน; สุ* แปลว่า *ง่าย* หรือ *ดี, ขะ* นั้นแปลว่า *ทน; สุขะ* แปลว่า *ทนง่าย ทนได้ทนอย่างดี,* แล้วเราก็ชอบทน ชอบทนอย่างนั้น ทนรู้สึกอร่อย ทนรู้สึกเป็นสุข ทนรู้สึกเบิกบานสนุกสนาน, นี้เรียกว่า*สุขะ คือความสุข;* ส่วน *ทุกขะ* นั้น *เราทนยากทนไม่ได้ ทนไม่ค่อยจะไหว,* แล้วเราก็ *ไม่อยากจะทน* ใครๆ ก็ไม่อยากจะทนทุกขเวทนา. มันสุขะกับทุกขะ อันหนึ่งชวนทน อันหนึ่งไม่ชวนทน; ทีนี้อทุกขมสุข ก็คือว่ายังไม่ปรากฏใน ๒ อย่างนั้น แต่ก็มันยังมีการที่ต้องทน คือทนข้องใจ ทนสงสัย หวัง ลังเล.

ฉะนั้นพูดกันจำง่ายก็ไปเทียบกับหลักที่เรารู้จักกันอยู่แล้ว คือเรื่อง โลภะ โทสะ โมหะ ๓ อย่างของกิเลสนั้น. สุขเวทนามันก็ทำให้เรารัก ให้เราอยากได้ ให้เรากำหนัด ให้เราโลภ; ฉะนั้น **สุขเวทนามันเพิ่มนิสัยโลภ. ทุกขเวทนา** เราไม่ชอบ เราไม่รัก เรา

อยากจะทำลาย **มันก็เพิ่มนิสัยโกรธหรือเกลียด** คือโกรธ โกธะ โทสะนี่ มันก็เพิ่มนิสัยโกรธ. ทีนี้ **อทุกขมสุขเวทนา ที่ทำให้เราฉงน** หรือหวัง หรือสงสัย หรือเกี่ยวข้องอยู่ด้วยความสงสัยเรื่อยนี้ **มันเพิ่มนิสัยแห่งความโง่ คือโมหะ** ไปเที่ยวหลง ไปเที่ยวสนใจ ไปเที่ยวติดใจอยู่ ถอนออกไม่ได้, นี้เรียกว่าโมหะ.

สุขเวทนาเกิดขึ้นทีไร เพิ่มนิสัยสันดานแห่งความโลภ หรือความกำหนัด, **ทุกขเวทนาเกิดขึ้นทีไร เพิ่มนิสัยสันดานแห่งความโกรธ** ความประทุษร้าย คือโทสะ, **อทุกขมสุขเวทนาเกิดขึ้นทีไร เพิ่มนิสัยสันดานแห่งความโง่** ความหลง ความมัวเมา. เขียนเป็นตัวหนังสือสั้นๆ เป็นคู่กันว่า **สุขเวทนาคู่กับโลภะ, ทุกขเวทนาคู่กับโทสะ, อทุกขมสุขเวทนาคู่กับโมหะ;** จริงหรือไม่จริง ต้องไปสังเกตดูด้วยตนเอง. นี่เรียกว่าการเรียนธรรมะจากใจ จากใจจริง จากความรู้สึกจริงๆ, ไม่ใช่เรียนจากหนังสือ หรือจากฟังคนอื่นเขาพูด; ต้องไปรู้จักเวทนาทั้ง ๓ นี้ให้ดีเสียก่อน แล้วสังเกตต่อไปตามหลักว่า อันหนึ่งให้เกิดหรือเพิ่มโลภะ, อันหนึ่งเพิ่มโทสะ, อันหนึ่งเพิ่มโมหะ.

ที่เรียกว่ากิเลสประจำวันของเรา คือ **โลภะ โทสะ โมหะนี่อาศัยอยู่บนเวทนา;** พอสุขเวทนาก็โลภ แล้วก็เพิ่มนิสัยโลภ, ทุกขเวทนาก็โกรธ และเพิ่มนิสัยโกรธ, อทุกขมสุขเวทนาก็เพิ่มนิสัยโง่มัวเมา หลง. อย่าเห็นว่าเป็นเรื่องเล็กน้อยนะ; ถ้าเข้าถึงเรื่องที่ว่า

เล็กน้อยนี้ไม่ได้แล้ว ไม่มีทางที่จะเข้าใจธรรมะในพุทธศาสนา ก็เรียนๆ จำๆ จำๆ ลืมๆ แล้วก็ไม่มีทางที่จะช่วยตัวได้ ให้พ้นจากอันตรายอย่างยิ่งคือกิเลสนั้น.

เวทนาเป็นต้นเหตุให้เกิดเรื่องทุกข์กับดับทุกข์.

(ตรัสอริยสัจจ์ ๔ ไว้เฉพาะแก่ผู้กำลังมีเวทนา.)

นี่คือสิ่งที่เรียกว่า **เวทนา** มีอยู่ ๓ ชนิด เขาเรียกว่าเวทนาเหมือนกันหมด; **อันนี้เป็นต้นตอของทุกอย่าง**. ถ้าจะพูดกันแต่ในแง่ของการที่เป็นเหตุ เวทนานี้เป็นเหตุให้เกิดอะไรอีกมากมาย, เกิดความเห็นผิดเห็นถูก, ทิฏฐิต่างๆ ทุกชนิดก็เกิดมาจากเวทนา; ทีนี้ทุกข์หรือความดับทุกข์อะไรก็เกิดมาจากเวทนา. นี้เป็นในฐานะที่มันเป็นผลขึ้นมาเป็นความทุกข์.

พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสว่า เรื่องอริยสัจจ์เป็นเรื่องที่พูดไว้สำหรับคนที่มีเวทนา สำหรับสัตว์ที่มีเวทนา. **ถ้าสัตว์เหล่าใดไม่มีเวทนา นี่ฟังดูให้ดี, ถ้าสัตว์เหล่าใดคนใดไม่มีสิ่งที่เรียกว่าเวทนาไม่จำเป็น ที่จะต้องเรียนต้องรู้ต้องปฏิบัติเรื่องอริยสัจจ์,** เพราะ *พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า เรื่องอริยสัจจ์ทั้ง ๔ นั้น ตรัสไว้ บัญญัติไว้สำหรับสัตว์ผู้มีเวทนา.* ทีนี้สัตว์ไหนบ้างที่จะไม่มีเวทนา ทุกสัตว์จะต้องมีเวทนา; แต่ *ท่านตรัสจำกัดชัดลงไปกว่านั้นว่า กำลังมีเวทนาอยู่,* ในระยะกาลระยะเวลาที่กำลังมีเวทนาอยู่นั่นแหละ ท่าน

ตรัสเรื่องอริยสัจจ์สำหรับคนนั้น.

เขามีเวทนาที่เป็นทุกข์อยู่ นั่นคือทุกขอริยสัจจ์; เมื่อเขามีทุกขเวทนาอยู่นั้นมันต้อง **เป็นเวทนา ที่มาจากตัณหา คือสมุทย–สัจจ์,** เพราะว่าเวทนานั้นให้เกิดตัณหา แล้วตัณหาให้เกิดทุกข์; ทีนี้สำหรับการดับทุกข์เสียได้นี่ ก็ดับตัณหา **จะดับตัณหาได้ ต้องดับอำนาจของเวทนา** มันจึงจะดับตัณหาได้ **เวทนาหมดอำนาจ ตัณหาจึงจะดับ ตัณหาดับ ทุกข์จึงจะดับ เป็นทุกขนิโรธ;** ทีนี้อริยสัจจ์ข้อสุดท้ายที่เรียกว่า *อัฏฐังคิกมรรคนี้* ทางให้ถึงความดับทุกข์นี้ เป็นเรื่องควบคุมเวทนาทั้งนั้น, **องค์มรรคทั้ง ๘ องค์นี้ เป็นกฎเป็นแบบหรือการปฏิบัติ ที่มันจะควบคุมเวทนาไม่ให้ลุกขึ้นมา ไม่ให้เกิดขึ้นทำหน้าที่,** หน้าที่นั้นก็คือทำให้สัตว์เป็นทุกข์.

เมื่อเรามีเวทนาอยู่ จะเกี่ยวข้องกับอริยสัจจ์ทั้ง ๔ เลย; ตัวทุกข์นี้ก็เป็นเวทนาอยู่ในตัวแล้ว; ทุกข์นี้มาจากตัณหาคือความอยาก ตัณหาก็ต้องมาจากเวทนา มาจากอื่นไม่ได้; ทีนี้ **ดับทุกข์ก็ต้องดับตัณหา ก็คือดับอำนาจของเวทนา.**

เมื่อเรา **กำลังมีทุกขเวทนา เราก็มีครบทั้งตัวทุกข์ และตัวเหตุให้เกิดทุกข์;** เมื่อนั้นเราต้องการหาความดับทุกข์, เราก็ดิ้นรนที่จะหยุดตัณหาเสีย; หรือว่าเมื่อมันไปจนสุดเหวี่ยงของมันแล้ว มันก็หยุดเองเหมือนกัน, มันจะทุกข์อยู่อย่างนั้นเรื่อยไปไม่ได้ มันก็ตายละถ้ามันทุกข์ไม่มีหยุด.

เรื่องเป็นทุกข์ เป็นร้อนชนิดไหนก็ตาม ของใครก็ตาม **พอสุดเหวี่ยงเข้ามันก็หยุด,** นั่นคือตัณหาอุปาทานที่เป็นต้นเหตุของความทุกข์นั้น มันคลายไปเอง มันจางไปเอง, แล้วขณะนั้นเราก็รู้เรื่องนี้ เรื่องที่ว่าตัณหามันจางไป ทุกข์มันก็ดับลง. ถ้าว่าเราจะมองดูไปที่อริยสัจจ์ที่ ๔ ก็หมายความว่า **พอเราเป็นทุกข์ขึ้นมา เราก็ต้องหาทางแก้ไขความทุกข์** ทนอยู่ไม่ได้ ต้องคิดไปให้ถูกทาง ต้องทำไปให้ถูกทาง คือมรรคนั่นแหละ แล้วมันก็จะดับทุกข์ได้.

สรุปความว่า เรื่อง **อริยสัจจ์ทั้ง ๔** อย่างนี้ จะรู้จักมันได้จริง หรือ **ศึกษามันได้จริง ก็เฉพาะเมื่อกำลังมีเวทนาอยู่,** ฉะนั้นจึงกลายเป็นเรื่องที่ทรงบัญญัติไว้สำหรับสัตว์ผู้มีเวทนาอยู่.

นี้ทุกคนก็ทราบอยู่แล้วว่า *เรื่องพุทธศาสนานี้ไม่มีเรื่องอะไรนอกจากเรื่องความดับทุกข์* อย่างเดียว; หรือขยายออกไป เป็นเรื่องทุกข์กับความดับทุกข์ ๒ เรื่อง; หรือขยายออกไปอีก *ทุกข์ นั้นแยกเป็น ๒ คือตัวทุกข์ กับเหตุให้เกิดทุกข์, ความดับทุกข์นั้นก็มี* ๒ *คือความดับทุกข์ กับวิธีที่จะให้ได้มาซึ่งความดับทุกข์,* มันกลายเป็น ๔ เรื่อง เป็นอริยสัจจ์ขึ้นมาอย่างนี้.

นี่คือทั้งหมดในพุทธศาสนา **พุทธศาสนาทั้งหมดมีแต่เพียง ๔ เรื่องนี้;** ถ้าย่นก็เหลือ ๒. พระพุทธเจ้าท่านตรัส ๔ เสมอ คือ อริยสัจจ์ ๔, แต่ในที่บางแห่งนั้นท่านตรัสแต่เพียง ๒ ระบุว่าเมื่อก่อนก็ตามเดี๋ยวนี้ก็ตาม ฉันพูดแต่เรื่องทุกข์กับเรื่องความดับทุกข์

เรื่องอื่นไม่พูด. แต่มันขยายออกไปได้เป็นแปดหมื่นสี่พันข้อ ตามสมมติกัน ไม่มีใครเคยนับ คาดคะเนกันสมมติกันว่า พระธรรมในพุทธศาสนาในพระไตรปิฎกทั้งหมดนี้นับดูจะได้แปดหมื่นสี่พันหัวข้อของเรื่อง คือประเด็น; แม้อย่างนั้นก็ยังพูดได้ว่า ถ้ามันแปดหมื่นสี่พันประเด็นจริง, มันก็ไปรวมอยู่ที่คำว่า "เวทนา" คำเดียว, มัน **เป็นเรื่องของความทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์ ทางถึงความดับทุกข์.** เพราะพระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า อริยสัจจ์ ๔ บัญญัติสำหรับบุคคลผู้กำลังมีเวทนาอยู่; พอเขาไม่มีเวทนา กำลังไม่มีเวทนาอะไร ตอนนั้นไม่มีเรื่องอริยสัจจ์. พอมีเวทนาขึ้นมาเมื่อไรก็จะมีความจำเป็นที่จะต้องมี จะต้องการเรื่องอริยสัจจ์ แล้วก็มีอริยสัจจ์.

นี้จำไว้ทีว่า **หลักอริยสัจจ์คือตัวพุทธศาสนาทั้งหมดนี้ เป็นเรื่องของบุคคลผู้มีเวทนา,** พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้อย่างนั้น. นี้ว่าเรื่องตัวศาสนาแท้ๆ ก็มีต้นเหตุมาจาก **สิ่งที่ร้ายกาจที่สุดสิ่งหนึ่ง คือเวทนา.**

ทีนี้ก็มีแต่จะพูดให้ละเอียดออกไปว่า **ทุกข์** เรื่องทุกข์ทั้งหลายมาจากเวทนาอย่างไร, **เหตุให้เกิดทุกข์** คือตัณหานี่ อุปาทานนี่ คือตัณหานี่ อุปาทานนี่ มาจากเวทนาอย่างไร; นี่พูดออกไปมันก็พูดได้มากมาย. ทีนี้ **ความดับทุกข์** ก็พูดได้ตามแบบของความดับทุกข์, **ทางให้ถึงความดับทุกข์** ก็พูดไปได้ตามแบบของทางดับ

ทุกข์. พูดเรื่องเวทนาได้มากมาย ซึ่งเราจะต้องค่อยๆ สังเกตไปและพูดกัน.

เฉพาะในวันนี้ **อยากจะพูดเรื่องที่เป็นตัวทุกข์ แล้วมันเนื่องกันอยู่กับเหตุให้เกิดทุกข์;** เพราะฉะนั้นขอตั้งหัวข้อใหม่ว่า **ทุกเรื่องมันจะตั้งต้นขึ้นมาจากเวทนา,** ปัญหาต่างๆ คำสอนต่างๆ หลักต่างๆ นี้ มันจะตั้งต้นขึ้นมาจากสิ่งที่เรียกว่าเวทนา.

ก. แม่บทกิเลสและกิเลส ปรุงมาจากเวทนา.

เอาพวกที่เรียกว่ากิเลสกันก่อน กิเลสทั้งหลายที่เป็นตัวกิเลสความรู้สึกก็ดีที่เป็นแต่เพียงทิฏฐิ ความคิดความเห็นก็ดี ล้วนแต่มาจากเวทนา. **กิเลสที่เป็นต้นบทแม่บทของกิเลสทั้งหมด** ก็คือกิเลสที่มีชื่อว่า **อวิชชา.**

ทีนี้ดูซิว่า **อวิชชามาจากเวทนาอย่างไร.** *พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ว่า อวิชชามีนิวรณ์เป็นอาหาร.* หัวข้ออย่างนี้ต้องจำไว้ให้ได้ ไม่เช่นนั้นมันลืม แล้วมันเลอะกันหมด มันฟั่นเฟือนกันหมด, *อวิชชามีนิวรณ์เป็นอาหาร.*

นิวรณ์ ๕ และความหมาย.

นิวรณ์ก็คือที่เราท่องกันอยู่ในนักธรรมตรีนั่นแหละ *กามฉันทะ พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจกุกกุจจะ วิจิกิจฉา* ๕ อย่างนี้ ซึ่งจะ

ถือว่าทุกๆ องค์ทราบแล้ว เพราะเรียนนักธรรมตรีก็ต้องพบเรื่องนิวรณ์.

นิวรณ์ที่หนึ่ง กามฉันทะ คือ สิ่งที่มากลุ้มรุมจิต ให้จิตกลุ้มอยู่ด้วยความรู้สึกที่เป็นกามารมณ์.

ที่สองพยาบาท ก็คือ ความรู้สึกที่มากลุ้มรุมจิต ทำให้จิตกลุ้มอยู่ ด้วยความรู้สึกที่เรียกว่า พยาบาท คือโกรธ คือไม่ชอบ คืออึดอัด.

แล้วอัน **ที่สาม** เรียกว่า **ถีนมิทธะ** ก็คือความรู้สึกที่มากลุ้มรุมจิต ทำให้จิตมันเต็มอยู่ด้วยความรู้สึกที่เป็นไปในทางแฟบ; *ถีนะ* นี้ก็แปลว่า *ง่วงเหงา, มิทธะ* นี้มัน *เซื่องซึม หดหู่ ละเหี่ย.* รวมคำที่มีพูดในภาษาไทย ที่มันเป็นไปในทางที่ให้มันทรุดต่ำแฟบลงไปนี่ ก็เรียกว่า ถีนมิทธะทั้งนั้น. ก็ระลึกนึกถึง **บางเวลาเรามีจิตใจที่เศร้าโดยไม่มีเหตุผล,** ละเหี่ยละห้อย มึนชา ง่วงโดยไม่มีเหตุผล. นี่ก็เรียกว่านิวรณ์ตัวที่สาม.

ตัว **ที่สี่** เรียกว่า **อุทธัจจกุกกุจจะ** นี้มันตรงกันข้าม คือ **ฟุ้งเฟ้อ,** ในเมื่ออันที่สามมันแฟบ, อันที่สี่นี้มันขยายออกเรื่องฟุ้งเฟ้อ. *อุทธัจจะ* ว่า *ฟุ้งซ่าน, กุกกุจจะ* ว่า *รำคาญ* อะไรนี่; คำแปลนี้ไม่ถูกต้องนักดอก ชวนให้เขวได้ ไปรู้สึกเอาเองก็แล้วกัน, เพราะการบัญญัติคำแปลนี้มันยาก *ต้องเห็นอกเห็นใจผู้บัญญัติคำแปลทีแรกบ้าง* ไม่มีใครบอก *จะต้องคิดจะต้องบัญญัติ มันก็มีเขวบ้างหย่อน*

บ้างมากบ้าง; ฉะนั้นเราต้องรู้ความหมาย ถือเอาความหมาย. *อุทธัจจะกุกกุจจะก็คือฟุ้งซ่านไป* ฟุ้งแล้วก็ซ่านไปสองคำนี้พอ. *ถีน-มิทธะก็ว่า ละเหี่ยหดหู่ แล้วก็แฟบลง หดเข้า; อีกอันมันฟุ้ง* ออกไป *อีกอันมันแฟบ* เข้ามา. นี่เรียกว่านิวรณ์; *เมื่อนิวรณ์ตัวที่สี่* เกิดขึ้น จิตก็มีลักษณะฟุ้ง คือขยายออกแล้วก็ซ่านไป.

ทีนี้อัน **ที่ห้า** เรียกว่า **วิจิกิจฉา** คือ **สงสัย** *ลังเล สงสัย* การแปลก็ต้องแปลอย่างนั้น; ตามความหมายจริงของมัน คือความรู้สึกจริงๆ ก็คือว่า **ความที่มันไม่แน่ใจอะไรลงไปได้ ไม่มีศรัทธา ไม่มีความแน่ใจ** อะไรลงไปได้, อยู่ด้วยความลังเล สงสัย มืดมัวสลัว มีจิตใจที่ไม่แจ่มแจ้งแน่นอนชัดเจนอย่างนี้ ลักษณะอย่างนี้ก็เรียกว่า วิจิกิจฉา.

นี่ขอร้องให้ไปทำความรู้จักกับ **สิ่งทั้ง ๕** นี้ให้ดีๆ ทั้งๆ ที่มัน **เกิดอยู่เป็นประจำอยู่ทุกวันนี้,** แต่ก็ไม่ได้สังเกต ไม่รู้จัก ไม่เห็นมันอย่างแจ่มชัด เพราะว่าเราไม่สนใจกับมัน. มีเรื่องอะไรอยู่มากเรื่องที่มันมีอยู่ในตัวเราแท้ๆ แล้วเราก็ไม่ได้สนใจกับมัน ไม่รู้จักมัน. **เรื่องนิวรณ์** นี้ก็เหมือนกัน **เกิดเป็นประจำวัน** เกิดอย่างยิ่ง เราก็ไม่สนใจที่จะแยกดูว่ามันมีกี่อย่าง. เราก็จะต้องสนใจ จนรู้จักมันทุกอย่าง แล้วรู้จักความหมายของมัน.

คำว่า **นิวรณ์ ก็คือกลุ้มรุมจิต ห่อหุ้มจิต.** *นิวรณะ* แปลว่า *กั้นหรือบังเหมือนกับฝา,* ฝาเรือนนี้ก็มีความหมายเหมือนกับนิวรณ์.

มันกั้นบังสิ่งต่างๆ ไว้. หรือ *เปลือกหุ้ม* นี้มีความหมายของนิวรณ์ *มันกั้นบังสิ่งต่างๆ ไว้.* เดี๋ยวนี้มัน **เป็นเครื่องกั้นบังจิตไว้ จิตส่องแสงสว่างตามธรรมชาติของจิตไม่ได้,** คือจิตจะประภัสสรจะมีแสงสว่างตามธรรมชาติของจิตไม่ได้ เพราะนิวรณ์มันคอยหุ้มเอาไว้ เดี๋ยวตัวนั้นมา เดี๋ยวตัวนี้มา เดี๋ยวตัวโน้นมา. **เปรียบเทียบเหมือนกับว่าของที่มันมีแสงสว่าง** หรือมีรัศมี **ดีกว่า;** เช่นว่าเพชรมีน้ำมีรัศมีแวววาวนี้ แล้วมันมีโคลนบ้าง หรือมีอะไรก็ตามหลายๆ อย่างมาปะเข้าไว้, มันก็ **ไม่อาจจะส่องแสงส่องรัศมีของมันออกมาได้,** มันก็ไม่ทำหน้าที่ของมันได้, เหมือนหลอดไฟฟ้านี้ เอาอะไรมาหุ้ม เอาสีมาทา เอาโคลนมาทา เอากระดาษมาปิด อะไรหลายๆ อย่างอย่างใดอย่างหนึ่ง, มันก็ส่องแสงออกมาไม่ได้ คือมันทำหน้าที่ของมันไม่ได้; จิตนี้ก็เหมือนกัน ถ้านิวรณ์อย่างใดอย่างหนึ่งมากลุ้มรุม **จิตทำหน้าที่ของมันไม่ได้ นี่มันจะเกิดอวิชชา.**

ตรัสว่า อวิชชาก็เพิ่งเกิดและเกิดเป็นครั้งคราว ตามเหตุปัจจัย.

ตรงนี้ก็มีปัญหา ที่ว่าคนบางคนได้รับคำสั่งสอนแนะนำว่าอวิชชานั้นคือความโง่ มีอยู่เป็นประจำ; มักจะเข้าใจกันอย่างนั้น. ผมก็เคยเข้าใจอย่างนั้น เพราะเมื่อแรกเรียนนักธรรมครูก็สอนอย่างนั้น. แต่พอมาดู *ในบาลี คำสอนของพระพุทธเจ้าไม่ใช่อย่างนั้น* คือ

พระองค์ตรัสว่า แม้แต่อวิชชานี้ก็เป็นสิ่งที่เพิ่งเกิด เพิ่งเกิดเป็นครั้งเป็นคราว ชั่วขณะๆ ตามเหตุตามปัจจัยของมัน. นี่สิ่งที่เรียกว่า **อวิชชานี้ก็เพิ่งเกิด** เป็นกิเลสที่เพิ่งเกิดเหมือนกัน; **ฉะนั้นใครจะเข้าใจว่า (ถ้าใครที่เข้าใจว่า) อวิชชาเป็นของเกิดอยู่ตลอดเวลาตายตัวแน่นอนนั้น** นั่นคือ **เข้าใจผิด,** แล้วยังแถมเป็นมิจฉาทิฏฐิด้วย. คือ *เป็นสัสสตทิฏฐิ* ที่ถือว่า มีอะไรที่เที่ยงแท้ถาวรไม่เปลี่ยนแปลง คือไม่เกิดดับ. ถ้ารู้ตามที่เป็นจริงคือถูกต้อง ก็จะรู้ตามที่*พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า แม้อวิชชามันก็เพิ่งเกิด* คือเราโง่ต่อเมื่อมีเรื่อง. อย่าถือว่าเราโง่อยู่ตลอดเวลา, หรือความโง่ของเรามันมีอยู่ตลอดเวลา. ขอให้ถือว่า **ความโง่นี้ก็เป็นสังขารอันหนึ่ง คือมีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง** ให้เกิดขึ้น, แล้วความโง่นี้ก็ **เพิ่งโง่เป็นเรื่องๆ** เรื่องๆๆๆ ไป แล้วแต่อะไรมันจะทำให้โง่อย่างไร จึงว่าอวิชชาก็มีเหตุมีปัจจัย แล้วก็เป็นของเพิ่งเกิดและเกิดเรื่อย.

เหตุปัจจัยที่สำคัญ ก็คือสิ่งที่เรียกว่า **เวทนา เพราะเวทนาทำให้เกิดนิวรณ์ หรือเมื่อเกิดนิวรณ์อยู่ย่อมมีเวทนา.** เมื่อมีนิวรณ์ ๕ อย่างนี้อย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ เมื่อนั้นจะเป็นเวทนา ที่ทำให้จิตโง่ไปตามนั้น : **กามฉันทะ** กลุ้มรุมจิต **จิตก็โง่ไปตามแบบกาม, พยาบาท** นิวรณ์กลุ้มรุมจิต **จิตก็โง่ไปตามแบบของความไม่ชอบ** ความประทุษร้าย, **ถีนมิทธะ** นิวรณ์มากลุ้มรุมจิต **จิตก็โง่ไปในทางที่จะแฟบ** จะเหี่ยวจะเศร้า จะละเหี่ยละห้อย, **อุทธัจจกุกกุจจะ** เข้ามา

ครอบงำจิต **มันก็โง่ไปในทางฟุ้ง, วิจิกิจฉา** ครอบงำจิต **จิตก็โง่**ไปในทางที่ **ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร,** ไม่รู้ว่าจะเอาอะไร, ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร; *พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า อวิชชามีนิวรณ์เป็นอาหาร,* ให้จำประโยคสั้นๆ นี้ไว้. **นิวรณ์มาจากเวทนา ฉะนั้นเวทนาก็เป็นตัวที่ให้เกิดอวิชชา.**

ถ้าใครรู้สึกว่า มันผิดกับหลักที่เคยเรียนมาก่อนหรือกำลังรู้อยู่ ก็ขอให้อย่าเพิ่งคิดอะไรมาก; เอาพระพุทธภาษิตเหล่านี้ที่ผมเอามาเล่าให้ฟังนี้ไปคิด, แล้วการเรียนธรรมะจะเป็นเรื่องจริง เหมือนเรียนวิทยาศาสตร์ ไม่ใช่เรียนอย่างเชื่อๆ ตามๆ กันไป, ท่องแล้วก็ลืม ลืมแล้วก็ท่อง. เอาวิทยาศาสตร์ต้องมีของจริงมาเป็นตัวเรื่อง, แล้วก็ดูก็เรียน ก็เห็น ก็รู้อยู่ที่สิ่งเหล่านั้น. นี้ **ดูให้รู้จักนิวรณ์** พอนิวรณ์เกิดขึ้นแล้วจะเป็นเวทนาอย่างหนึ่ง, แล้วจิตจะโง่ไปตามเวทนานั้นๆ *ตามที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า อวิชชามีนิวรณ์เป็นอาหาร.* นี่แม่บทของกิเลสของสิ่งที่จะทำความฉิบหาย คืออวิชชา; แล้ว**อวิชชาก็มาจากเวทนา, (เวทนา) เป็นตัวเรื่องที่ทำให้เกิดอวิชชา.**

ข. มิจฉาทิฏฐิและสัมมาทิฏฐิ มาจากเวทนา.

ทีนี้ขยายความออกไปถึง **ทิฏฐิ** : ทิฏฐิที่เป็น **มิจฉาทิฏฐิ** ก็ตาม ที่เป็น **สัมมาทิฏฐิ** ก็ตาม **มันอาศัยสิ่งที่เรียกว่าเวทนา มันจึงเกิดขึ้นได้.** สิ่งที่เรียกว่า **ทิฏฐิ** นี้ ก็แปลว่า *ความเห็น, ความ*

เห็นก็เป็นสังขาร คือมีปัจจัยปรุงแต่ง; ดังนั้นความเห็นจึงเปลี่ยนได้ : วันนี้มีความเห็นอย่างนี้ พรุ่งนี้อาจจะมีความเห็นอย่างอื่น, หรือว่าถูกอบรมสั่งสอนมาในลักษณะหนึ่ง มันก็มีความเห็นอย่างหนึ่ง ถ้าถูกอบรมสั่งสอนมาในลักษณะอื่น มันก็มีความเห็นอย่างอื่น.

มิจฉาทิฏฐิ ปรุงมาจากเวทนาอย่างไร?

นี่เราก็ต้องเอาไปตั้งแต่ที่มันเห็นชัดๆ ว่า **เวทนาเกิดขึ้น** ทางตาหูอะไรก็ตาม มัน **ทำให้เราเกิดความรู้สึก** อันหนึ่ง ซึ่งมันมีความหมายไปในทำนองว่า **นี้คืออะไร,** นี้คืออะไร หรือ **นี้คืออย่างไร,** หนักเข้าๆ มันก็สรุปเป็นความเห็นอันหนึ่งว่า นี้คืออะไรหรืออย่างไร.

มิจฉาทิฏฐิ เช่นว่า ตายแล้วเกิด หรือตายแล้วไม่เกิด, โลกเที่ยงหรือไม่เที่ยง, โลกมีที่สิ้นสุดหรือไม่มีที่สิ้นสุด, มิจฉาทิฏฐิต่างๆ ที่รู้จักชื่อกันมากแล้วนั่น **มิจฉาทิฏฐิ** ทั้งหมดก็ **มาจากเวทนา** หากแต่ว่ามันมาลึก มานาน มาไกล. เพราะเวทนาเป็นสิ่งที่ให้เกิดความรู้สึก, ถ้าไม่มีเวทนา ก็ไม่มีความรู้สึก ที่จะรู้สึกต่ออะไร ว่าอย่างไร ว่าอะไร ว่าอย่างไร.

คนที่บัญญัติทิฏฐิทีแรก ว่าตายแล้วเกิด หรือตายแล้วไม่เกิดนี้ ความรู้สึกอย่างนั้นมันก็มาจากเวทนา ที่มันเป็นประจำ, เวทนาที่เป็นเหตุให้พอใจ ให้ยึดถือเอานี้ ให้ยึดมั่นถือมั่นเอาเป็นของเรานี้

มันทำให้เกิดความคิดหรือความเห็นว่า อะไรที่เราควรจะเอา. ผลของการที่เสวยเวทนามากเข้าๆๆ มันจะปรุงขึ้นเป็นความคิดความเห็นอันหนึ่งว่า "อะไรคือสิ่งที่เราควรจะเอา", "อะไรคือสิ่งที่เราสั่นหัวไม่อยากจะเอา"; ความรู้สึกอันนี้จะมาจากเวทนาทั้งนั้น เพราะว่าไม่มีอะไรที่จะมาครอบงำจิตคนได้นอกจากเวทนา, เวทนาที่ซ้ำซากๆ มันจะค่อยๆ แยกตัวออกไปว่า อันนี้เราจะเอา, นี้เราจะไม่เอา.

ที่นี้ **คนพวกหนึ่งก็จะมีความคิดทำนองว่า ความเห็นที่ว่าตายแล้วเกิดนี่เราจะเอา,** ความเห็นที่ว่าตายแล้วไม่เกิดเราไม่เอา, ฉะนั้นเราจึงมีทิฏฐิว่าตายแล้วเกิด. ที่นี้ **พวกอื่นตรงกันข้าม** เวทนามันคอยให้เขาลำบากยุ่งยาก หรือมีลักษณาการอย่างอื่น พวกนั้นก็ชอบไปในทิฏฐิความคิดเห็นว่า **เราจะเอาอย่างว่าตายแล้วไม่เกิด. มิจฉาทิฏฐิว่าตายแล้วเกิด, หรือมิจฉาทิฏฐิว่าตายแล้วไม่เกิดนี้ มันมาจากสิ่งที่เรียกว่า เวทนา ที่มารู้สึกแก่จิตอย่างซ้ำซาก.**

แต่ในกรณีอย่างนี้ พระพุทธเจ้าตรัสลึกลงไปถึงผัสสะ ผัสสะก็คือสิ่งที่ให้เกิดเวทนา: เราจะพูดว่าผัสสะก็ได้, พูดว่าเวทนาก็ได้; เพราะเมื่อมีผัสสะแล้วก็ต้องมีเวทนา. เวทนามันต้องมีชื่อว่า **สัมผัสสชาเวทนา**-เวทนาที่เกิดมาจากสัมผัส สัมผัสทางตาบ้าง ทางหูบ้าง ทางลิ้นบ้าง ทางจมูกบ้าง ทางกายบ้าง ทางใจบ้าง คือไปสัมผัสที่อารมณ์อะไรเข้า, **หลังจากสัมผัสแล้วก็ต้องมีเวทนา ฉะนั้นเวทนาจึงมีชื่อไปตามสัมผัสว่าจักขุสัมผัสสชาเวทนา**-เวทนาที่เกิดมาจาก

จักษุสัมผัส, เวทนาที่เกิดมาจากโสตสัมผัสคือหู, เวทนาที่เกิดมาจากฆานะสัมผัสคือจมูก ฯลฯ ก็เรียกว่าเวทนาทั้งนั้น. บางทีพระพุทธเจ้า ก็ทรงใช้คำว่า "ผัสสะ", บางทีก็ทรงใช้คำว่า "เวทนา" ที่เป็นตัวเรื่องตัวการ ตัวที่จะทำให้เกิดอะไรยุ่งยากลำบากนี่. แต่เดี๋ยวนี้เราเรียกว่าเวทนากันให้มันแน่นอน เพราะมันแน่นอนกว่า มันเป็นความรู้สึกที่ทำให้สุขหรือทุกข์ หรือไม่สุขไม่ทุกข์.

เวทนาอย่างไหนทำให้เราเกิดความคิดขึ้นมาอย่างไร หนักเข้าก็เป็นทิฏฐิของเรา, เรามีความเห็นอย่างนั้น ก็เลย **อย่างอื่นเราไม่เห็น** ไม่ยอมเห็น **ไม่ยอมเชื่อ. ฉะนั้นจึงเกิดมีทิฏฐิต่างๆ** เช่นว่าตายแล้วเกิด ตายแล้วไม่เกิด หรือว่าเกิดบ้างไม่เกิดบ้าง, หรือตายแล้วสูญ, ว่าโลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง, นี้มันเนื่องกันทั้งนั้น ว่าสิ่งต่างๆ แน่นอนยั่งยืน, สิ่งต่างๆ ไม่แน่นอนไม่ยั่งยืน; **ความเห็นเหล่านี้ปรุงมาจากความรู้สึกที่เรียกว่าเวทนา.**

ตรงนี้นึกดูให้ดี บางคนอาจจะคิดว่า ความเห็นนี้มันมาจากการที่เราเล่าเรียนในโรงเรียนเรื่อยๆ มา เรามีความเห็นอย่างนี้; นั่นแหละเขารู้นิดเดียว เขาไม่รู้ลึกลงไปถึงว่า **สิ่งที่เราได้ยินได้ฟังนั้น มันทำให้เกิดเวทนา,** ที่เราได้เล่าเรียนในโรงเรียนตลอดเวลาทั้งหมดนั้น มันทำให้เกิดเวทนา คือความรู้สึกที่ถูกใจ หรือไม่ถูกใจ หรือยังอะไรก็ไม่รู้. อันนี้ต่างหากที่ **ทำให้สร้างความเห็น ยึดมั่นถือมั่นอย่างเหนียวแน่น** ขึ้นมาอย่างใดอย่างหนึ่ง; แม้แต่ **ความคิด**

เห็น ลัทธิเรื่องการเมือง เรื่องอะไรอย่างโลกๆ นี้ก็เหมือนกัน **มันก่อรากฐานมาจากสิ่งที่เรียกว่าเวทนา** คือที่มันเข้าไปทำให้จิตใจของเราชอบหรือไม่ชอบ.

นี้ตามหลักพุทธศาสนา หรือคำสอนของพระพุทธเจ้ามีหลักอย่างนี้; ทีนี้วิชาสมัยใหม่ของฝรั่งหรือของพวกอื่น อาจจะเป็นอย่างอื่น. นี้อะไรจะจริง อะไรจะใช้ประโยชน์ได้ ชนิดไหนจะใช้ประโยชน์ได้ ก็ไปคิดดูก็แล้วกัน.

พูดสนุกๆ ว่า เหมือนอย่างว่าเราจะชอบพรรคการเมืองพรรคไหน เรามีทิฏฐิที่เกิดขึ้นว่าเราจะชอบพรรคการเมืองพรรคไหนจะไปลงคะแนนเสียงให้พรรคนั้น **เกิดความชอบที่เป็นทิฏฐิอันนี้ขึ้นมานี้ก็มาจากเวทนา** มาจากเวทนาที่เกิดมาจากการกระทำของพรรคการเมืองพรรคนั้นก็ได้ หรือแม้ที่สุดแต่ว่า ที่เราไปคิดเข้า แล้วมันเกิดความรู้สึกในใจเป็นเวทนาก็ได้, อันไหนมันเป็นไปในทางให้เราชอบเราก็ชอบความรู้สึกอันนั้น; ฉะนั้นเราจึงเกิดความเห็นว่า เราชอบพรรคการเมืองพรรคนี้.

แต่คนทั่วไปเขาคงไม่อธิบายอย่างนี้ เขาอธิบายแต่ผิวๆ ว่าความเห็นของเขาแหละ ความเห็นของเขาเป็นคนฉลาด จะตัดสินเอาเองตามความฉลาดของเขา ว่าพรรคการเมืองนั้นต้องดี, พรรคการเมืองนี้ต้องไม่ดี. **แต่ถ้าพูดตามแบบของพระพุทธเจ้า ทิฏฐิอันนี้เกิดขึ้นมาจากเวทนา** คือมันลึกกว่า; เช่นกำปั้นทุบดินว่า เมื่อ

เราไปนึกถึงการเมืองพรรคไหน เราสบายใจ เราแน่ใจอะไร มันทำให้เราฝังหัวในพรรคการเมืองพรรคนั้น หรือมีทิฏฐิขึ้นมาว่า พรรคการเมืองพรรคนั้นดีแน่.

นี่ลองคิดดูทีว่า คำพูดของใครจะเป็นวิทยาศาสตร์มากกว่ากัน : คำพูดของพระพุทธเจ้า หรือว่าคำพูดของคนพวกนั้น จะเป็นวิทยาศาสตร์มากกว่ากัน ในเมื่อพระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า *"ทิฏฐินี้มันมาจากเวทนา ที่มันประทับใจลงไป ประทับใจลงไป จนเป็นทิฏฐิรูปนี้ขึ้นมา"*. นี่เรื่องเล็กๆ น้อยๆ ในโลกก็ยังเป็นอย่างนี้. ทีนี้**เรื่องทางศาสนา** *ทางมิจฉาทิฏฐิมากมาย* จนถึงกับว่ามี ๖๒ ชนิดโดยละเอียด, โดยย่อก็มี ๒-๓ ชนิด เช่นว่า *นัตถิกทิฏฐิ อุจเฉท-ทิฏฐิ สัสสตทิฏฐิ ทุกอย่างทุกชนิดของทิฏฐิมาจากสิ่งที่เรียกว่าเวทนา* ที่แสนจะละเอียดลึกซึ้งซับซ้อน. ที่มิจฉาทิฏฐิทั้งหลายมาจากเวทนา หรือผัสสะที่ให้เกิดเวทนา.

สัมมาทิฏฐิมาจากเวทนาอย่างไร?

ทีนี้ก็มาถึงที่สำคัญที่สุด คือสัมมาทิฏฐิ. **ทิฏฐิความเห็นที่ถูกต้อง ที่จะเป็นที่พึ่งได้ นี้ก็มาจากเวทนา;** แต่มันมาในทางที่ถูกต้อง. การที่จะเกิดความเข้าใจถูกต้องขึ้นมาได้ว่า อะไรเป็นอะไร มันต้องมีเรื่อง, แล้วเรื่องที่มีขึ้นในใจต้องให้เวทนา. แล้วเวทนานั้นจะมาทำให้โง่หรือมาทำให้ฉลาด นี่มันแยกทางเดินกันที่ตรงนี้. **ถ้าเวทนา**

นั้นมาทำให้เกิดความฉลาด คือความเจ็บปวดทุกครั้งสอนให้คนฉลาด **ไม่เท่าไรก็พอที่จะรู้ว่าอะไรเป็นอะไร ในทางที่ถูกต้อง.**

ความเจ็บปวดบางอย่างมัน **ทำให้คนเข้าใจผิด หลงโง่ไปเรื่อย มันก็เป็นมิจฉาทิฏฐิ;** *เช่นเมื่อเกิดความเสื่อมเสียฉิบหายขึ้นในชีวิต นี้ก็เป็นเวทนาแล้ว* คือเดือดร้อนเหลือประมาณแล้ว. *ถ้าเดินไปทางความโง่* ด้วยเหตุปัจจัยอย่างใดก็ตาม มันก็ *ทำให้คิดไปว่า ผีเป็นต้นเหตุ, เทวดาเป็นต้นเหตุ, โชคหรือเคราะห์เป็นต้นเหตุ ดวงดาวเป็นต้นเหตุ* อะไรไปทางโน้น. *ถ้าเผอิญเวทนานั้นมันเกิดทำให้ฉลาด* เพราะเขามีความฉลาด หรือมีบุญมีอะไร, มันกลับไป*มองเห็นว่า มันเรื่องของเวทนา* นั่นแหละ, *เหตุของเวทนานั้น* คือ *กรรมเป็นต้น,* แล้วก็เหตุปัจจัยเกี่ยวกับสิ่งนั้นเอง ที่ทำให้เรามีความทุกข์นี้, ก็เดินถูกทาง เป็นสัมมาทิฏฐิว่า *มันไปตามเหตุ มันไปตามปัจจัยโดยเฉพาะของมัน ความทุกข์นี้จึงเกิดขึ้น,* จะไม่ถือว่าความทุกข์นี้มาจากเทวดา มาจากผีสาง มาจากที่เหมือนเขาถือกันอย่างที่เป็นมิจฉาทิฏฐิ.

ตรัสไกลไปถึงว่า แม้ทุกอย่างมาจากเหตุปัจจัยก็ไม่ให้ถือว่าเป็นตัวตน.

แต่พระพุทธเจ้าท่านยังไปไกลกว่านั้นอีก ในข้อที่ว่า **จะไม่ให้ถือทุกอย่างนี้ว่าเป็นตัวตน, แม้ที่มันมาจากกรรม** มาจากเหตุ

ปัจจัยของมันโดยตรง ก็อย่าได้ถือว่าเป็นตัวตนเป็นของตน เป็นอะไร, ให้ถือว่า **มันเป็นเหตุปัจจัย เป็นธรรมชาติ เป็นสิ่งที่อาศัยปัจจัยเกิดขึ้น** เป็นอย่างๆ ไปอย่างนั้นแหละ อย่าถือว่าเป็นของเรา, อย่าพูดว่ากรรมของเรา เราทำกรรม กรรมของเราทำให้เราเป็นทุกข์: อย่างนี้พูดภาษาเด็กๆ ภาษาชาวบ้าน ภาษาคนโง่ ยังมีตัวตน มีเรามีของเรา เป็นสัสสตทิฏฐิอะไรทำนองนั้น.

จะพูดให้ถูกตามเรื่องของพระพุทธเจ้า ก็คือ **ไม่มีเรา ไม่มีกรรม** ไม่มีการกระทำกรรมของเรา รับผลกรรมของเรา: ต้องไม่มีเรา. เหตุปัจจัยคือนั้นๆ เลย -นั่นคือจิต-นั่นคือร่างกาย, -นั่นคือตาคือหู จมูก ลิ้น กาย, -นั่นคือรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส มากระทบกันเข้า, เกิดความรู้สึกเป็นวิญญาณ เกิดผัสสะ เกิดเวทนาเกิดความโง่ ยึดถือในเวทนานั้น เป็นตัณหา เป็นอุปาทาน เป็นทุกข์.

ความทุกข์เกิดขึ้นได้โดยไม่ต้องมีเรา ไม่ต้องมีตัวผู้ทุกข์ หรือเป็นผู้สร้างความทุกข์ หรือผู้ทำทุกข์ให้: ให้ทุกๆ ตอนเป็นธรรมชาติตามธรรมชาติ, เรียกเป็นบาลีอย่างถูกต้องเต็มที่ ก็เรียกว่า **ปฏิจจสมุปปันนธรรม คือสิ่งที่อาศัยกันเกิดขึ้น;** ไม่มีความรู้สึกเป็นตัวเป็นตน เป็นเราเป็นของเรา.

ถ้าทิฏฐิมันเดินไปเป็นว่าเป็นตน เป็นของตนนี้ ก็เป็นอัตตานุทิฏฐิ หรือ *อัตตนียานุทิฏฐิ* ทิฏฐิว่าเราว่าของเรา *นี้เป็นมิจฉาทิฏฐิ*, มันก็เกิดมาจากเวทนา เพราะไปหลงในเวทนาใดเวทนาหนึ่งเข้า แล้ว

เข้ายึดว่าเราว่าของเรา เป็นความผิดไป. แต่ถ้ามันมาในทางที่ไม่ยึดถืออย่างนั้น เห็นเป็นเพียงธรรมชาติอย่างนั้นๆ มันจะปรุงแต่งกันอย่างนั้น เกิดอันนั้น; อย่างนี้เรียกว่าสัมมาทิฏฐิ. มาจากต้นตอเดียวกันคือเวทนา; **ถ้าเดินทางผิดเป็นมิจฉาทิฏฐิ, เดินทางถูกเป็นสัมมาทิฏฐิ.**

เท่าที่พูดมานี้ มันก็เป็นเพียงตัวอย่าง เป็นเหตุผลที่แสดงให้เห็นบางส่วนเท่านั้น ไม่ใช่ทั้งหมด, เพราะว่ามันไม่มีเวลาจะพูดทั้งหมด. นี้เพียงเท่าที่พูดมานี้ มันเป็นเหตุผลหรือเรื่องราวบางส่วนที่ทำให้เห็นว่า *มันจริงอย่างที่พระพุทธเจ้าท่านตรัส ว่าอะไรๆ นี้มันรวมจุดอยู่ที่เวทนา มันตั้งต้นอยู่ที่เวทนา.* แล้วมันจะแยกออกไปเป็นมิจฉาทิฏฐิกี่อย่างๆ หรือเป็นสัมมาทิฏฐิ. **สัมมาทิฏฐิมีเพียงหนึ่งอย่าง, แล้วก็มาจากเวทนา.**

ฉะนั้นระวัง **เรื่องเกี่ยวกับเวทนา.** ใครจะมาสอนใคร; พระพุทธเจ้าก็ช่วยอะไรไม่ได้นอกจากจะแนะหนทาง, ส่วนที่จะเล่าเรียนศึกษานี้ต้องทำเอง เพราะฉะนั้นก็เสวยเวทนาเข้าไป **เวทนาอะไรมีขึ้นมาก็เสวยเวทนานั้น;** แต่แล้วก็มีแตกต่างกันอยู่ ๒ อย่างว่า : *ปุถุชนคนพาล คนโง่ คนเขลานี้มันเสวยเวทนาด้วยความโง่, ส่วนอริยสาวกก็เสวยเวทนาด้วยความฉลาด.* มีเท่านั้น เพราะระมัดระวัง ดูดี.

มันต่างกันมาเสียแต่ทีแรกแล้วว่า ปุถุชนคนพาล **คนเขลา**

นั้น **ไม่ได้เคยฟังธรรมะของพระอริยเจ้า** ฟังแต่ธรรมะของคนพาลปุถุชนมิจฉาทิฏฐิ. **ส่วนอริยสาวกนั้น** หมายถึงผู้ที่ได้ฟังธรรมะของพระอริยเจ้า แล้วก็เป็นผู้มีปัญญา ถูกนำไปตามคำสอนของพระอริยเจ้า, ตั้งมั่นด้วยดีในธรรมะของพระอริยเจ้า. นี้เขาเรียกว่าอริยสาวก คือคนไม่โง่ไม่เป็นพาล; ตรงกันข้ามกับปุถุชนคนพาลที่มันเกิดมาด้วยเหตุอะไรก็ตามใจ มันไม่ได้ยินได้ฟังเรื่องที่เป็นธรรมะของพระอริยเจ้า, ฉะนั้นใจของเขาก็มีอยู่อย่างหนึ่ง. ทีนี้พอเวทนาเกิดขึ้นนี้มันก็ต่างกัน แยกทางกันเดิน; คนพาลก็เสวยเวทนาด้วยความโง่, อริยสาวกก็เสวยเวทนาด้วยความฉลาด.

ฉะนั้น **คนพาลจึงเกิดตัณหา เกิดอุปาทาน เกิดความยึดมั่น** มันเป็นทิฏฐิอย่างนั้นอย่างนี้ แล้วก็ **มีความทุกข์; ส่วนพระอริยเจ้า** นั้น **รู้เท่าทันเวทนา** เพราะได้เรียนมาดี ได้อบรมมาดี ได้ปฏิบัติมาดี จึงไม่ยึดมั่นถือมั่นในเวทนานั้น คือมันเกิดความฉลาดมันเกิดความรู้เสียว่าอะไรเป็นอย่างไร อะไรเป็นอย่างไร, เวทนานี้คืออะไร, **ก็ไม่โง่ไม่หลงที่จะไปยึดมั่นถือมั่นในเวทนานั้น,** เพราะฉะนั้นไม่เกิดตัณหา ไม่เกิดอุปาทาน ไม่เกิดทิฏฐิเห็นผิดที่จะทำให้เกิดทุกข์ได้.

นี่เราทุกคนก็อยู่ในโลก โลกนี้ก็มีอารมณ์สำหรับมากระทบทางตา ทางหู ฯลฯ นี้เรียกว่าโลก, นี้พอมากระทบแล้วมันก็เกิดผัสสะ เวทนา. เราที่อยู่ด้วยกันในโลก **ทุกคนนี้ จะเสวยเวทนานั้น**

ในลักษณะที่ต่างๆๆๆ กันไป; **เคยชินไปในทางไหนมาก ก็สะสมความคิดเห็นไปในทางที่จะมีทิฏฐิอย่างนั้น,** คนอื่นก็มีทิฏฐิอย่างอื่น. นี่เราพูดกันไม่ค่อยรู้เรื่อง เพราะว่าเราถือเอาความหมายของสิ่งที่เรียกว่าเวทนานี้ มันผิดกัน ผิดกันๆ เป็นพวกๆ ไม่รู้ว่ากี่พวกต่อกี่พวก.

นี่ขอให้เข้าใจไว้ทีว่า พระพุทธเจ้าท่านตรัสอย่างนี้ ว่าทุกอย่างมันไปรวมอยู่ที่เวทนา ที่มันจะงอกออกไปเป็นนั่นเป็นนี่. เราต้องรู้เรื่องนี้ เราถือว่าพระพุทธเจ้าเป็นพระอริยเจ้า ท่านสอนไว้อย่างนี้ เราได้ฟังแล้ว แล้วก็มาทำให้มันตรงกับที่ท่านสอนไว้นะ จะเป็นการลองดูก็ได้ ว่ามันจริงหรือไม่จริง : **เวทนาเกิดแล้ว มันก็ทำให้เกิดความคิดที่เป็นทิฏฐิต่างๆ ได้** เกิดทุกข์ได้เกิดอะไรได้, แล้วทำให้เกิดอะไรได้, แล้วทำให้เกิดอวิชชาได้ เป็นครั้ง เป็นครั้ง เป็นครั้งไป, จนชินๆๆ เข้า เป็นความเคยชินที่จะเกิดอวิชชาชนิดนั้นอย่างทันทีทันควัน, จนคนโง่บางพวกเข้าใจไปว่า อวิชชาเป็นสิ่งที่นอนรออยู่แล้วในสันดาน มันกลายเป็นมิจฉาทิฏฐิไปอีกแบบหนึ่ง. *อวิชชาเพิ่งเกิด แต่ว่าเกิดเร็วเกินไป จนคนนี้ไม่รู้ว่ามันเพิ่งเกิด คิดว่ามันเกิดอยู่แล้ว รออยู่แล้ว นอนอยู่เป็นประจำในสันดาน.*

นี่พูดมาตั้งชั่วโมง แทบจะไม่ได้เรื่องได้ราวอะไร ถ้าฟังไม่ถูก; ถ้าฟังถูกก็จะต้องได้เรื่องสักหน่อยหนึ่งว่า ทุกเรื่องในโลกนี้ **ทุกเรื่องของมนุษย์นี้** จะเป็นเรื่องอะไรก็ตามใจของมนุษย์นี้ **มีจุดตั้งต้น**

หรือจุดสำคัญอยู่ที่สิ่งที่เรียกว่าเวทนา. ถ้าไม่มีสิ่งที่เรียกว่า เวทนา ทุกอย่างไม่มีความหมาย, แม้แต่โลกนี้จะไม่มีความหมาย; เพราะว่าเรา *อยู่ในโลกนี้ เพื่อแสวงหา สุขเวทนา* อุตส่าห์เกิดมา ศึกษาเล่าเรียน ทำการงานนั่นนี่ จนกว่าจะตาย เพราะเป็นทาสของเวทนา ต้องการสุขเวทนา; แต่แล้ว **ก็ไอ้เวทนานี้เป็นเหตุให้เกิดอะไรอีกมากมาย** เกิดความคิดผิด คิดถูก ให้มีทุกข์มากขึ้นหรือให้มีทุกข์น้อยลง ได้ทั้งนั้น, คือไปผิดก็ได้ ไปถูกก็ได้.

เวทนาเป็นสิ่งที่น่ากลัวที่สุดต้องรู้ทัน.

นี้เราก็มีการเตรียมตัวสำหรับที่จะจัดให้มันเป็นไปแต่ในทางที่ถูก **ทุกครั้งที่เรามีการประสบหรือเสวยสิ่งที่เรียกว่าเวทนา** วันหนึ่งนับไม่หวาดไหว เดี๋ยวตา เดี๋ยวหู เดี๋ยวจมูก เดี๋ยวลิ้น เดี๋ยวกาย เดี๋ยวใจ. ชั่วนอนอ่านหนังสือชั่วโมงเดียวนี้ มันมีเวทนาหลายแบบเกิดขึ้นสลับซับซ้อนกันไปทีเดียว **เพราะเข้าใจความหมายเหล่านั้น (ต้องเข้าใจความหมายเหล่านั้น)** มันเกิดมาในลักษณะเป็นธัมมารมณ์เข้าไปรบกวนจิตใจ เป็นเวทนาหลายๆ ชนิด. ทีนี้ถ้าเราไม่อ่านหนังสือ เราออกไปเดินเล่นตาหูอะไร มันก็ไปได้ยินได้เห็นได้อะไร อย่างนั้นอย่างนี้เข้าอีก มันล้วนแต่เต็มไปด้วยสิ่งที่เรียกว่าเวทนา; แล้วก็เป็นต้นเหตุให้เกิดอะไรอีกมากมาย แล้วแต่ว่ามันมีความเหมาะสมของมันอย่างไร มีเหตุปัจจัยของมันอย่างไร.

เราอยู่ในท่ามกลางสิ่งที่ร้ายกาจที่สุด **อันตรายที่สุด คือสิ่งที่เรียกว่า เวทนา;** ฉะนั้น **อย่าไปกลัว** เช่น กลัวเสือ กลัวจน กลัวตาย กลัวอะไร, **จงกลัวกับพิษร้ายของสิ่งที่เรียกว่าเวทนา** นี้เถิด น่ากลัวกว่าสิ่งใดหมด. นี่ถ้ามองเห็นอย่างนี้แล้วก็จะรู้จักพระพุทธ-เจ้า, จะรู้จักจิตใจของพระพุทธเจ้า, จะรู้จักธรรมะของพระพุทธเจ้า.

เดี๋ยวนี้ **มนุษย์เราในโลกนี้ ไม่รู้จักสิ่งนี้ว่าน่ากลัวที่สุด;** ไปกลัวจน ที่จริงเขาก็รู้ว่าเขาไม่จน แต่เขายังไม่มีเกียรติเขาก็จะเอาเกียรติ, รวยแล้วยังไม่พอ จะรวยไม่มีที่สิ้นสุด. เพราะฉะนั้นก็เบียดเบียนกันเรื่อย เบียดเบียนกันทั้งโลก และเบียดเบียนกันเรื่อย **เพราะไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่าเวทนา.** ถ้าเขารู้จัก เขาจะเห็นว่า นี่อันตรายที่สุด, สิ่งที่น่ากลัวที่สุด, น่าหวาดเสียวที่สุด, ซึ่งศาสนาทุกศาสนาต้องการจะให้เข้าใจและให้เอาชนะได้. **ผลร้ายที่เกิดมาจากสิ่งที่เรียกว่าเวทนานี้** *ศาสนาคริสเตียนเขาจะเรียกว่าซาตาน* หรืออะไรทำนองนั้น; เราก็เรียกไปตามที่เราอยากจะเรียกได้เหมือนกัน.

สิ่งที่น่ากลัวที่สุด คือสิ่งที่เรียกว่า เวทนา; เข้าไปใกล้มันหรือไปแตะต้องมันไป **เกี่ยวข้องกับมัน ถูกวิธีหรือผิดวิธี** มีเท่านั้น; **พอผิดวิธี ก็เป็นอันตรายที่สุด คือจะโง่ลง–โง่ลง–โง่ลง–โง่ลง แล้วก็จมลงไปในความโง่** จมลงไปในความทุกข์อย่างไม่รื้อไม่ถอน, จมลงไปในวัฏฏสงสาร ตกนรกหมกไหม้เป็นกัปเป็นกัลป์ไปเลย คือ อยู่ในความทุกข์ ในดงแห่งความทุกข์ ในอะไรแห่งความทุกข์นี้. ทีนี้

ถ้าว่า **จัดทำไปในทางถูกต้อง** มันก็ฉลาด มันก็ไม่ไปหลง **ก็ไม่จมลงไปในความเป็นทาสของเวทนา,** แต่รู้จักฉลาดขึ้นๆ จนอยู่เหนือเวทนา. กำจัดเวทนาเสียได้, หมายความว่า *กำจัดอิทธิพลหรืออันตรายจากเวทนาเสียได้ ก็ไปนิพพาน คืออยู่เหนือความทุกข์.*

ตกนรกอย่างแสบเผ็ด ก็เป็นนรกในความหมายธรรมดา, ตกนรกหอมหวนหอมหวานเอร็ดอร่อยก็เป็นสวรรค์ เรียกกันว่าสวรรค์, *สวรรค์คือนรกที่ชวนตก* ไม่มีใครรู้ว่ามันเป็นนรก, *นรกธรรมดาก็คือนรกที่มันแสบเผ็ด:* นี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับเวทนาทั้งนั้น. **นรก สวรรค์ นิพพาน ทั้งหมดเกี่ยวกับเวทนา,** เป็นต้นเหตุด้วยเป็นผลด้วย เป็นผลสุดท้ายด้วย เป็นผลต่อๆ ไปด้วย จนกระทั่งเป็นเวทนาชนิดที่ประเสริฐที่สุด คือ *เวทนาที่มันรู้สึกเพราะไม่มีความทุกข์เลยอย่างนี้ เพราะมันหมดกิเลสแล้วอย่างนี้. (เวทนาชนิดนี้ประเสริฐที่สุด คือเวทนาที่มันรู้สึกไม่มีความทุกข์เลย เพราะหมดกิเลสแล้ว.)*

ในลักษณะอย่างนั้น มันไม่ใช่ว่าเวทนาอย่างที่กำลังพูด, *เป็นเวทนาของผู้ที่ชนะเวทนาแล้ว;* ไม่รวมอยู่ในข้อนี้, เว้นไว้แต่จะถือว่าความสุขอันนี้ เป็นความสุขเกิดมาจากการดับกิเลสได้ ดับทุกข์ได้เป็นนิพพานนี้ มันไม่มีเวทนาดึงดูดใจให้คนอยากปฏิบัติธรรมอย่างนั้นก็ได้. **แต่ผู้ที่ได้บรรลุเวทนานั้นจริงคือพระอรหันต์ ไม่รู้สึกเป็นเวทนา,** ท่านไม่รู้สึกเป็นเวทนา หรือว่าเวทนาก็ชนิดที่

สักว่าไม่มีความหมาย เป็นเวทนาที่ไม่สร้างความยึดมั่นถือมั่นแก่จิตใจได้.

คำว่า **เวทนาในกรณีทั่วไป เราหมายถึงเวทนาของคนที่จะไปยึดมั่นในเวทนานั้น,** แม้จะยึดมั่นด้วยสติปัญญาตามธรรมดานี้ก็เรียกว่ายึดมั่น, จนกว่ามันจะหลุดพ้นไปเสียแล้วจากเวทนา จึงจะอยู่เหนือความยึดมั่นถือมั่น. ฉะนั้นในความถูกต้องนั้น มันก็ยังมีความยึดมั่นถือมั่นชนิดที่ละเอียด ลึกซึ้งสุขุมอยู่ด้วย เหมือนจะต้องค่อยๆ ก้าวสูงขึ้นไป คือข้ามให้พ้นไป : ข้ามจากความเลวหรือความชั่วมาสู่ความดี, ความดีหรือบุญกุศลก็ตาม, แล้วข้ามความดีหรือบุญกุศลนี้ไปสู่ความที่ไม่เรียกได้ว่าดีหรือไม่ดี, คือไม่มีเหตุที่เป็นที่ตั้งแห่งความดีหรือความไม่ดี, ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความสุขหรือความทุกข์, ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่นถือมั่นว่าเรา ว่าของเรา; **พอไม่มีเรา ไม่มีของเรา มันก็หมดเรื่องกันแหละ : ไม่มีได้ไม่มีเสีย ไม่มีอะไรทุกอย่าง.**

ตอนนี้เป็นสิ่งที่ลึกลับอยู่ : **คนที่ไม่เคยถึง ก็คิดว่าจะเป็นเวทนาที่ดีที่สุด** ที่เป็นสุขที่สุด ก็อยากจะได้, **คนที่ถึงเข้าจริงคือพระอรหันต์** ก็เฉยไปหมด. นี่มันเล่นตลกกันอยู่อย่างนี้ ไม่รู้สึกว่าเป็นเวทนาชนิดที่เขายึดมั่นถือมั่นกัน จึงรู้แต่ว่ามันเป็นผลของการกระทบความรู้สึกทางอายตนะ, เช่น ใจกับธัมมารมณ์ เป็นต้น; นี่ก็เลยเป็นของที่ไม่มีความหมาย. ชนะเวทนาอยู่เหนือเวทนาเป็น

อย่างนี้.

ฉะนั้นขอให้เห็นว่า ตั้งแต่ต้นที่สุดไปจนถึงปลายที่สุดแล้วก็มี **เวทนาอย่างเดียวเป็นตัวเรื่อง** เป็นเจ้าของเรื่อง เป็นตัวเรื่อง เป็นเหตุของเรื่อง เป็นผลของเรื่อง; อะไรเป็นหมดเลย. ฉะนั้นวันนี้ถ้าว่าฟังอะไรไม่ถูก ก็ขอให้เพียงแต่สนใจที่เรียกว่าเวทนา ให้รู้จักมันเหมือนกับเอามาใส่ฝ่ามือดูได้ ถ้ามันเป็นวัตถุ ว่ามันเป็นอย่างไร.

เดี๋ยวนี้มัน **เป็นเรื่องที่เกิดแก่จิตใจ ก็ให้มันรู้จักประจักษ์ชัดด้วยความรู้สึกของจิตใจ;** คล้ายๆ กับว่าเหมือนเอามาใส่ฝ่ามือดูได้อย่างนั้น **จะได้เรียนธรรมะอย่างวิทยาศาสตร์** คือไม่โง่ **ไม่ต้องเชื่อตามผู้อื่น** ไม่ต้องเชื่อตามเหตุผลอย่างอื่น, **นอกจากเหตุผลคือความรู้สึกอยู่ด้วยใจ ตลอดเวลา** ทุกเรื่องๆ ทุกขั้นทุกตอน คือบทว่า *สันทิฏฐิโก* ที่เราสวดทุกวันนี้ : เราสวด *สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม* ฯลฯ แล้วมี **สันทิฏฐิโก** ติดมา; นี่คือความหมายอย่างนี้; **นี่เป็นวิทยาศาสตร์ เรียนด้วยความแจ่มแจ้งที่เป็นสันทิฏฐิโก, เห็นธรรมะ รู้ธรรมะ เข้าใจธรรมะ ปฏิบัติธรรมะ ดับทุกข์ ด้วยธรรมะในลักษณะที่มันเป็นวิทยาศาสตร์.**

เอาละ พอกันที.

❋ ❋ ❋

– ๒ –

ศึกษาพุทธศาสนา อย่างวิทยาศาสตร์

เรื่อง เวทนา (ต่อ).

ที่มาของเวทนา & การศึกษาเวทนา ในลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์.

(: เวทนามาจากอายตนผัสสะ, ต้องศึกษาปฏิบัติ
หลักพุทธธรรมเหมือนอย่างเอาวัตถุมาใส่ฝ่ามือดู.)

การบรรยายในวันนี้ เป็นการบรรยายต่อไปจากครั้งที่แล้วมา: ดังที่ได้บอกให้ทราบแล้วว่า เราจะเปลี่ยนเรื่อง จากเรื่องสำหรับภิกษุใหม่ มาเป็นเรื่อง *หลักธรรมะที่เป็นหัวใจของพุทธ*

ศาสนาโดยตรง.

ในครั้งที่แล้วมา **เราพูดถึงสิ่งที่เรียกว่าเวทนา ในฐานะที่เป็นสิ่งที่มีอยู่จริง;** แล้วก็ **เป็นต้นเหตุของทุกสิ่ง** ที่ทำให้เกิดปัญหายุ่งยากขึ้นแก่มนุษย์เรา; แล้วให้ **มองดูสิ่งที่เรียกว่าเวทนานั้นเป็นต้นเหตุให้เกิดสิ่งยุ่งยากแก่มนุษย์เราได้** ในลักษณะที่มันเป็นสิ่งที่เห็นได้จริงๆ ตรงๆ **ตามกฎเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์,** ดังนั้นเราจึงเรียกการศึกษาชุดนี้ว่า **การศึกษาพุทธศาสนาตามวิถีทางของวิทยาศาสตร์.**

สิ่งที่จะศึกษานี้เป็นวิทยาศาสตร์ฝ่ายนามธรรม.

นี้ต้องทบทวนดูให้เข้าใจ ถึงสิ่งที่จะเป็นวัตถุของการศึกษา : **ถ้าการศึกษาตามวิถีทางของวิทยาศาสตร์ ต้องมีตัววัตถุสำหรับการศึกษาอย่างประจักษ์** คือไม่ใช่เรื่องคำนึงคำนวณโดยเหตุผลเหมือนกับวิธีของปรัชญา. ทีนี้เราก็ได้พูดแล้วว่า แม้สิ่งที่เรียกว่า **เวทนา** นั้น จะเป็นเพียงความรู้สึกในทางจิต มิได้เป็นตัวเป็นตนอย่างวัตถุ; นี้ก็ขอให้เข้าใจว่า มันเป็น *วิทยาศาสตร์ฝ่ายนามธรรม ไม่ใช่วิทยาศาสตร์ฝ่ายวัตถุ.*

เรื่องนามธรรมกับเรื่องวัตถุนี้ มันก็มีอะไรบางอย่างที่ยังเข้าใจผิดกันอยู่; สำหรับผู้มีปัญญาในทางธรรมะจริงๆ แล้ว จะเห็นว่า **เรื่องนามธรรมนั้นก็เป็นเรื่องระดับเดียวกันกับเรื่องวัตถุ.** ตรงนี้

ยากที่ใครๆ จะเข้าใจหรือมองเห็นได้ทันที ว่าเรื่องทางจิตใจนั้น ถ้ามองเห็นชัดเข้าใจแล้ว มันก็จะกลายเป็นเรื่องทางวัตถุโดยกฎเกณฑ์อย่างเดียวกัน. **นี่เป็นเหตุให้เราสามารถที่จะเอาสิ่งที่เรียกว่าเวทนามาเป็นวัตถุสำหรับศึกษาได้** เช่นเดียวกับที่เราจะเอาก้อนหิน ก้อนดิน ไม้ไล่นี้มาเป็นวัตถุสำหรับการศึกษาค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ฝ่ายวัตถุ.

อีกทีหนึ่งขอให้ทราบไว้ด้วยว่า **ระบบจิตใจ** ที่เนื่องกันอยู่กับร่างกายนี้ **ตามทางธรรมะเขาถือว่า เป็นเรื่องเดียวกันกับร่างกาย;** ดังนั้นเราจึงต้องมีคำใช้ที่แบ่งแยกกันเด็ดขาด. ระบบรูปธรรม คือวัตถุทั้งหลายที่เรียกว่า corporeality นี้ก็ตาม ระบบทางจิตที่เนื่องกันอยู่กับร่างกาย ที่เรียกว่า mentality นี้ก็ตาม ล้วนแต่ถือว่าเป็นเรื่องวัตถุทั้งนั้น; ต่อเมื่อเป็นเรื่องที่สูงขึ้นไปกว่านั้น คือ **เป็นเรื่องทางสติปัญญาล้วนๆ** ที่เราเรียกกันว่าทาง spiritual, นั่นแหละ **จึงจะเป็นเรื่องทางที่ไม่อาจจะเรียกว่าวัตถุ.**

จะยกตัวอย่างให้ฟังง่ายๆ ว่า **ในทางธรรมะ** นี้ เรามีเรื่องที่จะต้องเอามา **เป็นวัตถุสำหรับการศึกษา ๒ เรื่อง คือเรื่องกายกับจิต;** กายจะต้องถูกศึกษาเช่นเดียวกับจิต, จิตจะต้องถูกศึกษาเช่นเดียวกับกาย. ทีนี้เอาอะไรมาศึกษาจิตและกาย? อันนั้นรู้จักกันหรือยัง? อันนั้นจะไม่เรียกว่าจิต; เพราะว่าจิตนี้มันคู่กันกับกายถูกศึกษาพร้อมกันไปกับกาย ในลักษณะอย่างเดียวกันกับกาย. เช่น

ขันธ์ ๕ : รูปนี้คือกาย, เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นี้คือจิต; เอามารวมกันเป็นขันธ์ ๕. แล้วอะไรจะศึกษาขันธ์ ๕ เอาขันธ์ ๕ เป็นวัตถุสำหรับศึกษา? นี่ที่มัน **เตลิดขึ้นไปจนไม่มีชื่อจะเรียก** นี้ ในภาษาธรรมะเขาเรียกว่า **ปัญญา** หรือ **ญาณทัสสนะ** หรืออะไรที่มันยิ่งไปกว่าร่างกายกับใจนี้.

ทีนี้ก็พอจะเห็นได้ว่า เรามีสิ่งนี้ที่จะศึกษารูปร่างกายในลักษณะที่เป็นวัตถุ, ศึกษาจิต เรื่องเกี่ยวกับจิต ความรู้สึกของจิตในลักษณะที่เนื่องกันอยู่กับวัตถุ; เรียกง่ายๆ ว่าศึกษาเรื่องคน คนก็มีทั้งกายและทั้งจิต, ฉะนั้นคนทั้งคนถูกศึกษา.

ทีนี้สิ่งที่จะมาศึกษามันได้นี้ ก็ต้องเป็นเรื่องที่สูงกว่าดีกว่า ๒ สิ่งนี้, นี่คือมี **เรื่องของสิ่งที่สูงไปกว่าร่างกายกับจิตนี้;** ซึ่งในภาษาไทยเราก็ไม่รู้จะเรียกว่าอะไร, *แต่ในภาษาบาลีนั้นเขาเรียกว่า เรื่องทางจิตนั่นแหละ โดยยกเอาจิตที่คู่กันอยู่กับกายนี้เอามาไว้เป็นฝ่ายร่างกายเสีย.* แล้วก็อย่าลืมที่เคยเปรียบเทียบให้ฟังว่า เพื่อเข้าใจว่าสิ่งทั้ง ๓ นี้ดี, ให้ใช้คำว่า **ร่างกาย** จิต แล้วก็ **วิญญาณ.** วิญญาณในที่อย่างนี้ไม่ใช่เรื่องจิต ไม่ใช่วิญญาณในขันธ์ ๕ แล้วก็ไม่รู้จะเรียกว่าอะไร เราต้องยืมคำว่าวิญญาณมาใช้เพื่อเข้ากับคำว่า spiritual ของภาษาสากล; อย่างที่เรา *เรียกตึกนี้ว่า โรงหนังทางวิญญาณ, คำว่า วิญญาณนี้ไม่ใช่จิต* มันมีอะไรไกลไปกว่านั้น.

ดังนั้นเพื่อให้เข้าใจสิ่งนี้ดีชัดเจนไม่ปนกันยุ่ง ก็เลยยก

ตัวอย่างให้ฟังว่า *ถ้าเราเป็นโรคภัยไข้เจ็บทางร่างกาย เราก็ไปที่โรงพยาบาลทั่วๆ ไป,* แต่ถ้าเรา *เป็นโรคภัยไข้เจ็บทางจิต* เราก็ไปที่โรงพยาบาลโรคจิตที่ปากคลองสาน หรือโรงพยาบาลอะไรทำนองนั้น, แต่ถ้าเรา *เป็นโรคทางวิญญาณ เราต้องไปหาพระพุทธเจ้า,* ไปที่โรงพยาบาลของพระพุทธเจ้า. โรงพยาบาลทั่วๆ ไปกับโรงพยาบาลปากคลองสานนี้ช่วยไม่ได้, **ไปหาโรงพยาบาลของพระพุทธเจ้า คือศึกษาเรื่องที่มันเหนือจากนั้นไป;** รู้ว่ากิเลสคืออะไร, ความทุกข์คืออะไร, อะไรเป็นเหตุให้เกิดทุกข์. นี้ก็หมายความว่า **คนทุกคนในโลกนี้ถ้ายังไม่เป็นพระอรหันต์แล้ว ก็ยังเป็นโรคทางวิญญาณอยู่ด้วยกันทั้งนั้น;** แต่เราไม่ถือว่า เขาเป็นโรคกายหรือโรคจิต, ในระบบ physical หรือ mental นี้ มันยังดีๆ อยู่, แต่ **ระบบ** spirtual **เสียไปหมด คือโง่.** ใครที่ยังโง่เรื่องความดับทุกข์ โง่เรื่องนี้ก็เรียกว่ามีโรคทางวิญญาณ สำหรับผมจะพูดให้เข้าใจ, *แต่ในภาษาบาลีใช้คำว่าจิต แทนคำว่าวิญญาณ.* ทีนี้คำว่าจิตในภาษาไทย เอามาใช้ต่ำเกินไปเสียแล้วใช้ไม่ได้ ต้องใช้คำว่าวิญญาณแทน; นี่อย่าให้มันปนกันยุ่ง รู้ว่าภาษาบาลีใช้กันอย่างไร ภาษาไทยใช้อย่างไร แล้วภาษาที่เรากำลังจะพูดกันนี้ใช้อย่างไร.

นี้เราก็รู้ได้ทันทีว่า **ระบบทาง** spirituality นั้น **จะเป็นผู้ศึกษาระบบทาง** corporeality หรือ mentality **เราจึงสามารถศึกษาพุทธศาสนา โดยเฉพาะเรื่องวิถีทางของความดับทุกข์นี้ ใน**

ลักษณะอย่างเดียวกับการศึกษาวิทยาศาสตร์, คือใช้วิธีการอย่างวิทยาศาสตร์ คือต้องมีอะไรมาวางลงสำหรับเป็นวัตถุสำหรับศึกษา แล้วก็ศึกษาให้เข้าใจ เหมือนที่ได้พูดมาแล้วในวันก่อนว่า จะต้องเอาตัวสิ่งที่เรียกว่า เวทนานั้นมาวางลงไป ในที่ทดลองในที่ศึกษา. ถ้าไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่าเวทนา มันก็ล้มเหลวหมด, คือมันโง่เกินไปที่จะศึกษาอะไรได้. ฉะนั้นจะต้องรู้จักสิ่งที่เรียกว่าเวทนา ที่เกิดอยู่เป็นประจำวัน ให้รู้จักดีจนเอามาศึกษา, แล้วศึกษาในส่วนลึก ในส่วนที่มันลึกกว่าที่คนธรรมดาเขารู้หรือเขาพูดกัน มันจึงจะเป็นวิทยาศาสตร์ทางฝ่ายจิตหรือฝ่ายวิญญาณ.

ความรู้สึก ๔ ประเภทของคนเรา.

ทีนี้จะยกตัวอย่างให้ฟังอีก ด้วยเรื่องที่เทศน์เมื่อคืนก่อนนี้ว่า **ความรู้สึกของคนเรา** ซึ่งทำให้เกิดความสำคัญมั่นหมายนั้น ควรจะจัดเป็น ๔ ประเภทจึงจะหมดจด; **แต่คนธรรมดาสามัญรู้จักเพียง ๓ ประเภท.** *อันที่หนึ่ง* เรียกว่า *รู้สึกว่ากูขาดทุน, อันที่สอง รู้สึกว่ากูเสมอตัว, อันที่สามเรียกว่ากูได้กำไร;* คนปุถุชนคนธรรมดาเหล่านี้โง่ถึงขนาดที่เรียกว่า ทั้ง ๓ อย่างนี้มันต่างกัน มันต่างกันอย่างตรงกันข้ามหรืออะไรทำนองนั้น ว่า *อันหนึ่งมันขาดทุน อันหนึ่งมันได้กำไร อันหนึ่งมันเสมอตัว.* มันโง่เพราะมันรู้แต่เพียง ๓ อย่าง; **ไม่รู้จักอย่างที่ ๔** ที่เรียกว่า **นิพเพธิกภาคิยสัญญา** คือ

ความรู้ที่มันจะแทงตลอด ๓ อย่างโง่ๆ นั้น ให้ทะลุเข้าไปว่า **มันเหมือนกัน.** รู้สึกว่าขาดทุนมันก็โง่ชนิดหนึ่ง, รู้สึกว่าเสมอตัว มันก็โง่ชนิดหนึ่ง, รู้สึกว่าได้กำไร มันก็โง่ชนิดหนึ่ง; ซึ่งเป็นความโง่ด้วยกัน.

อันหนึ่งมันให้เกิดเวทนา เป็นทุกขเวทนาเมื่อขาดทุน มันก็เดือดร้อนไปตามภาษา **ทุกขเวทนา** เกิดโทสะ เกิดโกธะอะไร ตกนรกไปตามแบบนั้น, **อันหนึ่งรู้สึกว่าได้กำไร** มันก็สบายดีใจลิงโลด **เป็นสุขเวทนา** มันก็โง่หรือบ้าไปตามแบบนั้น, **ส่วนที่เสมอตัวนี้** มันก็ยัง **เป็นโมหะ ความรู้สึกที่เป็นโมหะ** ยังสงสัย ยังหวัง ยังอะไรต่อไปอีก: จึงเรียกว่าโง่เสมอกัน. แต่คนธรรมดาไม่รู้สึกอย่างนั้น เขาจะรู้สึก **ยินดีเมื่อได้กำไร, แล้วก็เสียใจเมื่อขาดทุน, แล้วก็หวังต่อไปเมื่อมันเสมอตัว.**

เรื่องนิพเพธิกภาคิยสัญญานั้น มันมาในลักษณะที่บอกว่า รู้สึกว่า **ขาดทุนนี้ก็ยังโง่,** รู้สึกว่า **เสมอตัวก็ยังโง่,** รู้สึกว่า **ได้กำไรก็ยังโง่,** เพราะคนเหล่านั้น มันโง่ไปตามเวทนานั้นๆ. ทีนี้ **ถ้าจะไม่ให้โง่** ก็หมายความว่า เมื่อมันมีการขาดทุนเกิดขึ้น **ต้องให้ความขาดทุนนั้นทำให้เราฉลาดในเรื่องนั้นๆ,** แล้ว **เมื่อความเสมอตัวเกิดขึ้น** ก็ต้องให้ความเสมอตัวนั้น **ทำให้เราฉลาดในเรื่องนั้นๆ,** แล้วเมื่อการ **ได้กำไรเกิดขึ้น** ก็ต้องให้การได้กำไรนั้น **ทำให้เราฉลาดในเรื่องนั้นๆ;** คือมัน **ให้ปัญญาทั้ง ๓ อย่าง,** ไม่ใช่มาให้

ความยินดียินร้าย : อันหนึ่งเศร้า, อันหนึ่งระเริงเหลิงอะไรนี้.

แล้วลองคิดดูว่า อันไหนเป็นวิทยาศาสตร์? คนที่เมื่อมันขาดทุนแล้วมันเสียใจ, พอกำไรแล้วมันดีใจ, เสมอตัวมันก็หวังต่อไป; อย่างนี้มันเป็นวิทยาศาสตร์หรือไม่? **ไม่มีลักษณะแห่งความเป็นวิทยาศาสตร์ คือ มันโง่ไปด้วยอำนาจอวิชชา** มีความยึดมั่นถือมั่น; ได้อย่างใจก็ดีใจ, ไม่ได้อย่างใจก็เสียใจหรือโกรธ. **ถ้าเป็นวิทยาศาสตร์มันก็ต้องรู้ว่า ความรู้สึก ๓ อย่างนี้นั้นมันสำหรับคนโง่** มีอวิชชามีอุปาทาน แล้วยึดถือไปแบบหนึ่ง แบบหนึ่งๆ, ๓ แบบ.

ทีนี้แบบของพระพุทธเจ้า ท่านถือว่ามันเป็นปฏิจจสมุปปันนธรรมเสมอกัน คือความรู้สึกที่จะต้องเกิดขึ้น ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติเสมอกัน เป็นปฏิจจสมุปปันนธรรมเสมอกัน ไม่ควรจะยึดถือว่า เป็นที่น่ารัก น่าพอใจ หรือน่าโกรธ น่าเกลียด น่าอะไร. นี่คิดดูอันไหนมันเป็นวิทยาศาสตร์กว่า, หรือคนไหนมันจะรู้วิทยาศาสตร์กว่า. ถ้าคนหนึ่งพอขาดทุนแล้วโกรธเสียใจ พอได้กำไรแล้วยินดีเหลิง เสมอตัวก็หวังต่อไปอีก, นี่คนชนิดนี้มันอย่างหนึ่ง; ส่วนอีกคนหนึ่งรู้ว่า **มันเป็นเพียงความรู้สึก ที่มันเกิดจากความปรุงแต่งในจิตใจ เมื่อมันเป็นอย่างนั้นๆ แล้วก็ไม่ยินดียินร้าย** ไม่ยินดีในส่วนที่ว่าเป็นกำไร, หรือยินร้ายในส่วนที่ว่าขาดทุน หรือไม่หวังอะไรในส่วนที่เสมอตัว คงมีใจคอที่ฉลาดขึ้นไปกว่าเดิม. เมื่อมันขาดทุนก็รู้ว่ามันเป็นอย่างนี้ๆ อย่างนี้ มันก็ต้องเป็นอย่างนี้ แล้ว

ก็เป็นธรรมดา ก็ไม่ได้เสียใจอะไร, เมื่อได้กำไร มันก็พิจารณาดูว่ามันก็ต้องเป็นอย่างนี้ ตามกฎอย่างนี้ๆ ไม่แปลกอะไร แล้วก็ไม่ยินดีอะไรที่มันจะได้กำไร, เมื่อเสมอตัว ก็รู้อย่างเดียวกันอีกว่ามันมีสิ่งต่างๆ แวดล้อมอยู่อย่างนี้ ฉะนั้นผลมันก็ออกมาอย่างนี้ คือสิ่งที่เราเรียกว่าเสมอตัวนี้.

นี้ก็ระบุตรงๆ กันไปได้เลยว่า **ปุถุชน คนโง่ คนพาล คนเขลา คนหลงในโลกนี้ จะมีความรู้สึกว่าได้กำไร เสมอตัว หรือขาดทุน. ส่วนพระอรหันต์จะไม่มีความรู้สึกว่าขาดทุน** หรือเสมอตัว หรือได้กำไร **เพราะจิตไม่ยึดถือในเวทนา** ที่จะเกิดขึ้นตามเหตุการณ์นั้นๆ แล้วก็จะไม่เกิดเวทนาด้วย, ถึงว่าพระอรหันต์จะมีการทำอะไรลงไป ซึ่งส่วนตัวเองก็ไม่ต้องการอะไรแล้ว แม้จะทำเพื่อผู้อื่นนี้ จะไม่มีความรู้สึกที่จะสรุปได้เป็นว่า ขาดทุน หรือเสมอตัว หรือได้กำไร, **จะมีความรู้สึกแต่ว่า สิ่งนี้ต้องเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย** อย่างนี้ๆๆ, มันมีสิ่งแวดล้อมมากมายหลายอย่าง, มันเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย แล้วมันมีผลขึ้นมาอย่างนี้ ที่คนโง่เรียกว่าขาดทุนนั่นแหละ, หรือที่คนโง่เรียกว่าได้กำไร หรือว่าเสมอตัวนี้.

ฉะนั้น **พระอรหันต์** จึงไม่มีความรู้สึก ๓ ชนิดนั้น, แต่ **มีความรู้สึกอย่างที่ ๔** ที่เรียกว่า **นิพเพธิกภาคิยสัญญา** คือ **มีความรู้ที่แทงตลอดความโง่ ๓ ชนิดนั้นได้หมด, ความรู้สึกที่แทงตลอดความโง่ว่าขาดทุน ว่าเสมอตัว ว่าได้กำไรนั้นได้หมด**; ฉะนั้น

ความโง่ว่าได้กำไร ขาดทุน เสมอตัว เลยกระจายสูญหายไปหมด ไม่เหลืออยู่รอหน้า. แล้วก็คิดดูเถอะว่า ใครเป็นนักวิทยาศาสตร์มากกว่ากัน. ปุถุชนคนโง่ที่มีความรู้สึก ๓ อย่างนี้ กับพระอรหันต์ที่ไม่มีความรู้สึก ๓ อย่างนี้ได้, ในระหว่างสองพวกนี้ ใครเป็นนักวิทยาศาสตร์มากกว่ากัน. นี้ถ้าเข้าใจข้อนี้แล้ว จะเข้าใจทันทีว่าเรียนพุทธศาสนาก็เรียนในวิถีทางของวิทยาศาสตร์ เป็นวิทยาศาสตร์ แต่ว่ามันเป็นวิทยาศาสตร์ฝ่ายวิญญาณ ฝ่าย spiritual; เป็น faculty อันอื่นเอามาเข้ากับชุดนี้ไม่ได้.

ที่ผมพยายามทั้งนี้ก็เพื่อให้เข้าใจคำว่า จะเรียนพุทธศาสนาอย่างวิทยาศาสตร์นั้น; ทีนี้ก็บอกให้เลยว่า ถ้ายังโง่ คือ **ยังไม่รู้จักพุทธศาสนา ก็ไม่อาจเรียนพุทธศาสนาอย่างวิทยาศาสตร์,** จะไม่อาจเรียนพุทธศาสนาอย่างวิทยาศาสตร์ แล้วก็จะเข้าใจว่า พุทธศาสนาเป็นปรัชญาอยู่เรื่อยไป. *ถ้าใครเข้าใจว่าพุทธศาสนาที่แท้จริงตัวจริงเป็นปรัชญา คนนั้นยังโง่อยู่,* นี่จะพูดดังๆ ให้ตลอดโลกทั้งโลกเลย ในฐานะที่เราเป็นผู้รับใช้พระพุทธเจ้าผู้เป็นเจ้าของพุทธศาสนา.

พระพุทธเจ้าตรัสพุทธศาสนาไว้ในรูปวิทยาศาสตร์.

พระพุทธเจ้าท่านตรัสพุทธศาสนาหรือหลักธรรมะพรหมจรรย์ของท่านไว้ในรูปของวิทยาศาสตร์ คืออริยสัจจ์ ๔, ระบุตรงๆ

นี้, หรือปฏิจจสมุปบาทก็ตาม; แต่เรื่องอริยสัจจ์ ๔ หรือเรื่องปฏิจจสมุปบาทนี้ถ้าใครยังไม่เข้าใจมันจะแสดงอาการสลัวมืดมัวเข้าใจไม่ได้, อยู่ในรูปของปรัชญา. สิ่งที่เรียกว่าปรัชญานั้น เข้าใจไม่ได้ ไม่มีความแจ่มแจ้ง ไม่มีความเด็ดขาดตลอดลงไปได้ เพียงแต่สรุปว่าเป็นมติอันใดอันหนึ่งเมื่อพอใจแล้วก็ยึดถือไว้ รักษาไว้ปฏิบัติเท่านั้น ไม่แสดงความแจ่มแจ้งชัดเจน เหมือนกับเอาก้อนดินมาใส่ฝ่ามือดูได้. แต่ถ้า **เป็นวิทยาศาสตร์ มันก็ต้องมีความแจ่มแจ้งชัดเจนเหมือนกับสิ่งที่เอามาใส่ฝ่ามือดูได้** อย่างนี้.

ฉะนั้นเรื่อง **อริยสัจจ์นั้น** ถ้าศึกษาดูวิธีมีผลแล้ว มันจะ **เป็นวิทยาศาสตร์ไม่ใช่ปรัชญา;** *ว่ามันทุกข์คืออย่างนี้ๆ, เหตุให้เกิดทุกข์คืออย่างนี้ๆ, ความดับสนิท ไม่มีทุกข์คืออย่างนี้ๆ, ทางให้ถึงความดับสนิทแห่งทุกข์คืออย่างนี้ๆ,* คือ **ต้องเห็นชัดอย่างนี้ ถ้าไม่ชัดอย่างนี้มันเป็นปรัชญา** ถ้าชัดอย่างนี้มันเป็นวิทยาศาสตร์.

ฉะนั้น จำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะต้องรู้จักสิ่งนี้มาตั้งแต่ต้น โดยเฉพาะคือสิ่งที่เรียกว่าเวทนา: *เพราะพระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า เราบัญญัติอริยสัจจ์ ๔ สำหรับบุคคลที่มีเวทนา,* คือกำลังมีเวทนา เรื่องของอริยสัจจ์มันจึงจะมีได้. **ตัวความทุกข์นั้นเป็นเวทนา แล้วก็ต้องมีตัวเวทนานั้นมาดู** ว่ามันอย่างไร, ดูด้วยใจว่าเป็นอย่างไร, แล้วมันมาจากอะไร, เห็นชัดเลย. ไม่ต้องเชื่อตามคนอื่น ไม่ต้องเชื่อครูบาอาจารย์ ไม่ต้องเชื่อหนังสือหนังหาตำรับตำรา เพราะมอง

เห็นได้ด้วยตนเอง ว่า *ความทุกข์เป็นอย่างนี้, เหตุให้เกิดทุกข์เป็นอย่างนี้, ทุกข์ไม่มีเป็นอย่างนี้, ทางให้ถึงความไม่มีทุกข์มันเป็นอย่างนี้. มันเห็นชัดเลย.*

แม้จะแสดง ออกไปให้ละเอียดถี่ยิบจน **เป็นปฏิจจสมุปบาท** คือว่าตั้งแต่แรกเริ่มจนกว่าจะเกิดทุกข์ แยกออกเป็นตั้ง ๑๑ ตอนอย่างนี้ก็เหมือนกันแหละ, **ถ้าเห็นชัดจะชัดอย่างเห็นของวัตถุนี้** เห็นว่าทุกข์เกิดขึ้นมาอย่างนี้เลย. เดี๋ยวนี้มันไม่มองเห็น, ฉะนั้น เรื่องปฏิจจสมุปบาท เลยกลายเป็นเรื่องปรัชญาลึกลับไปหมด อธิบายกันไปอธิบายกันมา ในประเทศไทย ในประเทศพม่า ลังกา ก็ไม่รู้เอาประโยชน์อะไรไม่ได้ ไม่มีความชัดเจนอะไรที่ไหน เพราะมันไม่รู้ **เพราะมันไม่เข้าใจ มันเลยอยู่ในรูปปรัชญา ไม่เป็นวิทยาศาสตร์.**

อริยสัจจ์และปฏิจจสมุปบาท เป็นเรื่องวิทยาศาสตร์แก่ผู้รู้เห็นชัดเจน; เป็นปรัชญาแก่ผู้ยังโง่ไม่รู้ชัด.

ทีนี้เราจะค่อยๆ ศึกษากันไปให้เห็นชัดว่า **อริยสัจจ์ ๔** นี้ก็ดี **ปฏิจจสมุปบาท** ก็ดี **เป็นเรื่องวิทยาศาสตร์สำหรับบุคคลผู้เห็นอยู่เข้าใจอยู่** เห็นแจ่มแจ้งแทงตลอดอยู่. เดี๋ยวนี้มันผิด มันมีการศึกษาผิดไปตั้งแต่ต้น ตามหลักที่บอกแล้วว่า **ต้องเอาตัวจริงมาสำหรับศึกษา, เช่น ความทุกข์นี้ ต้องเอาทุกข์ตัวจริงมาสำหรับศึกษา.** ถ้าเอาทุกข์ที่มิใช่ตัวจริง ทุกข์แต่ชื่อมาศึกษา ไม่มีทางที่จะ

เป็นวิทยาศาสตร์ขึ้นมาได้, เป็นปรัชญาโง่ๆ มืดๆ ต่อไปอีกแหละ.

ข้อแรก *พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ความเกิดเป็นทุกข์, ความแก่เป็นทุกข์,* ความตายเป็นทุกข์, นี่ยกตัวอย่างอย่างนี้.

ทีนี้ก็อธิบายว่า ความเกิดนั้น คือว่าออกมาจากท้องแม่หรือได้อัตภาพ ได้ขันธ์ ได้อินทรีย์อย่างนี้ ก็อย่างที่เราเข้าใจกันทั่วไปแล้วว่าเกิดจากท้องแม่นั่นแหละ, แล้วก็อธิบายชราว่า ผมหงอก ฟันหัก หูหนวก หนังย่น อะไรต่างๆ เหล่านี้ ไปดูในนิเทศที่เขามีในพระคัมภีร์, อธิบายความตายว่า มันเคลื่อนมันตาย มันเข้าโลงไปหรือมันทิ้งซากไว้ที่นี่ นี่เป็นต้น.

ถ้าเอาเรื่อง ๓ อย่างนี้เป็นตัวชาติ เป็นตัวชรา เป็นตัวมรณะแล้ว ไม่มีทางที่จะเข้าใจสิ่งที่เรียกว่าความทุกข์ตามแบบของอริยสัจจ์ได้. **ความเกิด ความแก่ ความตาย** อย่างนั้นมัน **มีอยู่ตามธรรมชาติ** ตามธรรมดาอยู่ทั่วไป **ไม่เป็นทุกข์; มันจะเป็นทุกข์ต่อเมื่อไปยึดว่า** *ชาติของเรา ความเกิดของเรา ความแก่ของเรา ความตายของเรา,* เมื่อใดมันโง่ด้วยอวิชชา ยึดถือตัวตน ของตนเข้าที่อันใดอันหนึ่งแล้ว มันก็จะยึดถือว่าเราที่เกิดอยู่นี้ เป็นชาติของเรา, แล้วเราต้องการจะเอานั่นเอานี่ มีนั่นมีนี่ เป็นนั่นเป็นนี่นั่นน่ะ. **ชาตินี้เป็นฝ่ายวิญญาณ,** ต้องใช้คำอย่างนี้อีก คือชาติที่**ถูกยึดถือว่าเป็นชาติของเรา;** ความเกิดจากท้องแม่ หรือความเกิดธรรมดานี้ ถ้าเรา **ไม่ยึดถือว่ามันเป็นชาติของเรา มันไม่มีทุกข์;**

พอยึดถือว่าเป็นชาติของเรา มันก็มีทุกข์.

ความชราก็เหมือนกัน ชราแบบไหน แบบไหน ถ้ามันอยู่ตามธรรมดา มันไม่เป็นทุกข์ ไม่ได้เป็นทุกข์ตามความหมายของอริยสัจจ์; ต่อเมื่อมีอวิชชาในใจ มีความโง่ในใจ ยึดถือว่าชรานี้ของเรา เราเกลียดกลัวชรา อย่างนี้เป็นต้น มันก็เป็นทุกข์ทันที.

ความตายก็เหมือนกันอีก, ความตายเข้าโลงนั่นแหละ ถ้ามิได้ยึดถือว่า ความตายนี้ของเรา เป็นความตายที่จะมีแก่เรา หรือเกี่ยวกับเราแล้ว มันไม่เป็นทุกข์.

เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสสรุปไว้ว่า *สงฺขิตฺเตน ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขา-เบญจขันธ์ที่ประกอบอยู่ด้วยอุปาทาน ยึดมั่นถือมั่นว่าเราว่าของเรานั้นแหละเป็นตัวทุกข์.* นี่ดูให้ดี ฟังดูให้ดี ฉะนั้น **เบญจขันธ์ธรรมดานี้ไม่ใช่ทุกข์ ไม่เป็นทุกข์ ขันธ์เฉยๆ ไม่เป็นทุกข์, ต้องอุปาทานขันธ์ คือขันธ์ที่กำลังยึดถือ ว่าเราว่าของเราจะเป็นทุกข์.**

จำไว้ให้ดีว่า **คำว่าขันธ์** กับคำว่า **อุปาทานขันธ์** นี้ ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน. ขันธ์, **ขันธ์ทั้ง ๕ นี้ เมื่อกำลังไม่ได้ถูกยึดถือด้วยอุปาทานแล้วไม่เป็นทุกข์,** มันเกิดอยู่ได้ตลอดเวลาเหมือนกัน; แต่พอมันปรุงไปถึงขนาดว่า **ยึดถือเกี่ยวกับเราเกี่ยวกับของเรา แล้วมันจะเป็นทุกข์ทันที;** ฉะนั้นคำว่า ความเกิด ความแก่ ความตาย ก็เหมือนกัน ถ้าไม่ถูกยึดถือว่าของเราไม่เป็นทุกข์.

อะไรๆ จะเป็นทุกข์ขึ้นมา ก็เฉพาะแก่ผู้ยึดถือเท่านั้น.

ทีนี้ที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ความเกิดเป็นทุกข์ ความแก่เป็นทุกข์ ความตายเป็นทุกข์นั้น หมายความว่า เมื่อถูกยึดถือแล้ว. ทำไมไม่แถมคำว่า ยึดถือแล้วเข้าไป ก็เพราะตามธรรมดา **คนทุกคน** ในโลกนี้ยังเป็นคนโง่ **ยังเป็นปุถุชนอยู่, จะต้องยึดถือ** ความเกิด ความแก่ ความตาย **ว่าเป็นของเราทั้งนั้น.** *ฉะนั้นพระพุทธเจ้าท่านจึงตรัสแต่เพียงว่า ความเกิด ความแก่ ความตายเป็นทุกข์* เพราะว่าถ้าไม่ยึดถือมันไม่มีความหมาย เป็นความเกิด แก่ ตาย ของใคร. ทีนี้ปุถุชนมันต้องยึดถือ; เพราะฉะนั้นจึงกลัวทุกอย่างที่เกี่ยวกับความเกิด ความแก่ ความตาย.

ทีนี้เพื่อจะให้เข้าใจกับฉวยได้ง่ายเข้า ผมจึงผูกคำพูดขึ้นมาให้ฟังง่ายๆ ว่า **ปัญหาที่เกี่ยวกับความคิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย นั่นแหละเป็นตัวทุกข์;** คำว่า **"ปัญหา"** นี้มิใช่คำถามนะ, ปัญหาคือสิ่งที่ทำความยุ่งยากลำบากให้แก่จิตใจนะ ที่เกิดมาจากการที่จะต้องเกิด ต้องแก่ ต้องตายนี้ มันเป็นความทุกข์. **เมื่อเรายึดถือว่าชาติ** เราอยากจะเกิดอยู่นี้ เราก็ **ไม่อยาก** ตายทั้งนั้นแหละ ฉะนั้นเราจึง **กลัวตาย เราจึงเป็นทุกข์.** เราก็ไม่อยากแก่ เมื่อไปยึดถือความแก่เข้า มันก็กลัวความแก่ ความแก่นั้น ก็ทำให้เป็นทุกข์. ถ้าเข้าใจที่ผมพูด จะเข้าใจได้ทันทีว่า ความเกิด ความแก่ ความตาย ที่ไม่ได้ถูกยึดถือนั้นไม่เป็นทุกข์. **ความเกิด ความแก่**

ความตาย ที่ถูกยึดถือว่าเรา หรือว่า **ของเรา; นั่นแหละจะเป็นทุกข์.**

ทีนี้เราไม่ได้เอาตัวความเกิด ความแก่ ความตาย ที่กำลังถูกยึดถือนั้นมาเป็นวัตถุสำหรับศึกษา; หูของเราได้ยินว่า ความเกิด ความแก่ ความตาย อธิบายไว้อย่างนั้น เราก็ไปเอาที่ได้ยินหรือในหนังสือ หรืออะไรมาสำหรับจะศึกษา, ทำอย่างนี้จนตายก็ไม่มีเรื่องอริยสัจจ์ **ไม่เป็นเรื่องอริยสัจจ์** เกิดขึ้น **ไม่ได้ศึกษาอริยสัจจ์แล้วก็ไม่รู้อริยสัจจ์.** เพราะว่าเรื่องอริยสัจจ์ เขาพูดถึง **ความเกิด ความแก่ ความตาย** ที่ถูกยึดถือ **ว่าตัวเรา ว่าของเรา** คือรวมอยู่ในคำว่า *สงฺขิตฺเตน ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา* นั่นแหละ, ต้องเอาอันนั้นมาศึกษา.

ฉะนั้น **เราจะต้องมีปัญหาที่เกี่ยวกับ ความเกิด ความแก่ ความตาย ในตัวเราจริงๆ ในความรู้สึกของเราจริงๆ มาเป็นตัววัตถุสำหรับศึกษา;** คือมาเป็น object ไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นวัตถุสิ่งของ มันเป็นไม่ได้ จะเป็น object สำหรับศึกษา. ต่อเมื่อใดเรากำลังทุกข์, มีทุกข์หนักอยู่ด้วยความยึดถือในความเกิด, หรือทุกข์หนักอยู่ด้วยความยึดถือในความแก่, หรือทุกข์หนักอยู่ด้วยความยึดถือเกี่ยวกับความตาย **แต่เรายังไม่ทันตายนะ แต่ยึดถือแล้วมันก็เป็นทุกข์เหมือนกัน;** นั่นแหละ **เอาความรู้สึกเป็นทุกข์นี้มาเป็นตัวศึกษา. ทำอย่างนี้แหละจะมีอริยสัจจ์** แล้วจะเป็นการ

ศึกษาอริยสัจจ์อย่างวิถีทางของวิทยาศาสตร์ ซึ่งเอาตัวจริง ของจริงมาดูมาเห็นมานั่นกันเลย.

ถ้าไม่ทำอย่างนั้นมันก็เป็นปรัชญา คือคำนวณเอา ตามที่ได้ยินได้ฟังว่า ความเกิดมันก็ต้องเป็นทุกข์แน่, ความเจ็บมันต้องเป็นทุกข์แน่, ความตายมันต้องเป็นทุกข์แน่. หรือเอาตามที่ว่า เมื่อไม่สบายมันก็เป็นทุกข์ ความแก่มันก็เป็นทุกข์ทางวัตถุ ทางร่างกายนี้มันก็ไม่ถูก; เพราะว่า **ถ้าไม่ยึดถือมันไม่เป็นทุกข์.** ผู้ที่เป็นพระอรหันต์แล้วจะไม่ยึดถือความเกิด ความแก่ ความตายนี้, ฉะนั้นแม้ร่างกายมันจะแก่จะตายมันก็ไม่มีความทุกข์ แต่ปุถุชนคนธรรมดายึดถือไปหมด ยึดถือไกลออกไปอีก มันก็เป็นทุกข์หมดเหมือนกัน.

ฉะนั้น ถ้าเราจะ *ศึกษาอริยสัจจ์ข้อที่หนึ่งว่าความทุกข์* เรื่องความทุกข์ *ก็ต้องเอาความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาส* อย่างใดอย่างหนึ่ง, ที่กำลังเกิดอยู่จริง กำลังยึดถืออยู่ ว่าเป็นทุกข์ของเรา เราแค้นใจ เราร้อนใจ เราเหี่ยวแห้งใจ อะไรก็ตามนี้, แล้วก็ได้ยึดถือเอาความรู้สึกนั้นว่าเป็นเรา ว่าเป็นของเรา หรือเรากำลังมีความรู้สึกนั้นนั่น; **ต้องดูให้ถูกตัวความยึดถือเสมอไป.**

ความเจ็บนี้ **ความเจ็บที่ร่างกายนี้ ถ้าไม่ยึดถือก็ไม่เป็นทุกข์** ต่อเมื่อยึดถือจึงจะเป็นทุกข์; แม้จะเอามีดมาเชือดอย่างนี้ มันก็

เป็นเวทนาชนิดหนึ่ง ซึ่งถ้ายึดถือก็เป็นทุกข์ ไม่ยึดถือก็ไม่เป็นทุกข์. **แต่ตามปกติคนจะต้องยึดถือ** คนโง่จะต้องยึดถือ คนปุถุชนจะต้องยึดถือ คนธรรมดาจะต้องยึดถือ; ฉะนั้นเลยเจ็บสองซ้อน *เหมือนที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า คนโง่คนหนึ่งถูกยิงด้วยศรลูกหนึ่งแล้ว เจ็บแล้ว, แล้วมันถูกยิงด้วยศรอีกลูกหนึ่งตามมาอีก แล้วก็ถูกอีก แล้วมันก็เจ็บอีก มันเป็นสองซ้อน, ฉะนั้นมันจึงเจ็บเต็มที่. ทีนี้ว่าถ้ายิงมาลูกหนึ่งถูก, แล้วยิงลูกที่หลังไม่ถูก; มันก็เจ็บเท่าเดียว.*

อธิบายว่า การที่ถูกมีดตัดเนื้อนี้ มันก็เจ็บส่วนหนึ่ง; **ทีนี้ถ้ายึดถือว่าเราเจ็บของเราเจ็บ** รู้สึกว่าเราเจ็บ ความเจ็บของเรานี้, **มันจะเจ็บเพิ่มขึ้นอีกส่วนหนึ่ง,** แล้วส่วนหลังนี้มากที่สุด. ส่วนแรกนั้นเล็กน้อย, จะใช้คำว่าไม่ระคายขนก็ได้ คือมันไม่เผาหัวใจ. **ถ้าเรายึดถือว่า นี้ความเจ็บของเรา** เราถูกฟัน เราถูกฆ่า เราถูกอะไรแล้ว, **มันจะเจ็บชนิดที่มหาศาล.** นี่คือความต่างกัน ระหว่างความเจ็บที่ถูกยึดถือกับความเจ็บที่ไม่ถูกยึดถือ.

ฉะนั้น **ความเจ็บที่ถูกยึดถือนั่นแหละ คือสิ่งที่เรียกว่าความทุกข์ในอริยสัจจ์ ๔ ของพระพุทธเจ้า** ในคำว่า ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย โสกะปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาส อย่างใดอย่างหนึ่งในชื่อเหล่านั้น, แต่ต้องยึดถือด้วย; เช่นคำว่าทุกข์, ทุกขะ-ทุกข์กาย, ทุกข์ใจคือโทมนัส, ทุกขะนี้เป็น **ทุกข์กาย, โทมนัสเป็นทุกข์ใจ** อย่างนี้, ร่างกายถูกทำให้เจ็บ อย่างนี้ก็เป็นทุกข์กาย

แล้วก็ต้องยึดถือด้วย มันจึงจะตรงตามคำว่า ทุกข์ ในอริยสัจจ์ ๔ นั้น.

ต้องมีของจริงมาเป็นวัตถุศึกษา.

ฉะนั้นถ้าเรายังไม่เข้าใจ ยังโง่ **ไม่สามารถจะเอาตัวทุกข์จริงๆ มาเป็นวัตถุสำหรับศึกษาแล้ว ก็ไม่อาจจะศึกษาพุทธศาสนาอย่างวิทยาศาสตร์ได้** ก็ศึกษาไปอย่างหลับหูหลับตา; อย่างคนเชื่อ อย่างมีความเชื่อ นี้ก็ไปอย่างหนึ่ง, แล้วก็ศึกษาคำนึงคำนวณไปตามเหตุผล ไม่มีตัวจริงมาแสดงจริงๆ นี้ก็เป็นเรื่องปรัชญาบ้าๆ บอๆ ไป, เรียนได้มากพูดได้มากอะไร (แต่) **ไม่มีการดับทุกข์เลย.**

นี้เรียกว่าเรียนพุทธศาสนาในลักษณะที่เป็นวิทยาศาสตร์นั้นจึงจะเป็นพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า; ถ้าเรียนเรื่องเดียวกันแหละแต่เรียนในรูปของปรัชญา วิถีทางของปรัชญา หรือสักว่าเป็นลัทธิแห่งความเชื่อถืออย่างนี้ เป็นไปไม่ได้, เป็นไปไม่ได้ที่จะถึงตัวพุทธศาสนาและดับทุกข์ได้. มันก็เป็นอะไรเปะๆ ปะๆ ไปเล็กๆ น้อยๆ อย่างนั้น, หรือพูดปลอบใจให้มีความทุกข์น้อยหน่อยก็ได้; แต่ในที่สุดก็ต้องมีความทุกข์ ต้องร้องไห้ทำอะไรไปตามเดิม. ฉะนั้น **เราจะต้องรู้จักตัวทุกข์ คือความรู้สึกที่มันเกิดขึ้นในความรู้สึก, แล้วถูกยึดถือว่าเป็นของเรานี้ รวมเรียกสั้นๆ ว่าเวทนา.**

มีชื่อใดบ้างในคำสอนของพระพุทธเจ้า **เราต้องรู้จักสิ่งนั้นๆ ในชื่อนั้นๆ อย่างถูกต้องตามตัวจริง** คือมีตัวจริงมาดูเลย ไม่ใช่มีแต่ชื่อ; เช่นว่า **กิเลสนี้ก็ต้องมีกิเลสจริงๆ มาดู, ว่าตัณหานี่ก็ต้องมีตัณหาจริงๆ มาดู,** ไม่ใช่เป็นเพียงคำพูด. ทีนี้เราก็ไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่ากิเลส เพราะว่าเราไม่รู้จักแม้แต่สิ่งที่เรียกว่าเวทนา.

คืนก่อนได้พูดแล้วว่า **ทุกอย่างต้องตั้งต้นมาจากเวทนา** ต้องมีต้นตออยู่ที่เวทนา; **พอมีเวทนาเป็นสุข** ได้กำไรอย่างนี้ **มันก็มีความโลภ** คือกิเลส, หรือมีความยินดีหลงใหล คือกิเลส, มีอวิชชาคือความโง่ คือกิเลส, ก็แปลว่า **สุขเวทนานั้น มันทำให้เกิดความโลภ ความหลง** เกิดอนุสัยที่เรียกว่า **ราคานุสัย** หรือความเคยชินในการที่จะรักจะโลภมากขึ้น.

ถ้าขาดทุนก็มี **ทุกขเวทนาเกิดขึ้น มันก็เกิดกิเลส คือโทสะหรือโกธะ** นี่เกิดกิเลสมาจากเวทนา คือทุกขเวทนา เพราะว่ามันขาดทุน รู้สึกว่ากูขาดทุนแล้ว มันก็เป็นทุกข์แล้วมันก็เกิดปฏิฆะคือไม่ชอบ เป็นความโกรธ เป็นความขัดแค้นในใจ แล้วมันก็เพิ่มความเคยชินที่จะเป็นอย่างนั้นเข้าไปอีก เข้าไปอีกทุกทีไป เรียกว่า **ปฏิฆานุสัย.**

ถ้ามันมี **เวทนา ที่เกิดมาจากเสมอตัว** คราวนี้เสมอตัว **มันก็ก่อโมหะ** หรือ **ความหวัง** หรือ **ความสงสัย** หรือความหวังที่จะทำอย่างไรต่อไปจะให้ได้กำไร.

ฉะนั้นเวทนาเกิดขึ้นได้จากการขาดทุน, จากการได้กำไร, และจากการเสมอตัว; อันหนึ่งเป็น **สุขเวทนา**, อันหนึ่งเป็น **ทุกขเวทนา**, อันหนึ่งเป็น **อทุกขมสุขเวทนา**; แต่แล้วมันก็เป็นเวทนาเหมือนกัน **ต้องเอาเวทนานี้มาใส่ฝ่ามือดูเลย.** นี้ใช้คำพูดอย่างภาพพจน์ มันเป็นนามธรรม เอามาใส่ฝ่ามือดูไม่ได้ดอก, แต่ว่า **เราต้องรู้จักมัน** เหมือนกับเราเอาก้อนกรวดมาใส่ฝ่ามือดู แล้วเราเห็นชัดอย่างนี้.

ฉะนั้น **ขอให้สนใจกับสิ่งที่มันจะเป็นวัตถุอันแรก** เป็นต้นตออันแรก **สำหรับศึกษาพระธรรม** ศึกษาพระพุทธศาสนา ในฐานะที่เป็นตัวจริง คือศึกษาโดยวิถีทางของสิ่งที่เรียกว่าวิทยาศาสตร์. เอาละทีนี้ก็เป็นอันว่ายุติไว้ที่ตรงนี้ว่า **ต้องมีเวทนามา ต้องรู้จักสิ่งที่เรียกว่าเวทนา.**

การกระทบกันของอายตนะทำให้เกิดเวทนา.

ทีนี้เวทนามันก็มาจากการกระทบของอายตนะ ก็เลยต้องรู้ไปถึงสิ่งที่เรียกว่าอายตนะ; อายตนะข้างใน เราเรียกว่า *โลกข้างใน*, *อายตนะข้างนอก* เราเรียกว่า *โลกข้างนอก.* อายตนะข้างใน ที่เรียกว่า **โลกข้างใน ก็คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ** ๖ อย่างนี้ที่มัน **อยู่ข้างในสำหรับจะรู้สึก,** นี้เรียกว่าโลกข้างใน. อายตนะภายใน ๖ ที่ เรียนอยู่ทุกวันนี้ นักธรรมตรีก็มี นี่เรียกว่า **โลกข้างใน. โลกข้างนอก ก็คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธัมมารมณ์;**

รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธัมมารมณ์ ๖ อย่าง นั้นมันโลกข้างนอก, **รูป** เป็นโลกข้างนอกก็คู่กับ **ตา** ที่เป็นโลกข้างใน, **เสียง** ก็คู่กับ **หู, จมูก** ก็คู่กับ **กลิ่น,** ลิ้นก็คู่กับ **รส, สัมผัส** ผิวหนังก็คู่กับกาย, ความรู้สึกในใจก็คู่กับ **ใจ.**

นี้โลกข้างนอก กับ โลกข้างในนี้ มันจะเป็นต้นตอของสิ่งที่เรียกว่า เวทนา *ดังพระบาลีว่า เมื่อรูปกระทบกับตา หรือตากระทบกับรูป ก็จะเกิดจักขุวิญญาณขึ้น คือวิญญาณทางตาเกิดขึ้น. ทีนี้ การประจวบกันของสิ่งทั้ง ๓ นี้ คือตากับรูป กับจักขุวิญญาณที่เพิ่งเกิดขึ้นนี้,* การประจวบกันของของ ๓ อย่างนี้ เรียกว่า *ผัสสะ, ผัสสะ* ในความหมายทางภาษาธรรมะนะ คือผัสสะทางจิต ทางวิญญาณ, แล้วเมื่อมีผัสสะแล้ว ไม่ต้องสงสัย *จะต้องมีเวทนา, มีเวทนาที่พอใจ ก็เรียกว่าสุขเวทนา, เวทนาที่ไม่พอใจก็เรียกว่าทุกขเวทนา, ที่เป็นกลางๆ ก็เรียกว่าอทุกขมสุขเวทนา.* นี้ **เวทนานี้จะเป็นตัวร้ายกาจ** เป็นตัวอะไรทุกอย่างทุกสิ่ง ที่มันจะทำให้เกิดความทุกข์; **พอถูกยึดมั่นจะเกิดรู้สึกเป็นทุกข์ทันที, ถ้าไม่ยึดมั่นมันก็เป็นเวทนาที่ไม่มีความทุกข์ที่มันจะเลือนรางหายไป.**

ตัวอย่าง สมมติว่าเราเห็นดอกไม้สวยอย่างนี้ หรืออะไรสวยก็ตามใจ ให้มันสวยก็แล้วกัน ถ้าเห็นแล้วแล้วไป มันก็ไม่มีเรื่อง, มันเป็นเวทนาที่ไม่ถูกยึดถือ. ทีนี้ **ถ้าว่ามันสวย แล้วก็ยึดถือ** อย่างใดอย่างหนึ่ง **เป็นเวทนาที่ถูกยึดถือ, นี้ต้องเป็นทุกข์,** ต้อง

เป็นเวทนาที่ให้เกิดกิเลสและเกิดทุกข์. เมื่อตาเราเหลือบไปเห็นอะไรสวยนั้นมันก็ยังมีทางที่ว่า **จะแยกกันว่าจะยึดถือหรือจะไม่ยึดถือ,** เพราะบางเวลาเราเห็นดอกกุหลาบสวยดอกหนึ่ง มันก็เฉยของมันได้. แต่บางเวลาเราคิดมาก คิดหลายอย่าง คิดอย่างนั้นคิดอย่างนี้. นี่ทางตา; **ถ้าคิดไปในทางยึดถือ** จะเอา จะเป็น จะเข้าไปเกี่ยวข้อง **ในฐานะเป็นตัวกู–ของกูนี้ มันก็ต้องเป็นทุกข์** แหละ.

ทีนี้ไม่ใช่แค่เห็น ดมมันเลยว่ามันหอมหรือไม่หอม ไปดมมันเลย; ถ้ามัน **เป็นดอกกุหลาบที่หอม มันก็ต้องมีเวทนาทางจมูก** ทางฆานะสัมผัสนี้, หอมเฉยๆ ก็แล้วไป แต่ถ้าหอมแล้วยึดถือคิดอย่างนั้นอย่างนี้ **มันก็ต้องเป็นเวทนาที่ถูกยึดถือ แล้วก็จะต้องเป็นทุกข์.**

ต้องไปพยายามศึกษาวัตถุอย่างนี้,, วัตถุของเรื่องตัวเรื่องอย่างนี้ ให้เข้าใจเสียก่อน, ให้รู้จักเวทนาที่เป็นสุขหรือเป็นทุกข์ หรืออทุกขมสุข ที่เกิดขึ้นมาจากการสัมผัสทางตาบ้าง ทางหูบ้าง ทางจมูกบ้าง ทางลิ้นบ้าง ทางกายบ้าง ทางใจบ้าง จนเข้าใจแจ่มแจ้งดีว่าเป็นอย่างไร ในวันหนึ่งๆๆ; อันไหนคือยึดถือแล้วเป็นอย่างไร, อันไหนคือไม่ยึดถือแล้วเป็นอย่างไร, ด้วยตา ด้วยหู ด้วยจมูก ที่มันจะมองเห็นหรือได้ยิน หรือได้ดมอยู่ทุกวันๆ นี้. บางทีของสิ่งเดียวกันนี้ ดอกไม้ดอกนี้หรืออะไรอันนี้ เห็นคราวหนึ่งไม่ยึดถือเลย, เห็นอีกคราวหนึ่งยึดถือเอาเป็นเอาตาย, มันแล้วแต่สิ่งแวดล้อม หรือ

เหตุปัจจัยอย่างอื่นอีกหลายอย่าง. เพราะฉะนั้นเราจะต้องศึกษาจนให้รู้ว่า ที่ยึดถือนั้นคืออย่างไร, **ที่ไม่ยึดถือนั้นคืออย่างไร, แล้ววัตถุที่ถูกยึดถือกับวัตถุที่ไม่ถูกยึดถือมันต่างกันอย่างไร,** อันไหนมันเกิดเป็นไฟขึ้นมาเผาจิตใจของเรา ส่วนอันไหนมันก็ไม่มีอะไร มันเฉยไปตามเดิม.

โลกข้างนอก ทุกอย่างมันจะมีกี่ร้อย กี่หมื่น กี่แสน กี่ล้านอย่าง, มันสรุปอยู่ในคำ ๖ คำว่า : **เป็นสิ่งที่เห็นได้ด้วยตา, ที่ได้ยินได้ฟังได้ทางหู, ที่ดมได้ด้วยจมูก, แล้วรู้รสได้ด้วยลิ้น, แล้วรู้ได้ด้วยสัมผัสผิวหนังทั่วทั้งตัวนี้** หรือว่า **รู้ด้วยใจคิดนึกนี้.** ในโลกนี้มันมีมากมายหลายล้าน และไม่รู้ว่ากี่ล้านกี่ล้านๆ สิ่ง แต่มันสรุปเหลือเพียง ๖ สิ่งเท่านั้น. ข้างในก็เหมือนกัน มันต้องมี ๖ สิ่งเท่ากัน จึงจะเป็นคู่รับอารมณ์เหล่านั้นได้ครบถ้วน; **ทั้งหมดนี้เพื่อเกิด "สิ่ง" สิ่งเดียว คือเวทนาเป็นสุขบ้าง, เป็นทุกข์บ้าง, เป็นอทุกขมสุขบ้าง.**

คำเหล่านี้เคยได้ยินแล้วทุกคน ผมเชื่อ เคยได้ยินได้ฟัง ได้เรียนในโรงเรียนในอะไรแล้วทุกคน เชื่อว่าได้ยินได้ฟังแล้ว; แต่ไม่เชื่อว่าเข้าใจ แล้วก็ยิ่งไม่เชื่อว่าคุณจะรู้จักสิ่งเหล่านี้ดี. มันเพียงแต่**เรียนแล้วก็จำได้** แล้วก็พูดได้ เทศน์ได้ นี่มันก็ไม่พอ มันเป็นนกแก้วนกขุนทองไปเท่าไรก็ได้. นี้เรียกว่า **ยังไม่ได้เรียนพุทธศาสนาอย่างวิทยาศาสตร์,** เรียนอย่างบ้าๆ บอๆ นกแก้วนกขุนทองพูดได้เทศน์ได้ไปอย่างนั้น,

ศึกษาเวทนาตามวิถีทางของวิทยาศาสตร์.

ถ้าจะเรียนกันอย่างวิทยาศาสตร์ ก็ต้องเรียนอย่างที่เขาเรียกว่า **ทำกรรมฐาน ทำวิปัสสนา** ทำอะไรอย่างนั้นแหละ; แต่ถึงอย่างนั้นก็เถอะ ทำกรรมฐาน ทำวิปัสสนาบ้าๆ บอๆ ไปตามแบบตามอะไรนั้นก็มี, **ต้องหมายถึงการทำกรรมฐาน ทำวิปัสสนาที่ถูกต้อง** ที่มันตรงตามที่มันเป็นจริงนี้ **คือเวทนาเป็นอย่างไร นี่ก็ต้องรู้จัก, และให้เกิดความยึดถืออย่างไร ก็ต้องรู้จัก, แล้วเกิดทุกข์อย่างไร ก็ต้องให้รู้จัก.**

ถ้าเอาเป็นรายละเอียดกันก็ต้องมีว่า **มีตามหลักของปฏิจจ–สมุปบาทนั่น** : มีว่า *พอตากระทบรูปเป็นต้น เกิดจักขุวิญญาณ ความประจวบเหมาะของสิ่งทั้ง ๓ นี้ เรียกว่าผัสสะ; เมื่อมีผัสสะแล้วก็มีเวทนา พอมีเวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วก็จะเกิดตัณหา* คือความอยากชนิดใดชนิดหนึ่ง กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหาก็ตาม ความอยากชนิดใดชนิดหนึ่งที่เหมาะสมกับเวทนานั้นแหละ, **เวทนามันให้เกิดตัณหาอย่างนี้,** และตัณหานี้เมื่อมีรู้สึกอยาก แล้วจะมีอุปาทาน คือตัวกูนี้เป็นผู้อยากผู้ต้องการ; นี้เรียกว่าตัณหาให้เกิดอุปาทาน, อุปาทานให้เกิดภพ คือตัวกูชนิดหนึ่งขึ้นมาแล้ว; *พอมันเต็มที่ก็เรียกว่าชาติ* คือตัวตนนั้นที่เกิดขึ้นมาในลักษณะอย่างนั้น คือมีความรู้สึกอย่างนั้น กำลังยึดถืออะไรอยู่นี้.

ทีนี้ **ปัญหาเรื่องชาติมันก็เกิดขึ้น** การเกิดมาจากท้องแม่

มันไม่หยุดอยู่เฉยๆ แล้ว มันเกิดเป็นปัญหาขึ้นมา คือ **เป็นความทุกข์ขึ้นมา. ทีนี้ความชรามันก็เกิดเป็นปัญหาขึ้นมา** เราไม่อยากแก่ เราไม่อยากตายไปจากสิ่งที่กำลังรัก กำลังหลง กำลังยึดถือ; หรือว่าถ้าตัณหามันเป็นไปในทางกลับตรงกันข้าม คือวิภวตัณหาแล้วมันก็อยากตาย ไม่ชอบสิ่งที่เรียกว่าความเกิด ความแก่ แต่แล้วมันก็อยากตาย อย่างนี้เป็นต้น. ฉะนั้นตัณหา จึงได้แยกไว้ถึง ๓ อย่าง คือ **กามตัณหา** ตัณหาในทางกามารมณ์, **ภวตัณหา** ตัณหาในทางที่จะเป็นอย่างนั้นเป็นอย่างนี้, แล้วก็ **วิภวตัณหา** ตัณหาในทางที่จะไม่เป็น คือไม่อยากจะอยู่ ไม่อยากจะมี ไม่อยากจะเป็นอย่างนี้ อยากจะไม่มี อยากจะไม่เป็น เช่น อยากตายเป็นต้น. นั้นก็เป็นทุกข์ด้วยกันทั้งนั้นแหละ แม้จะคนละแบบ คนละแบบ คนละแบบ **ก็เป็นทุกข์ด้วยกันทั้งนั้น.**

แต่ถ้าพูดลัดๆ สั้นๆ เร็วๆ อย่าง **ในเรื่องอริยสัจจ์ ๔** ที่เรียนๆ กันอยู่ในชั้นต้น **ชั้นแรกเรียน** ก็ว่า **พอมีตัณหาก็เกิดทุกข์** พูดอย่างนี้เลย ทุกข์เกิดมาจากตัณหา, **ตัณหาก็มาจากสัมผัสทางอายตนะ เกิดเวทนา เกิดตัณหา แล้วก็เกิดทุกข์.** นี้พูดรวบรัดสั้นๆ อย่างนี้. อย่าง **ในเรื่องอริยสัจจ์** ก็ว่า ตัณหาเป็นเหตุให้เกิดทุกข์; นี้พูดสั้นเพียง ๒ สิ่ง หรือ ๒ คำเท่านั้น **แต่ในเรื่องของปฏิจจ–สมุปบาทมันขยาย ๒ คำนี้ออกไปเป็น ๑๑ คำ;** ก็เท่ากันแหละเท่าเดิมแหละ เพียงแต่พูดให้มันละเอียดให้คนที่อยากจะศึกษา

อย่างละเอียดเห็นชัดเข้า.

ในที่สุดมันก็ **ไปรวมจุดสำคัญอยู่ตรงที่ สิ่งที่เรียกว่าเวทนา** เหมือนที่อธิบายแล้ววันแรก. กิเลสก็เกิดมาจากเวทนา, ความทุกข์ก็เกิดมาจากกิเลสนั้น, หรือแม้แต่ความคิดความเห็น จะโง่ในทางความคิดความเห็นอย่างนั้นอย่างนี้ มันก็ต้อง **ตั้งต้นมาจากเวทนา** ที่ตนรัก หรือที่ตนเกลียด หรือที่ตนชอบ อะไรก็ตาม จึงบัญญัติเป็นความคิดความเห็นออกมา.

เช่น **พวกหนึ่ง** เขาจะถือว่า **ตายแล้วเกิดอีก** อย่างนี้ ก็เพราะมันอยากจะเกิดอีก; เพราะ **มันชอบความเกิด** ได้รับความพอใจ หรือเวทนาจากความเกิด มันก็ **อยาก** จะคิด **ว่าตายแล้วเกิดอีก. พวกหนึ่งที่ไม่ชอบเวทนานี้ ความคิดมันก็ถูกปรุงให้คิดไปในทางว่า ไม่เกิด,** นานๆ เข้า มันก็มีทิฏฐิมั่นคงลงไปว่า มันไม่เกิด. ฉะนั้นเราอยากจะเรียนก็เพราะอยากจะได้สุขเวทนา, เราทำงานอาชีพ ก็เพราะอยากได้สุขเวทนา, เรามีอำนาจวาสนามีเกียรติยศชื่อเสียง ก็เพราะเพื่อเป็นปัจจัยแห่งการได้มาซึ่งสุขเวทนา, หรือว่าเรามีชีวิตอยู่นี้ ก็เพื่อประโยชน์แก่สุขเวทนา, เราทำบุญให้มาก ตายไปแล้วเราจะมีบุญสำหรับแสวงหาสุขเวทนา; **อะไรๆ มันไม่พ้นไปจากสิ่งที่เรียกว่าเวทนาเป็นตัวเหตุ** ตัวการ.

นี้เรารู้ให้ลึกไปจนถึงว่า เวทนานี้มาจากอายตนะข้างนอก อายตนะข้างในกระทบกัน เกิดวิญญาณ, เป็นผัสสะ, เป็นเวทนา;

อย่าท่องจำ ไม่มีประโยชน์, ต้องไปมองเห็น. ถอยหลังไปจากเวทนาก็ได้ มาจากการกระทบระหว่างอายตนะข้างนอกข้างใน แล้วเกิดวิญญาณขึ้น หรือว่าเมื่อตา อายตนะข้างในเห็นรูปเข้า แล้วเกิดความเห็นรู้สึกว่าเห็นอะไร นี่วิญญาณแล้ว; ๓ อย่างนี้เป็นผัสสะรวมกันเป็นผัสสะ **แล้วก็ต้องเกิดเวทนา;** ว่าที่เห็นว่าอะไรนั่นแหละ **มันจะต้องเกิดความรู้สึกขึ้นมาอีกชั้นหนึ่งว่าอย่างไร : ว่าพอใจ, หรือไม่พอใจ, หรือเฉยๆ.**

เพียงแต่เห็นว่า นี้เป็นดอกกุหลาบนี่ วิญญาณมีหน้าที่รู้ว่านี่เห็นสีสันรูปร่างอย่างนี้ สัญญามาช่วยบอกให้ได้ว่านี้เป็นดอกกุหลาบ อย่างนี้ก็เป็นแค่วิญญาณเท่านั้น; แต่ความคิดมันจะเกิดออกไปอีกก้าวหนึ่งว่า ความหมายของมันคืออะไร มันจะรู้ทีเดียวเรื่อหอม เรื่องสวย เรื่องดีเรื่องอย่างนี้, ถ้าสวยก็สบายทางตา, ถ้าหอมก็สบายทางจมูก อย่างนี้เป็นต้น; **ตอนนี้เป็นตัวเวทนา.**

สักว่าเห็นสีเห็นอะไรได้ โดยอาศัยสัญญาเป็นเครื่องช่วยนั้นก็เรียกว่าเป็นวิญญาณ, **พอเวทนาเกิดแล้ว มันก็ต้องมีความคิดที่เรียกว่าสังขาร** คิดดี คิดชั่ว คิดไม่ดีไม่ชั่ว เกี่ยวกับเรื่องนั้น นี่มันก็ครบขันธ์ทั้ง ๕; **ร่างกายนี้กำลังถูกยึดถืออยู่ด้วยความโง่ ด้วยอุปาทาน ที่มาจากเวทนานั้นแหละ.** เพราะฉะนั้นมันจะเป็นร่างกายที่จะไปด้วยกัน : ทั้งกายทั้งใจมันพร้อมที่จะไปด้วยกันเพื่อเป็นทุกข์ ตามแบบนั้นตามเรื่องนั้น ตามเหตุปัจจัยนั้นๆ.

ทำวิปัสสนาแท้จริง จะเป็นวิทยาศาสตร์.

นี่ถ้าทำวิปัสสนาจริงๆ ต้องทำอย่างนี้ แล้วดูอย่างนี้ เห็นอย่างนี้ รู้อย่างนี้ที่ตัวจริงนี้: อย่าทำสักว่าตามแบบที่บัญญัติไว้, แล้วมันก็ใช้ความโง่หรือครึ่งโง่นี้ จูงจิตใจ จูงความคิดความนึก ไปตามแบบที่มันมีไว้บัญญัติไว้ เป็นอุปาทานอีกชนิดหนึ่ง ว่าจะต้องเห็นนั่นเห็นนี่ อย่างนั้นอย่างนี้: **ถ้าเป็นวิปัสสนาจริง จะกลายเป็นวิทยาศาสตร์.** ถ้าเป็นวิปัสสนาแบบตามธรรมเนียมตามความเชื่อนี้มันก็เป็นปรัชญา: ฉะนั้นจะต้องศึกษาและปฏิบัติในรูปหรือวิธีการของวิทยาศาสตร์ ฉะนั้นจึงขอชักชวนว่า ขอให้ศึกษาพุทธศาสนาตามวิถีทางแห่งวิทยาศาสตร์อย่างที่ว่ามานี้.

นี่ในคืนที่แล้วมาบอกให้รู้จักจุดตั้งต้นคือเวทนา: ในวันนี้ก็บอก **ให้รู้จักที่มาของเวทนา, แล้วให้รู้จักศึกษาเวทนานั้น ในลักษณะที่เป็นวิทยาศาสตร์.** ถ้าเป็นปรัชญาก็เป็นเรื่องงมงาย คือฝากไว้กับเหตุผลคำนึงคำนวณ, ไม่ได้เห็นจริง ไม่ได้รู้สึกจริง ไม่ได้เอามาใส่ฝ่ามือดูจริง. นี้ต่อไปนี้ถ้าได้ยินได้ฟังว่า พุทธศาสนาเป็นวิทยาศาสตร์แล้วก็ขอให้เข้าใจอย่างนี้ ไม่ใช่วิทยาศาสตร์ทางวัตถุที่จะทำได้ในห้องทดลองทางวัตถุ; มันเป็นวิทยาศาสตร์ฝ่ายวิญญาณฝ่ายเลยจิตขึ้นไปอีก, แล้วก็มีห้องทดลองในจิต ในความคิดนึก คือว่าในสมอง อะไรๆ มันก็รวมอยู่ที่ในสมอง.

นี้คือข้อที่พุทธศาสนาเป็นวิทยาศาสตร์ **เราจะต้องศึกษาสิ่ง**

ทุกสิ่งตามวิถีทางของวิทยาศาสตร์ จึงจะเป็นพุทธศาสนา; แล้วก็**จะรู้จักสิ่งที่เรียกว่า ทุกข์, ว่าเหตุให้เกิดทุกข์, ว่าความดับทุกข์, ทางให้ถึงความดับทุกข์** ๔ อย่างนี้ อย่างเป็นวิทยาศาสตร์.

เดี๋ยวนี้คุณเรียนกันอย่างอักษรศาสตร์ เรียกกันอย่างอักษรศาสตร์ แล้วต่อไปก็จำได้ ก็เป็นอะไรก็ตามใจ เป็นบทมนต์เป็นอะไรไป แล้วต่อไปก็คาดคะเนเอาตามความคิดนึกรู้สึก สามัญสำนึกของตน ลึกเข้าไป ลึกเข้าไป มันก็เป็นปรัชญาบ้าๆ บอๆ ไปก่อน; **จนกว่าจะมองเห็นแจ้งเหมือนกับเรามองเห็นวัตถุนี้ เมื่อนั้นแหละจะกลายเป็นวิทยาศาสตร์,** *ตามบทที่ว่า สนฺทิฏฺฐิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ-พระธรรมเป็นสันทิฏฐิโก ต้องเห็นเอง อย่างนี้แล้วก็เห็นได้อย่างวิญญูชน ผู้มีปัญญา มีญาณทัสสนะ.*

นี้เรื่องการศึกษาพุทธศาสนาอย่างวิทยาศาสตร์ ในขั้นนี้ก็มีอย่างนี้ : รู้จักที่มาของเวทนา; แล้วต่อไปเราก็จะค่อยพูดกันถึงว่า มันจะเกิดความทุกข์ได้อย่างไรโดยละเอียด.

วันนี้พอกันเท่านี้ที.

❊ ❊ ❊

ถาม-ตอบ

ถาม : ... (ข้อความที่ถาม ไม่มีในแถบบันทึกเสียง)...

ตอบ : ถามอย่างนี้มันตอบไม่ได้หรอก. ถ้าถามว่านิพพานในพระพุทธศาสนามีอย่างไรแล้วก็ ก็อธิบายได้. ไม่เคยอ่านหนังสือเรื่องนิพพานหรือ? *(เคยอ่านครับแต่มันเกิด conflict (คอน-ฟลิค) กับที่ครูสอนครับ.)* ก็อย่าเอามาปนกันซี่, ครูสอนอย่างนั้นก็จำไว้ ว่าครูสอนอย่างนั้น. *(ครับ, ทีนี้มันมาขัดกับที่ทางหลักธรรมของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง. การที่ครูสอนไปแบบนั้นรู้สึกว่าจะผิด.)* ครูเขาเรียนมาเท่านั้น เรียนมาอย่างนั้น, เรียนมาเท่านั้นก็สอนอย่างนั้น. ไม่ต้องครูดอก แม้ในโรงเรียน

แม้พระในวัดก็เหมือนกัน ก็สอนเท่าที่รู้เท่าที่เข้าใจเท่านั้น; แต่ถ้าเราค้นมาให้หมด มันก็ได้ความอย่างอื่น. *(ผมได้ฟังบรรยายมาในโรงหนัง ก็ได้ความอย่างนี้; เสร็จแล้วผมก็มีความเห็นว่าตามที่เรียนมานั้นผิด.)* มันไม่ผิดมันถูกน้อย มันไม่หมด เรียนมานิดเดียว แล้วก็เฉพาะคนที่เขามีขอบเขตเท่านั้น. ฉะนั้นเขาจะต้องเรียนหมด กระทั่งว่าคำว่านิพพานนี้มันเกิดขึ้นในคำพูดของมนุษย์เมื่อไร.

เรื่องนี้ต้องเข้าใจหลักพื้นฐานเสียก่อนว่า **คำพูดภาษาธรรม** ที่ใช้ในศาสนาคือคำธรรมะนี่ **เป็นคำพูดที่ยืมมาจากคำชาวบ้านทั้งนั้น;** ทุกคำไม่ว่าคำไหน, ถ้าเข้าใจจะรู้จะเห็นอย่างนั้น. เช่น คำว่า **พุทธะ** อย่างนี้ ยืมมาจากคำว่า **ตื่นนอน;** คนหลับแล้วตื่นนอนขึ้นมา ภาษาพูดตามธรรมดาว่า **พุทธะ, พุชฺฌติ** นี่. แล้วคำนี้ต่อมาเอามาใช้เป็นชื่อของพระพุทธเจ้า คือผู้ที่ตื่นจากนอนหลับ; แต่หมายถึงนอนหลับทางวิญญาณคืออวิชชา. ทีนี้คำสอนของพระองค์เรียกว่า **มรรค** นี้ ก็ยืมคำว่าทางเดินนี้ไปใช้; คำว่า **ทางเดิน** ชาวบ้าน มนุษย์สมัยป่าเถื่อนเขาพูดกันอยู่แล้ว; หมายถึงในประเทศอินเดีย; เอาคำว่าทางนี้มาใช้สำหรับปฏิบัติ. หรือแม้แต่คำว่า **ธรรมะนี้,** ธฺรรมฺม, นี้ก็แปลว่าสิ่งที่มันทรงสิ่งอื่นไว้ได้ ก็เรียกว่าพระธรรม. คำว่า **พระสงฆ์** ก็มาจาก **ฝูง** นี่เอง, ฝูงวัวฝูง

ควายอะไรนี้; แต่พอมาเป็นคำธรรมะแล้ว ความหมายมันก็เปลี่ยนไปตามเรื่องของธรรมะ, ทุกคำมีการยืมมาจากภาษาธรรมดา.

ทีนี้คำว่า **นิพพาน** นี้ ยืมมาจากคำว่า **เย็น,** ภาษาพูดธรรมดาแปลว่าเย็น. ของที่ร้อนเย็นลงเรียกว่ามันนิพพาน, ของที่เป็นพิษมันหมดพิษลง เขาเรียกว่ามันนิพพาน; อย่างเด็กๆ พูดว่าข้าวนิพพานแล้ว มากินๆ, นี้ไม่ได้หมายถึงนิพพานหมดกิเลสเลย; หมายถึงวัตถุข้าวร้อนๆ นี้เย็นจะพอจะกินได้แล้ว ก็เรียกว่านิพพาน. นี่พูดอย่างนี้มาแต่เดิมก่อน; จนกระทั่งมนุษย์รู้เรื่องวิญญาณ รู้เรื่องความเย็นในทางจิตใจ ก็ยืมเอาคำว่าเย็นนี้ไปเรียกว่าเย็น เย็นโว้ย, แต่ความหมายมันเย็นทางวิญญาณ ไม่ใช่เย็นทางวัตถุ.

คำว่า **เย็น** เช่นคำอื่นๆ ก็ยังมีอีก, ล้วนแต่เป็นของถูกยืมมาใช้เรียกธรรมะสูงสุดทั้งนั้น. อะไรทำให้จิตใจเย็นได้ ก็เรียกว่านิพพาน, ตอนหลังนี้; ฉะนั้นมันจึงมียุคหนึ่งก่อนพระพุทธเจ้า เอาการได้ตามใจทุกอย่าง ได้กามารมณ์สูงสุดนี้ เรียกว่าเป็นนิพพานกันพักหนึ่ง ยุคหนึ่ง. ต่อมาเห็นว่าไม่ใช่แล้วโว้ย, ก็เอาจิตเป็นสมาธิเป็นสมาบัติสงบเป็นสมาธินี้เป็นนิพพานกันมาพักหนึ่ง; สูงขึ้นๆๆ จากปฐมฌานถึงทุติยฌาน ถึงตติยฌาน จตุตถฌาน, แล้วก็ละเอียดไปถึงอรูปฌาน คืออากาสานัญจายตนะ กระทั่งเนวสัญญานาสัญญายตนะ, นี้เป็นนิพพานทั้งนั้น.

ทีนี้ต่อมาพระพุทธเจ้าเกิดขึ้น **ว่านั่นไม่ใช่นิพพานที่สมบูรณ์**

ตามความหมาย; มันเป็นนิพพานระดับนั้นเท่านั้นแหละ เย็นระดับนั้นแหละ **ถ้าเย็นแท้ต้องสิ้นกิเลส.** กิเลสเป็นของร้อน: โลภะ โทสะ โมหะเป็นไฟ, ไปยืมคำว่าไฟมาใช้เป็นชื่อของกิเลส. เพราะจะต้องพูดให้มนุษย์ฟัง จึงต้องเอาภาษามนุษย์มาพูด พูดแล้วเข้าใจทันที : ไฟของแกเป็นอย่างนั้น ถ้าไฟของฉันเป็นอย่างนี้; มันก็รู้ความหมายว่าร้อน, โลภะร้อน โทสะร้อน โมหะร้อน. ทีนี้พอหมดโลภะ โทสะ โมหะ มันก็เย็น; นี้คือนิพพานจริง.

สรุปความแล้ว มันก็ได้ความว่า **ถ้าเป็นเรื่องของวัตถุ**, นิพ-พานก็หมายถึงเย็นอย่างวัตถุเย็น; เช่น ถ่านไฟแดงๆ นี้ยังไม่นิพ-พาน, พอเอาออกมาจากกองไฟวางไว้ เดี๋ยวก็เย็นดำ นี่เราเรียกว่าถ่านไฟนั้นนิพพาน **"ถ่านไฟนั้นน่ะนิพพาน"** นี่คำพูดที่มีใช้อยู่. ทีนี้ **สัตว์เดรัจฉานนิพพาน** ก็คือว่ามันหมดอันตราย. สัตว์ป่า เสือ ช้าง หมี สุนัข อะไรก็ตามใจ ฝึกกันจนหมดอันตราย; อย่างนี้เรียกว่าสัตว์ตัวนี้นิพพาน คือพิษร้ายของมันหมด. ทีนี้พอมาถึง **คนก็ต้องกิเลสหมด จึงเรียกว่านิพพาน.** ถ้ากิเลสหมดชั่วคราว เพียงแต่ไม่ปรากฏชั่วคราว ก็เรียกว่านิพพานชั่วคราว; กิเลสหมดเลยก็นิพพานจริง. กิเลสหมดไปจริง แต่หมดบางส่วนก็เรียกว่านิพพานบางส่วน; ฉะนั้นนิพพานอย่างพระโสดาบันก็มี อย่างพระสกิทาคามีก็มี นิพพานอย่างพระอนาคามีก็มี, นิพพานถึงที่สุดก็คือนิพพานอย่างของพระอรหันต์อย่างนี้. ดูซี่มันหลายความหมายเต็มที่; แล้ว

ครูสอนว่านิพพานแต่พระพุทธเจ้านี้. มันก็ถูกนิดเดียวแหละ.

ถาม : ในกรณีเช่นนั้นนะครับ, บุคคลธรรมดาก็อาจจะนิพพานได้เหมือนกัน ถ้าหมดกิเลสจริงๆ?

ตอบ : ไม่ว่าใครหรอก ถ้าหมดกิเลสก็เป็นพระอรหันต์ไป คือนิพพานแหละ.

ถาม : คือไม่ต้องมาอยู่ในสมณเพศก็ยังได้ ใช่ไหมครับ?

ตอบ : ไม่พูดถึง : ไม่พูดถึงสมณเพศ หรือว่าฆราวาส หรือบรรพชิต, ไม่พูดว่าหญิงว่าชาย ว่าเด็กว่าผู้ใหญ่.

ฉะนั้นเราเลยมีนิพพานที่พอจะถึงกันได้ พอจะมีกันได้ ได้รับประโยชน์กันได้ก็เรียกว่า **นิพพานประจวบเหมาะ;** ไม่ใช่นิพพานจริง. ในพวกที่ไม่ใช่นิพพานจริงน่ะ มีนิพพานประจวบเหมาะ เช่นคุณเข้ามาในสถานที่นี้เย็นๆ ใจเย็นลงไปเอง ใจว่างหรือใจเย็นลงไปเอง ก็เรียกว่านิพพานประจวบเหมาะโดยบังเอิญ, จะได้กี่ชั่วโมงก็ตามใจ ก็ชิมรสนิพพานเท่านั้นชั่วโมง. หมายความว่าเวลานั้นกิเลสคือไฟ มันไม่ได้เกิดขึ้นมา; *มันไม่มีไฟก็เรียกว่านิพพานแบบตทังคนิพพาน-นิพพานโดยบังเอิญ,* ประจวบเหมาะกันเข้ากับสิ่งแวดล้อมทุกสิ่ง, ก็ชิม ชิมนิพพานชิมลอง. นี้มันไม่อยู่ในอำนาจเรา มันโดยบังเอิญเท่านั้น.

ทีนี้ดีขึ้นไปกว่านั้น เราฝึกฝนการบังคับจิตไปในทางที่ให้หยุดให้สงบ, ไม่ใช่เพื่อให้รู้แจ้ง. ฝึกไปจนทำให้มันหยุด ให้สงบ ที่เรียกว่า **สมาบัติ,** ฌานสมาบัติอย่างนี้; มันก็เป็นนิพพานชนิดหนึ่งคือรสเย็นเหมือนกัน แต่อยู่ชั่วที่เราบังคับไว้ด้วยวิธีของสมาบัติ ก็ไม่ใช่นิพพานจริง.

ทีนี้ก็ **เลื่อนไปหานิพพานจริง ก็คือทำให้กิเลสหมด.** กิเลสหมดไปเท่าไรก็เรียกว่านิพพานเท่านั้น จนกระทั่งหมดสิ้นเชิง. มีรายละเอียดมาก, พูดกันหลายชั่วโมงก็ไม่หมด; แต่ว่าหลักใหญ่ๆ มันเป็นอย่างนี้.

สำหรับพระโสดาบัน, กิเลส ๓ ชื่อ คือสักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพัตตปรามาส นี้ดับสนิทไปจริงเหมือนกัน; ฉะนั้นท่านก็เย็นจริงขึ้นมาเท่านี้ เท่าที่กิเลส ๓ ชื่อนี้มันหายไป. ถ้าเป็นพระสกิทาคามีก็มีราคะ โทสะ หยาบๆ หายไปด้วย, ท่านก็เย็นขึ้นมาอีก. ถ้าเป็นพระอนาคามี มันก็เลื่อนไปหายไปอีก ๒ คือราคะและโทสะอย่างละเอียดหายไป. ถ้าเป็นพระอรหันต์มันก็เลื่อนไปหมด หมดสังโยชน์ทั้งสิบ คือสังโยชน์อีก ๕ เบื้องสูงหมดไป; ความเย็นมันก็มากกว่ากันเป็นลำดับ.

ทีนี้ถ้า **พูดถึงนิพพานกันแล้ว** พระพุทธเจ้าก็ตาม พระอรหันต์ทั่วไปก็ตามเย็นเหมือนกันหมด. *แล้วทำไม ต่างกันตรงไหน?* ต่างกันในส่วนอื่น : ส่วนที่ว่าพระพุทธเจ้าท่านเย็นได้แล้ว ท่านยัง

มีความสามารถที่จะทำให้ผู้อื่นเย็นได้ด้วย, สามารถสอนให้ผู้อื่นปฏิบัติแล้วเย็นได้ด้วย; ส่วนพระอรหันต์ธรรมดานั้นไม่สามารถ. พระอรหันต์ชั้นเก่งก็ทำได้เหมือนกัน แต่ไม่เท่าพระพุทธเจ้า ฉะนั้นจึงไม่มีใครที่จะไปเท่าพระพุทธเจ้าโดยประการทั้งปวง. แต่ว่าในบรรดาพระอรหันต์ทั้งหลาย จะเป็นพระอรหันต์ชนิดไหน หรือเป็นพระพุทธเจ้าหรือไม่ก็ตาม **ก็มีความเย็นในส่วนที่ไม่มีกิเลสนี้เท่ากัน;** คือความสิ้นไปแห่งราคะ โทสะ โมหะ นี้มันเท่ากัน, แต่สติปัญญาความสามารถอย่างอื่นผิดกัน. แล้วพระพุทธเจ้าก็ยังมีชนิดที่ว่า ไม่สามารถจะสอนหรือไม่อยากจะสอน, อย่างนั้นเขาเรียกว่าพระปัจเจกพุทธเจ้า; ท่านอาจจะพูดได้บ้างแต่ท่านไม่อยากจะพูดหรือท่านไม่ได้ฝึกฝนสำหรับจะพูด.

ฉะนั้นพระพุทธเจ้านี้ ยังมีชนิด **สัมมาสัมพุทธเจ้า** อย่างพระศาสดาองค์หนึ่งนี้; แล้วก็ยังมีชนิดที่เรียกว่า **ปัจเจกพุทธเจ้า** อีกมากมาย นับจำนวนไม่หวาดไหว. นั่นเขาก็เรียกเป็นพระพุทธเจ้าเหมือนกัน โดยเหตุที่ว่าท่านรู้ขึ้นโดยท่านเอง. ถ้าไม่ได้รู้ได้ด้วยตนเอง ต้องฟังจากพระพุทธเจ้านี้ อย่างมากก็เป็นเพียงพระอรหันต์; แต่กิเลสนั้นหมดเท่ากัน. ถ้าเป็นพระพุทธเจ้าหมายความว่าการคิดค้นของตนนำไปจนหมดกิเลส เรียกว่าเป็นพระพุทธเจ้า, ถ้าอย่างดีมันมีการกระทำพากเพียรมากก็เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นผู้ตรัสรู้ถูกต้องครบถ้วนด้วยพระองค์เองแล้ว ยังสามารถ

ทำให้ผู้อื่นรู้ตามได้ด้วย. ถ้าปัจเจกพุทธเจ้าก็รู้เฉพาะท่าน แต่ไม่มีใครสอนเหมือนกัน; ตามหลักเขาวางไว้อย่างนี้. ทีนี้รองลงมาก็ต้องมีใครสอน สอนแล้วก็หมดกิเลสเหมือนกัน, อย่างนี้เป็นพระอรหันตสาวก; ทีนี้พระอรหันต์เหล่านี้ บางองค์ก็พอจะสอนคนอื่นได้, บางองค์ก็ไม่สามารถจะสอนได้, คล้ายๆ กับปัจเจกอรหันต์กับสัมมาสัมพุทธอรหันต์แต่เขาไม่เรียกหรอก; เขาเรียกว่า *อรหันต์ปฏิสัมภิทา* สามารถสอนผู้อื่นอะไรอื่นได้ดีมาก, แล้วอรหันต์สุกขวิปัสสกนี้ก็ไม่สนใจที่จะสอนใคร หรือสอนไม่ได้. แต่ว่าทุกองค์นิพพาน; จะเป็นพระอรหันต์ชนิดไหน ก็ต้องเรียกว่านิพพานโดยแท้จริงทั้งนั้นแหละ.

ทีนี้ถ้าว่านิพพานที่ไม่จริง ไม่เด็ดขาด รองๆ ลงมาก็เช่นว่าผู้ที่ทำสมาธิ เข้าอยู่ในสมาบัติได้อย่างนี้ ก็นิพพานชั่วที่บังคับไว้ด้วยสมาธินั้น.

ถาม : อาจจะนิพพานโดยตำแหน่งหน้าที่ หรือภารกิจใช่ไหมครับ?

ตอบ : ไม่ใช่; เขาต้องทำ ต้องฝึก และต้องทำ ต้องทำได้.

ถาม : ในฐานะที่เป็นประชาชนก็อาจจะนิพพานได้ในตำแหน่งและหน้าที่ของประชาชน?

ตอบ : ในระดับ, ไม่ใช่ในตำแหน่งหน้าที่; ในระดับของประชาชนจะมีได้โดยนิพพานประจวบเหมาะ **นิพพานตามธรรม–ชาติ.** ถ้าว่าผู้ใดไม่มีนิพพานตามธรรมชาติเสียเลย คนนั้นเป็นโรคเส้นประสาท คือเป็นบ้าแน่นอนทีเดียว. ฉะนั้นคนที่เป็นโรคเส้นประสาท เป็นโรควิกลจริตอะไรเพราะมันไม่รู้จักนิพพานตามธรรมชาติเสียเลยนั่นเอง. เขาเรียกว่านิพพานประจวบเหมาะยังไงเล่า, นิพพานที่ว่าคุณไปที่หัวหิน ไปบางแสน ถ้าไปหยุดพักผ่อนนะ, ไปทะเลบ้าง ไปภูเขาบ้าง มันช่วยแวดล้อมจิตไว้ให้ว่าง ให้หยุดให้เย็นไปได้ นั่นเป็นนิพพานประจวบเหมาะ. แต่ถ้าไปกินเหล้า ไปเที่ยวผู้หญิง ไปอะไรนั่น มันก็ลงนรกแบบในปัจจุบันนี้; ฉะนั้น **นิพพานในปัจจุบันนี้หรือนรกในปัจจุบันนี้ มันมีได้.** เราเอาแต่เพียงว่า เมื่อใดมันว่างจากตัวกู-ของกู เมื่อนั้นก็เป็นนิพพาน, นาทีหนึ่งก็ได้ ๕ นาทีก็ได้. พอมีตัวกู-ของกูมามันก็เป็นวัฏฏสงสาร คือทุกข์และร้อน. จิตดวงนี้พลิกไปทางนี้ก็เป็นนิพพาน, พลิกไปทางนี้ก็เป็นวัฏฏสงสาร. ถ้ามันพลิกไปทางนี้เรื่อย ไม่มีทางกลับหลัง มันก็เป็นนิพพานจริงไปเลย.

ถาม : ขอกราบเรียนถามอีกคำถามหนึ่ง : การเวียนว่ายตายเกิดนี่, เจตนารมณ์ของพระพุทธเจ้าท่านสอน ท่านหมายความว่าอย่างไรครับ?

ตอบ : เรื่องนี้มันเป็นเรื่องซับซ้อน เป็นเรื่องที่เข้าใจผิดกันอยู่มานานแล้ว. *(ครับ, ผมก็ยังงงอยู่เวลานี้.)* เวียนว่ายตายเกิดนั้นต้องเป็นสองชนิด เวียนว่ายตายเกิดตามภาษาคนธรรมดาพูด เอาร่างกายเป็นหลัก นี่ชนิดหนึ่ง, นี้เขาสอนกันอยู่ก่อนพระพุทธเจ้า, ก่อนพระพุทธเจ้าก็มีคนพูดอย่างนี้แล้ว ว่าคนมีวิญญาณมีตัวตน ตายแล้ววิญญาณไม่ดับไปเข้าร่างใหม่ แล้วก็ตายแล้วก็ไปเข้าร่างใหม่ได้อีก, ไม่รู้เท่าไรๆ อย่างนี้สอนกันอยู่ก่อนพระพุทธเจ้า; หมายความว่าเวียนว่ายตายเกิด โดยเอาร่างกายกับจิตนี้เป็นหลัก ก็เป็นเรื่องศีลธรรม, แล้วถ้าคนเขาเชื่อ เขาก็ต้องทำดี ทำความดีเพื่อไปเกิดดี นี่ศีลธรรมแบบนี้ในลักษณะนี้สอนกันก่อนพระพุทธเจ้า. พระพุทธเจ้าก็ไม่ปฏิเสธคำสอนนี้ เพราะเป็นเรื่องศีลธรรม. ในเมื่อพระพุทธเจ้าจะสอนศีลธรรม ท่านก็ต้องพูดอย่างนี้ : มีกรรมดี กรรมชั่ว ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว ตายแล้วก็ยังชั่วหรือดีไปตามกรรมนั้น; ท่านก็ต้องพูดอย่างนี้ เพราะต้องการจะสอนศีลธรรม แก่บุคคลที่ยังยึดถือว่า มีตัวมีตน.

ถ้าว่าจะสอนอย่างของพระพุทธเจ้าแท้ๆ จะสอนถึงขนาดที่อยู่เหนือดีเหนือชั่ว คือว่าถ้าไปลงนรกก็ไม่ไหว, ถ้าไปเป็นเทวดามันก็ไม่ไหว. ในสายตาของผู้รู้ คิดดูว่าไปเกิดเป็นเทวดา มีสวรรค์มีวิมานนางฟ้า มันก็เรื่องบ้า บ้าหนักขึ้นไปอีก มันต้องเหนือนรกเหนือสวรรค์ เหนือดีเหนือชั่ว เหนือบุญเหนือบาปเหนือสุขเหนือทุกข์; คือ **นิพพานจริง แล้วมันต้องหมดตัวฉัน ชนิดที่เป็นความยึดมั่นถือมั่น,** *เพราะฉะนั้นการเวียนว่ายตายเกิดนั้น มันก็คือเวียนว่ายตายเกิดระหว่างความยึดถือเรื่องหนึ่งถึงยึดถือเรื่องหนึ่งเกิดตัวกู-ของกูเมื่อไรก็เรียกว่า* **ชาติหนึ่ง** แล้วต่อมาไม่กี่นาทีมันก็ดับไปคือตาย แต่แล้วมันก็เกิดตัวกู - ของกูอันใหม่ขึ้นมาอีก. ความคิดเท่านั้นไม่ใช่ร่างกาย ร่างกายนี้ยังอยู่อย่างนี้ บางทีนั่งตรงนี้แหละ, นั่งอยู่ตรงนี้แหละยังไม่ลุกเลย มันก็เกิดได้ตายได้ไม่รู้กี่ชาติ.

ตัวกู–ของกู, ความยึดมั่นถือมั่นไปในทางตัวกู–ของกู มันเกิดอย่างนี้ แล้วมันก็สิ้นสุดลงไป, แล้วเปลี่ยนเป็นเกิดอย่างอื่น แล้วก็เปลี่ยนไปเกิดอย่างอื่น, อย่างนี้เรียกว่าตายเกิด ตายเกิด ตายเกิด. **เวียนว่ายตายเกิดอย่างนี้ คือคำสอนของพระพุทธเจ้า** ไม่ทันเข้าโลงดอก เกิดได้ไม่รู้กี่หมื่นกี่แสนกี่ล้านชาติ แล้วตายได้ไม่รู้จักกี่หมื่นกี่แสนกี่ล้านหน. ทำอย่าให้เกิดอย่างนี้ **อย่าให้ความคิดหรือความรู้สึกที่เป็นตัวกู–ของกูเกิด,** นั่นแหละคือ **ไม่เกิด,** ไม่เกิดเลยเป็นพระอรหันต์, ไม่ต้องรอต่อตายแล้ว. ถ้าทำจิตชนิดมี

ปัญญาถึงที่สุด ไม่มีความคิดชนิดที่เป็นไปในทางตัวเราของเรา; ตัวกู-ของกูนี้ก็เลยหยุดเกิด. **พระอรหันต์ก็คือผู้ที่ไม่มีความคิดอย่างนี้ จึงเรียกว่าไม่เวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป.** ส่วนหลังจากเข้าโลงแล้ว ไม่ต้องพูด เพราะว่ามันไม่ใช่ปัญหา; ปัญหาคือความทุกข์ที่มีอยู่เดี๋ยวนี้ จะดับไปได้อย่างไร.

เวียนว่ายตายเกิดนี้ก็คือ เดี๋ยวทุกข์ เดี๋ยวทุกข์ เดี๋ยวทุกข์นั่นแหละ. รูปภาพที่ตึกนั่นมี งู ไก่ หมู กัดหางกัน คุณไปดูใหม่ซิ. **ความอยากเป็นเหตุให้ทำ, การกระทำเป็นเหตุให้มีผล, ทีนี้การได้ผลทำให้อยากอีก,** อยากอีกมันก็ทำอีก มันก็ได้ผลอีก แล้วมันก็อยากอีก แล้วก็ทำอีก แล้วก็ได้ผลอีก, นี้ก็เรียกว่า **เวียนว่ายตายเกิดตามแบบของพระพุทธเจ้า** ไม่ต้องเอาร่างกายนี้เป็นประมาณ.

ถาม : ตามในรูปภาพนั้น การเวียนว่ายตายเกิดที่ท่านอธิบายเมื่อกี้นี้ ก็หมายความว่า มีแต่ชาตินี้ ชาติหน้าไม่มีใช่ไหมครับ?

ตอบ : ชาติหน้าชาตินี้ก็ตาม มีนับไม่ไหว มีนับไม่ไหว.

ถาม : ตายแล้วจะเป็นอย่างไร?

ตอบ : นั้นเราจะไม่พูด หลังจากเข้าโลงไปแล้วนั้น เราจะไม่พูด. เราจะพูดว่า จะไม่มีความทุกข์ที่นี่ แล้วพอเข้าโลงแล้ว

มันก็ตามใจ; ถ้าเราไม่มีทุกข์ที่นี่ หลังจากเข้าโลงแล้วก็ไม่มีความทุกข์. ถ้าเราเลวที่นี่ หลังจากเข้าโลงแล้ว เราก็ต้องเลว ไปเกิดเลว อะไรเลว. ถ้าเราดีที่นี่, หลังจากเข้าโลงแล้วมันก็ต้องดี; เพราะฉะนั้นเราจะไม่พูดสิ่งที่ยังไม่ต้องทำ หรือทำไม่ถึง หรือทำไม่ได้ หรือควบคุมไม่ได้, จะพูดถึงแต่สิ่งที่เราจะทำได้ที่นี่ และควบคุมได้ที่นี่. เราไม่ตกนรกที่นี่ พอแล้ว, หรือถ้าเราชอบสวรรค์ เรามีสวรรค์ที่นี่ก็พอแล้ว ตายแล้วมันต้องสวรรค์แน่. เราไม่ได้ปฏิเสธว่า หลังจากตายแล้วจะมีหรือไม่มี; แต่เราจะไม่พูด เพราะพูดเป็นเรื่องโง่, ไม่มีอะไรแสดง ไม่มีอะไรรับรอง ไม่มีใครประกัน. ฉะนั้นมันต้องรับประกันตัวเองว่า **เราจะดีที่ตรงนี้จนตลอดชีวิต,** ถ้าว่าตายแล้วเข้าโลงแล้ว มันต้องดีแน่ เพราะกฎมันมีอยู่อย่างนั้น.

กรรมตามวิทยาศาสตร์ไม่มีคน, กรรมตามศีลธรรมมีคน.

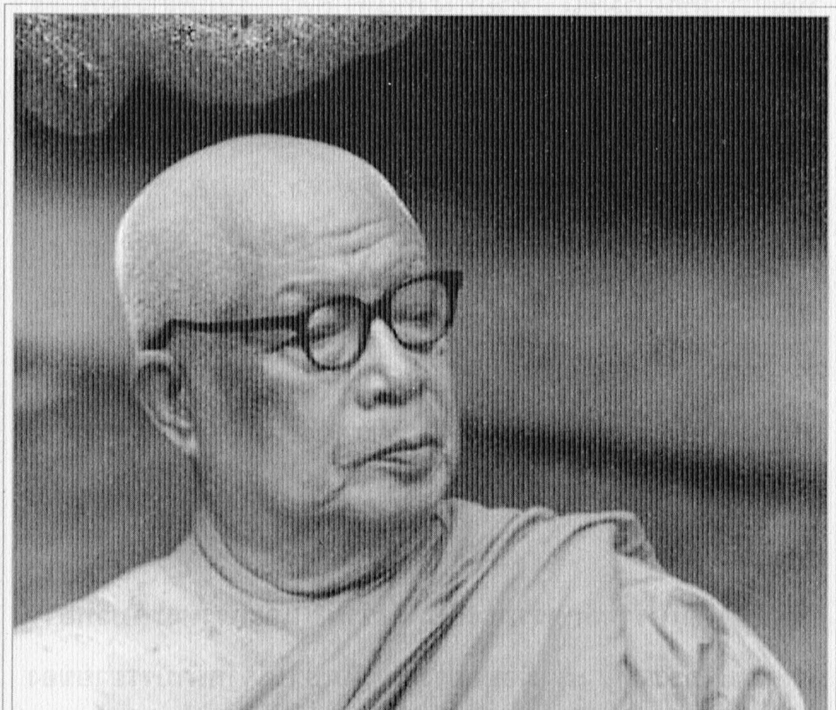
กรรมที่ปุถุชนรู้จักและปฏิบัติ คือ **กรรมตามแบบศีลธรรม** -มีตัวตน สัตว์ บุคคล เราเขา, ไม่เห็นชัดแจ้งได้ ต้องฝากไว้กับความเชื่อ, ต้องมีผู้ทำ ผู้รับผล ต้องฝากไว้กับชาติหน้า เป็นต้น; ส่วนกรรมที่พระอริยเจ้าและผู้เดินตามทางอริยะรู้จักกับทั้งอยู่เหนือ

ปฏิบัติเพื่ออยู่เหนือ คือ **กรรมตามแบบวิทยาศาสตร์** หรือกรรมในภาษาธรรม ภาษาปรมัตถ์-ไม่ใช่ตัวตน ไม่มีตัวตน สัตว์ บุคคล เราเขา เป็นเพียงปฏิจจสมุปปันนธรรม เกิดขึ้นเป็นไปตามหลัก หรือกฎอิทัปปัจจยตาปฏิจจสมุปบาท ฝ่ายสมุทยวาร เป็นต้น ซึ่งเอามาดูรู้เห็นแจ้งได้ในใจ หรือเห็นได้ด้วยตาใน, โดยการปฏิบัติตามกรรมที่ ๔ อันเป็นกรรมที่ทำให้สิ้นกรรม ที่ทรงระบุว่าได้แก่อริยมรรค เป็นต้น ซึ่งเมื่อปฏิบัติตามจะทำให้รู้หลักกรรมอย่างวิทยาศาสตร์ชนิดดังกล่าวนั้น พร้อมกับควบคุมไม่ให้เกิด ทำให้สลายไปกระทั่งประสบความสำเร็จ คืออยู่เหนือกรรมทั้งปวง ทั้งกรรมอย่างศีลธรรม และกรรมอย่างวิทยาศาสตร์ชนิดดังกล่าว แล้วกรรมที่ ๔ นั้นก็หมดหน้าที่ไปในขณะเมื่อเข้มข้นจนเป็นอรหัตตมรรคญาณ ตัดไตรวัฏฏสงสารได้หมดสิ้นเชิง แล้วอยู่เหนือกรรมทั้งปวงนั้น ทำให้ผู้ปฏิบัติได้รับการปลดปล่อยอิสระถึงที่สุด ที่สมมติเรียกว่าพระอรหันต์, ผู้มีสติปัญญาปฏิบัติดำเนินมาจนรู้เห็นชัดหลักกรรมอย่างวิทยาศาสตร์แล้ว จะไม่ไปล้มเลิกหลักกรรมอย่างศีลธรรม เพราะจะเห็นชัดว่ายังจำเป็นสำหรับคนทั่วไป หรือคนมีปัญญาระดับต่ำ ระดับยังมีตัวตนอยู่ จะได้ถือเป็นแนวทางดำเนินปฏิบัติไป,ดีกว่าจะไม่มีหลักกรรมทางศีลธรรมมาปฏิบัติเสียเลย; แต่ลำพังปฏิบัติเพียงแค่หลักกรรมขั้นศีลธรรมเท่านั้น ไม่ดับทุกข์ได้สิ้นเชิง, ต้องเลื่อนสติปัญญาให้รู้เห็นสูงมาจนถึงเข้าใจ รู้แจ้งชัด

หลักกรรมขั้นปรมัตถ์ หรือทางวิทยาศาสตร์ ปฏิบัติกรรมที่ ๔ *(กรรมที่ ๔ ก็เป็นกรรมอย่างวิทยาศาสตร์ แต่เป็นชนิดที่จะทำให้อยู่เหนือหรือพ้น-สิ้นกรรมทุกชนิด กระทั่งพ้น-เหนือ-สิ้นจากการยึดมั่นถือมั่น ซึ่งวิทยาศาสตร์สิ่งที่เกิดมาจากวิทยาศาสตร์ทางวัตถุ และซึ่งวิทยาศาสตร์สิ่งที่เกิดมาจากวิทยาศาสตร์ทางจิตทางนาม-ธรรม; กล่าวคือกรรมที่ ๔ นี้ จะทำให้อยู่เหนือหรือพ้นจากอะไรๆ ทุกอย่าง ทั้งฝ่ายที่เป็นสังขตะและอสังขตะ โดยประการทั้งปวง ทำให้มีจิตอิสรภาพอย่างสิ้นเชิง.)* ให้ยวดยิ่งขึ้นไป จนประสบความสำเร็จคือถึงความสิ้นกรรมเหนือกรรมทั้งปวง เป็นต้น จึงจะดับทุกข์ได้สิ้นเชิง.

เค้าโครงหลักกรรมระดับศีลธรรม และกรรมระดับวิทยา-ศาสตร์ กรรมที่ ๔ มีอยู่อย่างไร ศึกษาได้จากคำบรรยายของท่านผู้บรรยาย เช่นในคำบรรยาย ๓ ครั้งต่อไปนี้ :-

※ ※ ※

– ๓ –

ศึกษาพุทธศาสนา อย่างวิทยาศาสตร์

เรื่องกรรม.

(: กรรมทางวิทยาศาสตร์ไม่มีคน - ไม่มีตัวตน,
กรรมทางศีลธรรมมีคน - มีตัวตน.)

การบรรยายในวันนี้ก็ยังคงเป็นการบรรยายในชุดที่เรียกว่า **"ศึกษาพุทธศาสนาตามวิธีของวิทยาศาสตร์"** ต่อไปตามเดิม, เพราะว่ามันมีแง่มีมุมให้ศึกษาได้อีกมาก; แล้วในวันนี้โดยเฉพาะ เราก็จะได้พูดกันถึงสิ่งที่เรียกว่า **กรรม** หรือ **การกระทำ.**

ผู้ฟังจะต้องทบทวนว่า วิธีการที่เรียกว่า อย่างเป็นวิทยาศาสตร์นั้น หมายถึงว่าเห็นได้ชัดเหมือนกับเอามาใส่ฝ่ามือดูได้, ถ้ามันไม่ใช่อย่างนั้น มันก็ไม่ใช่เรื่องอย่างวิทยาศาสตร์, เป็นปรัชญา

เป็นอะไรก็สุดแท้. พุทธศาสนาที่แท้จริง มีหลักความจริงหรือหลักการสอน หรือว่าวิธีการศึกษาและปฏิบัตินี้ เป็นไปในรูปของวิธีการของวิทยาศาสตร์ทั้งนั้น, ฉะนั้นขอให้ถือเป็นหลักว่า **ต้องเป็นสิ่งที่ดูเห็นได้ด้วยความรู้สึก ไม่ต้องฝากไว้กับความเชื่อ.**

เรื่องกรรมของพระพุทธเจ้าตรัสไว้ทั้งภาษาคนภาษาธรรม.

ทีนี้ก็มาถึง **เรื่องกรรม.** เรื่องกรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในรูปของภาษาธรรม หรือที่จะเรียกว่าในรูปของวิทยาศาสตร์ นั้นก็มีอยู่; แล้วก็ยังตรัสเรื่องกรรมไว้โดยภาษาคนก็มี คืออย่างที่เป็นลัทธิศีลธรรม เป็นปรัชญา ซึ่งบางคนอาจจะเรียกว่า ปรัชญาหรืออะไรก็สุดแท้.

เรื่องกรรมอย่างแรก คือ **อย่างที่เป็นวิทยาศาสตร์นั้น** ต้องเป็นเรื่องที่ **มองเห็นด้วยตาใน ด้วยธรรมจักษุ** นี้ว่า : มันคืออะไร ให้ผลอย่างไร มันเกิดมาอย่างไร มันจะดับสิ้นไปอย่างไร ต้องเห็นชัด. ส่วนที่พูดไว้ **ในภาษาศีลธรรม** สำหรับคนทั่วไปชาวบ้านทั่วไปนั้น พูดไว้ในลักษณะที่ **ต้องเชื่อ หรือ เพียงแต่สำหรับเชื่อ แล้วก็ไม่มองเห็นชัด;** เช่นว่า กรรมทำไว้ในชาตินี้ ตายแล้วก็จะได้รับผลในชาติหน้า, ได้รับผลชาตินี้ก็มี, ชาติหน้าต่อตายแล้วก็มี, กระทั่งชาติต่อๆๆๆ ไปอีกก็มี. เมื่อพูดถึงคำว่า **ชาติต่อๆ ไปหลังจากตายแล้วนี้ มันก็เป็นสิ่งที่เอามาดูไม่ได้เห็นไม่ได้ อย่างนี้ไม่เป็นวิทยา–**

ศาสตร์, เป็นเรื่องความเชื่อ หรือเป็นเรื่องศีลธรรมที่ตั้งรากฐานอยู่บนความเชื่อ.

ฉะนั้นต้องแยกเรื่องกรรมที่ฝากไว้กับความเชื่อ เพื่อสอนศีลธรรมนั้นเป็นพวกหนึ่ง คือพวกที่ไม่อาจจะทำให้เป็นวิทยาศาสตร์ได้ เพราะอ้างเอาเวลาหลังจากตายแล้วเป็นเรื่องสำคัญ, แล้วก็มีตัวมีตนเป็นผู้ทำ มีเราเป็นผู้ทำกรรม, มีเราเป็นผู้ได้รับผลของกรรม, นี่ภาษาคนภาษาศีลธรรมต้องเป็นอย่างนี้, คือต้องมีตัวคนมีตัวฉันผู้ทำ ผู้รับผลของการทำ แล้วก็รับกันจริงจังก็ต่อตายแล้วในชาติหน้า. นี่เรียกว่า *เรื่องกรรมชนิดที่ไม่เป็นวิทยาศาสตร์;* และไม่ใช่พุทธศาสนา พูดอย่างนี้ดีกว่า เพราะว่าศาสนาอื่นเขาก็สอนกันอยู่แล้วอย่างนั้น. เรื่องทำอะไรไว้แล้วตายไปเข้าโลงไปแล้วชาติหน้าไปได้รับได้ในสมัยนี้, ในศาสนาอื่นเขาก็สอนกันอยู่แล้ว ก่อนพระพุทธเจ้าหรือในพ้องสมัยกับพระพุทธเจ้า แล้วคนก็เชื่อ, ไม่มีทางพิสูจน์.

ทีนี้เราจะพูด **เรื่องกรรมอย่างที่เป็นวิทยาศาสตร์,** นี้ไม่ต้องมีคน มันกลายเป็นเรื่อง **สภาวธรรม;** ถ้าพูดว่าสภาวธรรมไม่เข้าใจ ก็ให้นึกถึงคำว่าธรรมชาติ **ธรรมชาติทางรูป ธรรมชาติทางนาม** หรือ **ทางใจ** อย่างนี้ ที่มันจะเกิดขึ้นมาเป็นอย่างหนึ่งๆ แล้วชั่วขณะหนึ่งชั่วขณะหนึ่งนี้ ก็เรียกว่า ธรรมชาติที่เป็นปฏิจจสมุปปันนธรรม คือเมื่อได้เหตุได้ปัจจัยแล้วมันก็เกิดขึ้น; เข้าใจคำนี้ดีเสียก่อน.

เช่น **ต่อเมื่อตาเห็นรูป การเห็นจึงจะเกิดขึ้น** อย่างนี้; เมื่อก่อนการเห็นรูป เมื่อก่อนที่ตาจะเห็นรูป การเห็นไม่ได้เกิดขึ้น; ฟังดูให้ดี. ฉะนั้นการเห็นนั้นคือธรรมชาติอันหนึ่ง *ที่มันจะเกิดขึ้นตามเหตุตามปัจจัยครั้งหนึ่ง ชั่วขณะหนึ่ง.* ทีนี้เมื่อมีการเห็นรูปแล้ว มันก็เกิดสิ่งถัดไปอีกเป็นลำดับไป คือความรู้สึกที่เกิดมาจากการเห็นนั้น; ถ้าซอยละเอียดลงไป ก็ว่ามันก็เกิดสัญญาความจำได้ ว่ารูปอะไร, *เสร็จแล้วก็เกิดความรู้สึกต่อไปอีกว่า มันมีความหมายอย่างไร,* คือดีเลวอย่างไร ให้คุณให้โทษอย่างไร น่ารักไม่น่ารักอย่างไร นี่มันก็อีกอันหนึ่ง. ทีนี้มันก็เกิดความรู้สึกต่อไปอีก ถึงกับว่ารักมันเข้า หรือเกลียดมันเข้า ชอบใจหรือไม่ชอบใจอย่างนี้, *ความชอบใจหรือความไม่ชอบใจก็ตามนี้ ก็เป็นปฏิจจสมุปปันนธรรมอีกอันหนึ่ง* เป็นธรรมชาติ เป็นสภาวธรรมที่มันเป็นไปเองตามกฎของมัน.

นี้ให้มองดูในลักษณะอย่างนี้เรื่อยไป จนกระทั่งว่ามันเกิดความอยากขึ้นมา; ถ้าสวยหรือหอม หรืออร่อย หรือถูกใจ มันก็อยากขึ้นมา อยากจะเอา อยากจะยึดครอง อยากจะเสพ; พอมันมีความอยากอย่างนี้ มันก็เกิดความรู้สึก ชนิดที่ว่า **เป็นฉัน เป็นฉันอยาก. ฉะนั้น ฉันนี้ลมๆ แล้งๆ นี้ก็เพิ่งเกิด** และได้เกิดขึ้นมา, ตัวความคิดว่าฉันจะกระทำอย่างไร จะไปขโมย หรือจะไปปล้นเอาซึ่งหน้า หรือจะไปฉุดคร่าหรือจะไปอะไร มันก็เกิดขึ้นมาเป็นมโน-

กรรม, เรียกว่ากรรมเกิดขึ้นแล้วเป็น **มโนกรรม.**

ทีนี้มโนกรรมก็ทำให้มี **กายกรรม** เช่นว่าไปขโมยมา หรือว่าให้เกิดวจีกรรม เช่นใช้วาจาหลอกลวงเอามา มันก็มีกรรมแล้ว. พอมีกรรมอย่างนี้ ก็มีวิบาก คือผลของกรรม หรือปฏิกิริยาของกรรม มันก็เกิดขึ้นเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ จนได้สุขหรือได้ทุกข์ในรอบสุดท้ายนี้ แก่จิตใจนั้น ในเรื่องนั้น ในอัตภาพนั้น; เรื่องติดคุกติดตะรางอย่าเอามาพูดถึง, มันไม่เกี่ยวกัน ถ้าพูดเรื่องกรรมตามแบบของวิทยาศาสตร์ของพระพุทธเจ้านั้น. เช่นว่า ไปลักขโมยแล้วจะไปติดคุกติดตะรางนั้นเป็นเรื่องภายนอก เป็นเรื่องกรรมทางศีล-ธรรม, มีตัวฉันที่จะติดคุกติดตะรางอะไรไปตามเรื่อง, เรื่องกรรมของชาวบ้านของภาษาคน ของฝ่ายศีลธรรม ไม่ใช่วิทยาศาสตร์.

ถ้ากรรมทางวิทยาศาสตร์ก็เดินต่อไปว่า มันเกิดมโนกรรม ไม่ต้องหมายถึงใครหรือของใคร ไม่ต้องหมายถึงผู้ใด, **แล้วก็เกิดกายกรรมหรือวจีกรรม** แล้วไปทำเข้า **ปฏิกิริยามันก็ย้อนมา ให้คนนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข.** สมมติว่าเขาถูกติดตะราง, เรื่องของติดตะรางนั้น เป็นเรื่องของการฝ่ายศีลธรรม; กรรมวิทยาศาสตร์นี้มันก็เป็นเรื่องใหม่ เรื่องความรู้สึกอย่างใหม่ เป็นทุกขเวทนา หรือเป็นความคิดอย่างใดอย่างหนึ่งต่อไปอีก เพราะว่าไม่มีคน จะไม่มีคนตลอดสายนี้ มีแต่มันเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ เกิดนั่นเกิดนี่ไปเรื่อยๆๆๆ; นี่เข้าใจยาก. ถ้าเป็นเรื่องกรรมทางศีลธรรม ก็

บัญญัติว่าดีชั่ว หรือแม้ว่าจะปนกัน ดีชั่วปนกันก็ตามใจ เพราะมันมีคนผู้ต้องการอย่างนั้นอย่างนี้ แล้วมันก็จะเอาผลของกรรมดีจะหลีกผลของกรรมชั่ว นั้นมันมีคนไปตามแบบของเรื่องความเชื่อความยึดมั่นถือมั่น.

ฉะนั้นขอให้เข้าใจว่า *เรื่องกรรมตามความหมายที่มันเป็นวิทยาศาสตร์นี้ มันไม่มีคน ไม่ต้องเกี่ยวกับคนผู้ทำ หรือผู้รับผลกรรม;* แต่มันก็มีสิ่งต่างๆ เกิดขึ้นตามลำดับ แล้วก็มีความรู้สึกแก่จิตใจนั้นด้วยเหมือนกัน.

เปรียบเทียบกรรมอย่างวิทยาศาสตร์กับศีลธรรมพร้อมอุปมา.

เปรียบเทียบข้อนี้ให้เห็นง่ายๆ ขึ้นอีกสักนิดก็ว่า **ถ้าพูดอย่างนักวิทยาศาสตร์** มันก็ไม่มีรถยนต์ ไม่มีรถไฟ ไม่มีบ้านเรือน, ไม่มีอะไร คือมันไปมองที่ชิ้นส่วน, แล้วก็ยังมองลึกถึงกับว่า มันเป็นธาตุเหล็ก ธาตุทองเหลือง ธาตุอะไรไปทำนองโน้น. แต่ถ้ามองอย่างคน ความรู้สึกอย่างคน คนธรรมดาสามัญนี้ ก็จะมองว่าเป็นรถยนต์บ้าง เป็นรถไฟบ้าง เป็นบ้านเรือน เป็นตึกเป็นอะไรบ้าง; นี่มันต่างกันอย่างนี้. **นักวิทยาศาสตร์จะมองแต่ในแง่ที่ว่า มันเป็นวัตถุธาตุ** อย่างใดอย่างหนึ่ง ประกอบกันอยู่; แต่ถ้าคนธรรมดา-สามัญ ก็จะมองเห็นรูปบ้าน รูปเรือน รูปตึก รูปอะไรไปตามเรื่อง,

นั้นมันเป็นเรื่องของนักสถาปัตย์หรือว่านักอย่างอื่น ไม่ใช่นักวิทยาศาสตร์.

เรื่องกรรมก็เหมือนกัน ถ้าเป็น **กรรมแท้ในพุทธศาสนาเป็นไปตามหลักของวิทยาศาสตร์;** เขาจะไม่พูดเรื่องคน ผู้ทำกรรม, ผู้รับผลของกรรมต่อตายแล้ว จะไม่พูด, มันพูดชัดกว่า ละเอียดกว่า เจาะจงกว่า ไปยังความรู้สึกคิดนึกหรือการกระทำล้วนๆ. แต่ถ้าเป็นเรื่องกรรมในขั้นศีลธรรมแล้ว จะพูดทีเดียวว่าคน แล้วก็ยังแถมว่านาย ก. นาย ข. นาย ค. นาย ง. หญิงชายอะไรด้วย ทำกรรมนั้น, แล้วมันก็ได้รับผลในชาตินี้ ติดคุกติดตะราง ตายแล้วมันไปตกอบายอีกไม่รู้กี่ชาติ กี่พันชาติ, แล้วหลังจากนั้นยังมารับเศษกรรมรูปร่างเป็นเปรตอย่างนั้นอย่างนี้อีกมากมาย; อย่างนี้มันมีคน ก็ไปตามความคิดนึกที่ยึดมั่นถือมั่นเป็นคนอย่างนั้นอย่างนี้, นรกสวรรค์อย่างนั้นอย่างนี้ไปเลย. รูปนี้ไม่ใช่รูปวิทยาศาสตร์ และไม่ใช่รูปของพุทธศาสนาโดยตรง เพราะว่าพุทธศาสนาโดยตรง ต้องการจะสอนเรื่อง **ไม่มีคน, มีแต่ปฏิจจสมุปปันนธรรม หรือสภาวธรรม;** แต่แล้วมันทำอย่างนั้นอย่างเดียวไม่ได้.

พระพุทธเจ้าจึงได้ทรงสอนทั้ง ๒ เรื่อง คือสอนอย่างเรื่องศีลธรรม เหมือนศาสนาอื่นๆ ไปก็สอน, **อย่างนี้เรียกว่าสอน**ว่ามีคนแหละ (อย่างนี้ก็สอนว่ามีคน) : มีเรา มีเขา มีฉัน มีผู้ทำกรรม, รับผลของกรรม, ตายแล้วก็ได้รับเรื่อยไปอย่างนี้. แต่ที่

เป็นของ **พระพุทธองค์เองจริงๆ** ของพุทธศาสนาจริงๆ นั้น เป็นเรื่องไม่มีคน ไม่ยอมมีคนในกรณีไหนๆ หมด, มีแต่ขันธ์ แต่ธาตุ อายตนะ แล้วแต่จะเรียก คือส่วนประกอบต่างๆ ที่ประกอบกันขึ้นแล้วก็เป็นไปอย่างนั้นๆ **เมื่อใดมีความรู้สึกว่าคนว่าฉัน เมื่อนั้นจึงจะมีคน เมื่อใดไม่มีความรู้สึกว่าฉัน เมื่อนั้นไม่มีคน;** เหมือนกับที่ได้พูดกันแล้วหลายครั้งหลายหนในวันธรรมปาฏิโมกข์.

กรรมตามหลักพุทธศาสนาเป็นปัจจุปันนธรรมแท้.

เอาละทีนี้ก็จะพูดเรื่อง **กรรมชนิดที่ตามหลักของพุทธศาสนานี้ ที่เป็นธรรมชาติแท้ เป็นปฏิจจสมุปปันนธรรมแท้** ไม่ใช่คน. พูดทีเดียวคงไม่รู้เรื่องหมดจดได้; ฉะนั้นก็ค่อยๆ ฟังไป. **พูดอย่างที่ไม่มีคน ไม่มีความยึดถือแล้ว มันก็ต้องไม่มีดีไม่มีชั่ว,** ฉะนั้นที่พูดว่า *กรรมดีกรรมชั่ว รับผลกรรมดีกรรมชั่วนี้ มันไปตามเรื่องของกรรมในเรื่องศีลธรรม.* ถ้าเป็นเรื่องปรมัตถธรรม เป็นวิทยาศาสตร์นี้ก็ เราไม่ต้องการกรรมอะไรเลย; เพราะว่ากรรมแล้วก็มีผลกรรม แล้วก็ไม่เป็นอิสระ ฉะนั้นเราอยากจะทำให้กรรมนี้สิ้นสุดลงไป. จะไม่มามัวรับผลกรรมดี ทำกรรมดีรับผลกรรมดี กล้าชั่วอยู่ดอก นั่นมันสำหรับเด็กๆ สำหรับเรื่องศีลธรรม; ฉะนั้นกรรมที่ว่ากรรมดีให้ผลดี กรรมชั่วให้ผลชั่ว หรือว่าระคนกันนี้ มันเป็นกรรมฝ่ายศีลธรรม. พอมาถึง **กรรมที่ ๔ นี้ จะไม่เรียกว่าดี**

ว่าชั่ว ว่าดำว่าขาวอะไร คือ เจตนาที่จะละถอนเสียเพิกถอนเสีย ให้หมดไปเสียซึ่งกรรมเท่านั้น, กรรมดีกรรมชั่วอย่างที่เขาพูดกันนั่นแหละ (: จะละถอนกรรมเหล่านี้).

นี้มันมีภาษิตที่เป็นหลักของพุทธศาสนาซึ่งทุกคนที่จะรู้จักพุทธศาสนาแล้วต้องเข้าใจความหมายของภาษิตนี้: เช่นเรื่องอริย-สัจจ์ อย่างนี้ จะมีหลักว่า ความทุกข์มีแต่ผู้ทุกข์หามีไม่, แล้ว *การทำความดับทุกข์นั้นมี แต่ผู้ทำความดับทุกข์หามีไม่.* ถ้าฟังถูกแล้วก็ใช้ได้: เช่นเดียวกับการทำกรรมนี้มี แต่ผู้ทำกรรมหามีไม่, **การเสวยผลกรรมก็มี แต่ผู้เสวยผลกรรมหามีไม่**. นี่จำไว้ก่อนซิ ไม่เข้าใจก็ได้ ยังไม่เข้าใจก็ได้ แต่จำไว้ก่อนเถอะว่านี้มันเป็นหัวใจของพุทธศาสนา, ที่ว่าสอน **อนัตตา** สอนว่าไม่มีคน.

ความทุกข์มี การเสวยความทุกข์ก็มี แต่ผู้ทุกข์หรือผู้เสวยความทุกข์นั้นไม่มี, ก็หมายความว่า สิ่งต่างๆ มันเป็นไปตามกฎที่ว่านี้: เช่นว่า *ตาเห็นรูป, ก่อนนี้ไม่ได้เห็นรูป เดี๋ยวนี้ตาเห็นรูป, เกิดจักขุวิญญาณขึ้นมาอันหนึ่งแล้ว;* จาก ๓ อันนี้ เกิดผัสสะคือการกระทบ แล้วก็เกิดเวทนา: พอเกิดเวทนาก็เกิดตัณหา คือความอยากตามเวทนานั้น, เกิดอุปาทานยึดมั่นเป็นฉันอยาก หรือความอยากของฉัน นั่นนี่ฉันจะเอาให้ได้ นี่เรียกว่าอุปาทาน, ก็มีตัวฉันที่เป็นความรู้สึก แล้วความคิดที่จะเอาให้ได้ จะทำให้ได้นี้เป็นมโน-กรรม เกิดกรรมขึ้นมาแล้ว โดยไม่ต้องมีตัวคน, สิ่งที่เรียกว่า

กรรมก็มีแล้ว, คือความคิดที่จะขโมย แล้วก็ขโมยเข้าจริงๆ หรืออะไรนี้; เป็นมโนกรรมก่อน, แล้วเป็นกายกรรมหรือเป็นวจีกรรมทีหลัง.

ถ้ามันมี **ความรู้สึกทุกข์เกิดขึ้น เพราะการกระทำนั้น มันก็เรียกว่าได้รับผลกรรม** โดยไม่ต้องมีตัวคนจริง มีแต่ตัวฉันที่สำคัญเอาโดยอุปาทานนั้น. หรือแม้แต่เพียงว่า **อยาก อยากนี้มันก็เป็นมโนกรรม,** แล้วมันก็ร้อนอยู่ด้วยความอยากนั้น โดยไม่ต้องไปทำอะไรเป็นกายกรรมเสมอ, เพียงแต่มโนกรรมเฉยๆ มันก็ร้อนอยู่ในใจแล้ว, นี้ก็เรียกว่ารู้สึก หรือเสวยทุกข์แล้วเหมือนกัน, แต่ตัวบุคคลผู้เสวยทุกข์ หรือผู้ทุกข์นั้นหามีไม่.

นี่เพราะมัน **มองเป็นรูป "ขันธ์ ธาตุ อายตนะ"** ส่วนๆ หนึ่งเสียหมด; **ไม่ยอมให้ปรุงเป็นคน** เช่นเดียวกับมองรถยนต์นี้ก็มองเป็นเหล็ก เป็นทองแดง เป็นยาง เป็นไม้ เป็นกระจก เป็นอะไรไปอย่างนั้นไม่มองให้เห็นเป็นรถยนต์. หลักนี้ก็เป็นอย่างเดียวกัน **กับเรื่องทางธรรม** : จะมองเห็นเป็นตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, มองเห็นเป็นรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธัมมารมณ์, จะมองเป็นรูปดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม, มองเป็นส่วนหนึ่ง-ส่วนหนึ่ง-ส่วนหนึ่ง-ส่วนหนึ่ง-ส่วนหนึ่ง แล้วก็เกี่ยวเนื่องกันเกิดขึ้น-เกิดขึ้น-เกิดขึ้น, แล้วก็พอสิ้นฤทธิ์ของมันก็ดับลง-ดับลง-ดับลง; มีอยู่แต่อย่างนี้ไม่ต้องมีคน.

นี้เรียกว่าเรื่องกรรมอีกแบบหนึ่ง ไม่เหมือนกับที่ชาวบ้านเขาพูดหรือพระเทศน์สอนกันอยู่ ทำดีทำชั่ว ไปนรกไปสวรรค์; นั่นมันเรื่องของพวกนั้น, เรื่องของพวกนี้ไม่มี, ถ้ามีก็สมมติ คือ ร้อนเป็นไฟ นั่นคือนรก ได้สนุกสนานรื่นเริงไปนั่นคือสวรรค์, ความรู้สึกเอร็ดอร่อยได้หลงใหลไปนั้นคือสวรรค์; ไม่มีคนตลอดเวลา.

ฉะนั้นถ้าพูดเป็นเรื่องกรรมในทางปรมัตถธรรม หรืออย่างแบบวิทยาศาสตร์ **ศึกษาพุทธศาสนากันอย่างวิทยาศาสตร์แล้ว, ต้องไม่มีคนที่จะทำกรรม หรือรับผลของกรรม มีแต่ธรรมชาติล้วนๆ เป็นไปอย่างนั้น**–เป็นไปอย่างนั้น-เป็นไปอย่างนั้น, เหมือนที่ยกตัวอย่างมาให้ฟังแล้ว ฟังให้ดีๆ. ไม่ต้องมีคน : มีดวงตา, ข้างนอกมีรูป, ตาเห็นรูป เกิดความรู้สึกทางตา คือการเห็นเป็นจักขุวิญญาณ; ๓ อย่างนี้ ทำให้เกิดการร่วมมือกันทำงาน เรียกว่า ผัสสะ ก็เกิดเวทนา สบายตาหรือไม่สบายตานี้ นี่มันเป็นไปอย่างนี้เรื่อย, ไม่ต้องมีคน ไม่ใช่ฉันสบายตา, มันเป็นเพียงความรู้สึกที่เกิดขึ้นเองในรูปนาม ขันธ์ทั้ง ๕ นี่, จนเป็นสุขเป็นทุกข์ ก็เป็นเพียงความรู้สึกไม่มีฉัน.

ฉะนั้น *พระพุทธเจ้าท่านจึงตรัสว่า กรรมนี้มาจากผัสสะ สุขทุกข์ก็มาจากผัสสะ กรรมนี้มีมาจากผัสสะ;* พูดอย่างอื่นก็ถูก ว่ากรรมมาจากกิเลสนี้ก็ถูก แต่ว่ากิเลสมาจากผัสสะ. ฉะนั้นพูดเสียทีเดียวว่า **กรรมนั้นมาจากผัสสะ,** ที่เราพูดกันทั่วๆ ไปเราจะ

พูดว่า การกระทำนี้มาจากกิเลส และเมื่อถามว่ากิเลสมาจากไหน มันต้องมาจากผัสสะ จุดตั้งต้นของมันคือผัสสะ.

ผัสสะ คือ อายตนะข้างใน ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ กับอายตนะข้างนอก คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธัมมารมณ์ นั้นน่ะ, พบกันเข้า ก็เกิดความรู้สึกที่เรียกว่าวิญญาณทางตา วิญญาณทางหู วิญญาณทางจมูก วิญญาณทางลิ้น วิญญาณทางกาย วิญญาณทางใจ, สามอย่างนี้ พบกันเข้าเรียกว่าผัสสะ มันเป็นวิทยาศาสตร์ล้วนๆ อย่างนั้น ไม่ต้องมีกูเห็น ไม่ต้องมีฉันเห็น ไม่ต้องมีบุคคลคนใดคนหนึ่งเห็น ไม่ต้องมีบุคคลอย่างนี้; **มันมีอายตนะภายนอก อายตนะภายใน พบกันเข้า มันก็เกิดความรู้สึกอันหนึ่งขึ้นมาได้เองตามธรรมชาติ** ตามสภาวธรรมของร่างกายและใจนี้ คือนามรูปอันนี้. ฉะนั้นมันจึงมีการเห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องโผฏฐัพพะอะไรทางผิวหนังขึ้นมา; นี่ไม่มีคน. ทีนี้ต่อไปอีก มันก็ไม่มีคนเรื่อยไป จนกระทั่งว่าแม้จะเกิดเวทนาเป็นสุข เป็นทุกข์ขึ้นมา; นี่ไม่มีคน. ทีนี้ต่อไปอีก มันก็ไม่มีคนเรื่อยไป จนกระทั่งว่าแม้จะเกิดเวทนาเป็นสุข เป็นทุกข์ขึ้นมาแล้ว มันก็เป็นเวทนาเท่านั้น สักแต่ว่าเวทนา ไม่ใช่สัตวบุคคล.

ทีนี้ถือเอาเรื่อง **จุดตั้งต้นตรงที่ผัสสะ;** ไม่ถือเอาที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย, หรือไม่ถือเอาที่รูป เสียง กลิ่น รส, ไม่ถือเอาที่จักขุวิญญาณ เป็นต้น. *แต่ถือเอาที่มันกระทบกันระหว่างสิ่ง ๓ สิ่งนี้ :*

ตาข้างใน รูปข้างนอก แล้วเกิดจักษุวิญญาณขึ้นมา; ๓ อันนี้ทำงานร่วมกันเรียกว่า "ผัสสะ," นี่จุดตั้งต้นอยู่ที่ตรงนี้.

เหมือนกับว่ามันมีเมล็ดพืชอยู่ แล้วก็มีที่ที่จะเพาะเมล็ดพืช เช่นแผ่นดินนี้ : มีเมล็ดพืช แล้วมีแผ่นดินนี้ แล้วก็มีน้ำหรืออากาศอะไรที่ช่วยแวดล้อมอีกทีหนึ่ง; พอสามอย่างนี้ได้เข้าร่วมกัน มันก็หน่องอกขึ้นมา ลำพังเมล็ดพืชมันก็งอกหน่อไม่ได้, ไม่มีเมล็ดพืชก็ไม่มีอะไรจะงอกหน่อ แล้วยังจะต้องมีแผ่นดินให้มันงอกหน่อ หรือว่ามีน้ำมีอากาศมีอะไรก็ตาม. ถ้าได้ครบกัน ๓ เรื่องนี้แล้ว มันก็งอกหน่อของพืชขึ้นมา.

สิ่งที่เรียกว่า **ผัสสะ** ก็เหมือนกัน, : **มันต้องมีอายตนะข้างใน อายตนะข้างนอก กระทบกันแล้ว มีอันหนึ่งโผล่ขึ้นมาอีกเป็นวิญญาณ,** วิญญาณนี้เพิ่งเกิดเดี๋ยวนี้ไม่ใช่เกิดอยู่ตลอดเวลา; พอ ๓ อันนี้ได้ร่วมกันแล้วก็เรียกว่า ผัสสะ, นี้คือจุดตั้งต้นของทั้งหมดของทุกสิ่งของทุกอย่าง จะเรียกจะออกชื่อเท่าไรก็ได้. โลกก็ตั้งต้นที่ตรงนี้, กรรมก็ตั้งต้นที่ตรงนี้, ความคิด ความเห็น การกระทำอะไรต่างๆ ก็ตั้งต้นที่ตรงนี้, สุขทุกข์ก็ตั้งต้นที่ตรงนี้.

แล้วสิ่งที่เรียกว่า **ผัสสะนั้น ก็คือสิ่งที่จะคลอดเป็นเวทนาออกมา;** ฉะนั้นการที่พูดว่าตั้งต้นที่ผัสสะ หรือตั้งต้นที่เวทนานี้มันเหมือนกันแหละ เพราะถ้ามีผัสสะแล้วมันอดไม่ได้ มันเว้นไม่ได้ที่จะไม่มีเวทนา, พอมีผัสสะแล้ว เป็นต้องมีเวทนา, เราจะดูที่เหตุ

คือผัสสะ หรือจะดูที่ผลคือเวทนา ก็ได้ทั้งนั้น. บางทีพระพุทธเจ้าท่านใช้คำว่าเวทนา เวทนาเป็นตัวเรื่องตัวการอะไรยุ่งไปหมด. แต่ถ้าพูดให้ลึก ท่านพูดว่าผัสสะ มันเป็นวิทยาศาสตร์กว่าอีก. ในที่นี้จะพูดว่า ผัสสะนี้เป็นเหตุให้เกิดกรรม; ที่เคยได้ยินว่า กิเลสเป็นเหตุให้ทำกรรมนั้นก็ถูก นั้นมันเอาเสียแค่กิเลส. นี่เราว่ากิเลสมาจากอะไร? มันก็ต้องไปจนถึงผัสสะแหละ; พอมีผัสสะแล้วก็มีเวทนา, พอมีเวทนาก็มีตัณหา นั่นแหละคือกิเลส.

ฉะนั้นต้องเข้าใจ คำเหล่านี้ให้ดีๆ คือที่เรียกว่า **ปฏิจจสมุป–บาท** นี้ต้องเข้าใจให้ดีๆ: **พอมีผัสสะแล้วก็มีเวทนา** รู้สึกเป็นสุขหรือเป็นทุกข์ หรือไม่ทุกข์ไม่สุข, **พอมีเวทนาแล้วต้องอยากไปตามอำนาจของเวทนานั้น นั่นคือตัณหา นั่นคือกิเลส.** ทีนี้กิเลสคือตัณหา, เรียกชื่อว่าตัณหา หรือจะเรียกว่า โลภะ โทสะ อะไรก็ได้ **เวทนาให้เกิด โลภะก็ได้ โทสะก็ได้ โมหะก็ได้**, นี่เรียกว่า **ตัณหา,** แล้วมันก็เกิดอุปาทานคือยึดมั่นถือมั่นไปตามความอยาก. ทีนี้มันจะเกิดจิตชนิดที่เรียกว่าตัวฉันขึ้นมาตรงนี้ คือ ฉันคิดฉันต้องการฉันอะไรนี้ **ด้วยอำนาจของอุปาทานนั้น,** ความคิดชนิดนั้นเรียกว่า **มโนกรรม** หรือจะออกไปเป็น **กายกรรม วจีกรรม** ก็ได้. กรรมนี้จึงมาจากอุปาทาน จะเรียกว่าภพหรือกรรมภพเสียทีหนึ่งก่อนก็ได้ หรือจะมาเรียกว่ากรรมนี้มาจากอุปาทานเลยก็ได้ อุปาทานก็มาจากตัณหา ตัณหาก็มาจากเวทนา เวทนาก็มาจากผัสสะ.

ฉะนั้นการที่พูดว่า **กรรมทั้งหลายมาจากการผัสสะนี้ เป็นวิทยาศาสตร์** ถึงที่สุด, จะเรียกว่ากรรมทั้งหลายมาจากเวทนาก็ได้เหมือนกัน เป็นวิทยาศาสตร์เหมือนกัน, แต่ยังไม่แยบคายเท่าที่ว่ากรรมทั้งหลายมาจากผัสสะ; สุขทุกข์ทั้งหลายมาจากผัสสะ, ทิฏฐิทั้งหลาย ทั้งมิจฉาทิฏฐิ สัมมาทิฏฐิ **มาจากผัสสะ, โลกทั้งโลกเป็นโลกขึ้นมาได้นี้ เพราะอาศัยสิ่งที่เรียกว่าผัสสะ,** ไม่มีสิ่งที่เรียกว่าผัสสะแล้ว จะไม่มีสิ่งที่เรียกว่าโลก. ฟังดูก็น่าประหลาดที่มีคนมีสัตว์มีอะไรอยู่นี้ มันมีความสำคัญอยู่ที่มันมีผัสสะมีเวทนา, ถ้าไม่อาจจะมีผัสสะ ไม่อาจจะมีเวทนาแล้ว โลกไม่มีโลกไม่เป็นโลก.

กรรมเป็นไปตามธรรมชาติไม่ต้องมีคน.

นี่ศึกษากรรม เรื่องกรรมในพุทธศาสนาที่เป็นเรื่องกรรมในพุทธศาสนาแท้ๆ, เป็นธรรมะในพุทธศาสนาแท้ๆ ไม่ใช่ศาสนาอื่นมันเป็นอย่างนี้. ไม่ต้องมีสัตวบุคคลตัวตนอะไรที่ไหน มันก็เกิดสิ่งต่างๆ เหล่านี้ขึ้นมาตามลำดับ, แล้วเราเรียกอันนั้นว่าอันนั้น, เรียกอันนั้นว่าอันนั้น, เรียกอันนั้นว่าอันนั้น เรียกความคิดนี้ว่ามโนกรรม, เรียกการกระทำว่ากายกรรม, เรียกการพูดว่าวจีกรรม, ล้วนแต่มาจากผัสสะทั้งนั้น ที่มันออกไปถึงเป็นสุขเป็นทุกข์ มันก็สักว่าเวทนานั่นแหละ; มันเป็นเวทนา สุขทุกข์มาทีหนึ่งแล้ว ไปเกิดกิเลสไปเกิดกรรมแล้ว มันก็มีปฏิกิริยากลับมาเป็นสุขหรือเป็นทุกข์ หรือ

เป็นอทุกขมสุข อีกนั่นแหละ, มันก็เท่านั้นแหละ มันไม่มีอะไรมากกว่านี้; นี่คงไม่ต้องมี. ถ้าพูดว่ามีคน มีคนเกิด มีคนตาย มีคนหอบหิ้วผลกรรมไปนั้น เป็นเรื่องศีลธรรม, เป็นเรื่องพูดอย่างภาษาศีลธรรม เป็นพุทธศาสนาชั้นศีลธรรม ที่พูดเหมือนๆ กับศาสนาอื่น.

ฉะนั้นขอให้ระลึกนึกถึงที่เคยพูดเตือนไว้เสมอๆ ว่า **พระ–พุทธเจ้าท่านพูดภาษา ๒ ภาษา คือพูดภาษาศีลธรรมสำหรับคนปุถุชนทั่วไป** ที่ยังมีตัวกู มีของกู, มีสัสสตทิฏฐิว่ามีตัวกูว่ามีของกู, มีอัตตานุทิฏฐิว่ามีตัวกู-ของกู, แล้วก็มีสัสสตทิฏฐิว่าตัวกู-ของกูนี้เที่ยงแท้แน่นอนถาวรอย่างนี้. ถ้าพูดกับคนอย่างนี้ คือคนทั่วไปในโลก โดยมากเป็นอย่างนี้; ถ้าพูดกับคนอย่างนี้ เพื่อประโยชน์แก่คนอย่างนี้ จะพูดเรื่องว่า มีสัตว์มีบุคคล มีผู้ทำกรรม, มีผู้ได้รับผลของกรรม มีดีมีชั่ว จงพยายามเอาแต่ที่ดี ทำดีให้มาก; ท่านก็พูดไปตามแบบนั้น เพื่อว่าจะมีศีลธรรมในโลก, จะอยู่กันเป็นผาสุกตามแบบชาวโลก แต่ไม่พ้นทุกข์ดอก *ไม่พ้นทุกข์อันลึกซึ้ง มีความยึดมั่นถือมั่น;* นี้ส่วนหนึ่ง. นี่พูดทบทวนอยู่ที่ตรงนี้ เพื่อจะแยกกรรมนี้ออกเป็น ๒ ส่วนให้ได้. เรื่องกรรมสำหรับปุถุชนพระพุทธเจ้าท่านก็พูดภาษาคน.

พอเรื่อง **กรรมสำหรับผู้ที่จะหลุดพ้น** ผู้มีปัญญาที่จะหลุดพ้นออกไปได้ **พระพุทธเจ้าท่านก็พูดภาษาธรรม** ว่า **ไม่มีคน ไม่มี**

คนผู้ทำกรรม แต่กรรมก็ยังมีได้ การเสวยกรรมก็ยังมีได้ การปฏิบัติเพื่อให้สิ้นกรรมก็ยังมีได้ ไม่ต้องมีคน. ภาษาธรรมไม่มีคน มีแต่ธรรมชาติ เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย, **ภาษาคนต้องมีคน** มีตัวฉันนาย ก. นาย ข. นาย ค. นาย ง. ทำนั่นทำนี่ ได้รับผลนั่นผลนี่แม้แต่ตายแล้วก็พาไปด้วย, สมมติเป็นอย่างนั้น.

เมื่อพระพุทธเจ้าท่านพูด ๒ ภาษาอย่างนี้ เราต้องฟังให้ดีว่าท่านกำลังพูดภาษาอะไร; เรื่องไหน สูตรไหน บรรทัดไหน **ท่านพูดภาษาคนหรือพูดภาษาธรรมต้องระวังให้ดี.** ในพระไตรปิฎกนี้มีตั้งแปดหมื่นสี่พันพระธรรมขันธ์ ธรรมขันธ์ไหนเป็นภาษาคน, ธรรมขันธ์ไหนเป็นภาษาธรรม ต้องระวังให้ดี; ถ้าเอามาปนกันแล้วยุ่งหมดแล้วไม่ได้ประโยชน์อะไร แล้วฟังไม่ถูกด้วย. ในสูตรหนึ่ง บรรทัดหนึ่งว่า ไม่มีสัตว์ ไม่มีคน เป็นอนัตตาทั้งนั้น เป็นสุญญตาว่างทั้งนั้น; แล้วไปในอีกสูตรหนึ่งก็มีเขียนว่าจงทำตนให้เป็นที่พึ่งแก่ตน, จงทำความดี, จงรักษาความดี, อะไรเหล่านี้, มันก็กลายเป็นมีคนทำดีรักษาความดี มีตัวตน มีบุญบาปของตนไปเลย. ไปเปิดหน้าต่อไปเดี๋ยวพบไม่มีตัวตนอีกแล้ว, มีแต่ปฏิจจสมุปปันนธรรมอีกแล้ว. แล้วในพระไตรปิฎกมันปนกันยุ่งอยู่ทั้งภาษาคนและภาษาธรรมเพราะเหตุว่าพระไตรปิฎกมันเป็นเพียงที่รวบรวมคำสอนเท่านั้น. คำสอนสูตรนั้นสูตรนี้ ที่นั่นที่นี่ก็เทลงไป เหมือนกับเทรวมไว้ในยุ้งฉาง ไม่ได้เลือกไม่ได้คัด ไม่ได้จัดเป็นพวกๆ. ฉะนั้น *เราก็รู้เอาเอง*

ซิ ในสูตรไหนหรือว่าครึ่งของสูตรไหน หรือว่าบรรทัดไหนก็ตาม พูดอย่างภาษาคน, แล้วตอนไหน บรรทัดไหน สูตรไหน พูดอย่างภาษาธรรม; อย่าปนกัน.

ถ้าพูดอย่างไม่มีคนนั่นแหละยิ่งเป็นพุทธศาสนา. ถ้าพูดอย่างมีคนแล้วมันเป็นทั่วไป เพราะว่าศาสนาอื่นเขาก็พูดเหมือนกัน, ศาสนาอื่นก็มี *คน ทำดีเถอะแล้วจะได้ดีมีความสุข ตายแล้วจะได้ไปสวรรค์. พูดอย่างนี้เหมือนกันทุกศาสนา* ในประเทศอินเดีย หรือหลายศาสนาในประเทศอินเดีย, พูดอย่างมีคน อันนี้มันเลิกเสียไม่ได้ จะเอาไปทิ้งเสียไม่ได้ เพราะว่าคนมันยังโง่ คนในโลกมันยังโง่ตั้ง ๙๙ เปอร์เซ็นต์ *ก็ต้องมีระบบสำหรับคนโง่ แล้วก็ต้องพูดด้วยภาษาคน,* แล้วพูดอย่างมีสัสสตทิฏฐิ ว่ามีตัวกู ว่ามีของกู ว่าเที่ยงแท้แน่นอน.

ถ้าพูดในภาษาคน มีคนอย่างนั้น เรื่องกรรมมันก็ไปอีกอย่างหนึ่ง; ทีนี้เรื่องภาษาธรรมไม่มีคน เรื่องกรรมมันก็ไปอีกอย่างหนึ่ง. **ถ้าเราจะศึกษาเรื่องกรรมชนิดที่เป็นวิทยาศาสตร์ของพุทธศาสนาแท้** ต้องเอาอย่างหลังนี้ อย่างที่ไม่มีคน. **กรรมเกิดได้โดยไม่ต้องมีคน กรรมให้ผลได้โดยไม่ต้องมีคนรับผลกรรม.** ไม่ต้องพูดอะไรให้มาก, อย่าพูดให้มากเรื่อง : พูดว่าพอตาเห็นรูป เกิดวิญญาณทางตาขึ้นมา, สามอันนี้ผสมโรงกันเป็นผัสสะ คือการกระทบระหว่าง ๓ อันนี้, แล้วเกิดเวทนาขึ้นมา คือความรู้สึกเป็นสุขหรือไม่เป็นสุขนี้, จากเวทนาก็เกิดความรู้สึกเป็นตัณหา

อยากอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่เวทนานั้นมันบังคับ, แล้วก็เกิดอุปาทานยึดว่า กูนี้อยาก กูนี้ต้องการ กูนี้จะทำ มันก็มีความคิดชนิดนั้นเกิดขึ้น นั้นเรียกว่ามโนกรรม, นี่เกิดกรรมแล้ว โดยไม่ต้องมีคนมีอะไรที่ไหน, อันนี้ดับไป อันนี้เกิดขึ้นมา, อันนี้ดับไป อันนี้เกิดขึ้นมา, อันนี้ดับไป อันนี้เกิดขึ้นมา จนถึงชนิดที่เรียกว่า นี้คือคน คนโดยความยึดมั่นถือมั่น. แต่ถ้าเห็นจริงแล้ว จะเห็นว่าไม่ใช่คน มันมีแต่อย่างนี้ๆๆๆ จนกระทั่งมีกรรม แล้วก็มีการรู้สึกสุขทุกข์ไปตามวิบากของกรรมนั้น; อย่างนี้เรื่อยไปจนกว่าจะเน่าเข้าโลงไป แล้วหยุดกัน ไม่ต้องพูดกันอีก.

เรื่อง **กรรมตามหลักพุทธศาสนานี้ จะไม่พูดไปถึงหลังจากตายแล้ว เพราะมันเป็นสิ่งที่ไม่ใช่ปัญหา; ปัญหามันอยู่ที่นี่ มันเป็นทุกข์** จะทำอย่างไรอย่าให้เป็นทุกข์; ก็ทำอย่าให้มีความรู้สึกว่าคน นั่นแหละ ก็ไม่มีความทุกข์ได้. ถ้าไม่มีความรู้สึกว่าคน มันไม่มีสิ่งที่เรียกว่าอุปาทาน ภพ ชาติ.

เรื่องชาติ, เรื่องคน, มีทั้งภาษาคน ภาษาธรรม.

ทีนี้พอมาถึงคำว่า **ชาติ** มันก็เลยเกิดเป็น ๒ พวกอีก; **ชาติของภาษาคนก็นี้เกิดมาทีหนึ่งจากท้องแม่** อยู่จนกว่าจะเข้าโลง แล้วตายไปเกิดใหม่ ชาติในภาษาคนธรรมดา ภาษาปุถุชนคนธรรมดา. แต่ถ้า **ชาติในภาษาธรรมะอันลึก** ในพุทธศาสนานี้หมายความว่า

เรารู้สึกว่าคนว่าฉัน ว่ากูเมื่อไรทีก็เรียกว่าชาติหนึ่งแล้ว; ฉะนั้น วันหนึ่งมีหลายชาติ *เราโง่ไปรู้สึกว่ามีตัวกูอย่างนั้นอย่างนี้ขึ้นมาทีหนึ่ง นั่นคือชาติหนึ่ง,* ไม่เกิดจากท้องแม่ดอก, มันเกิดได้จากตาหูกระทบกันนี้ ตากระทบรูปเกิดวิญญาณ เกิดผัสสะ เกิดเวทนา เกิดตัณหา เกิดอุปาทาน เกิดภพ เกิดชาติได้ ไม่ต้องเกิดจากท้องแม่.

ฉะนั้น **วันหนึ่งเกิดได้หลายสิบครั้ง** แล้วมันก็ **ตายได้หลายสิบครั้ง;** ฉะนั้นเดือนหนึ่ง ปีหนึ่ง ก็เลยนับหมื่นนับแสนเลย นับหมื่นนับแสนชาติเลย. เมื่อมันท่องเที่ยวไป หลายหมื่นหลายแสนชาติอย่างนี้ มันก็มีโอกาสที่จะฉลาดขึ้น ฉลาดขึ้น ฉลาดขึ้น รู้จักหยุดเวียนว่ายในแบบนี้กันเสียที, ที่มันจะไปสู่มรรคผลนิพพาน คือจะหยุดเวียนว่ายอย่างนี้กันเสียที. ฉะนั้น **ไม่ต้องมีตัวคน ไม่ต้องมีบุคคล ก็บรรลุมรรคผลนิพพานได้** คือพูดอีกทีหนึ่งว่า **การบรรลุมรรคผลนิพพานมี แต่บุคคลผู้บรรลุมรรคผลนิพพานไม่ต้องมีหรือไม่มี.**

นี่พูดให้น่าหัวอีกก็ว่า การกินข้าวมี ฉันข้าว กินข้าวนี้มี แต่คนผู้กินหามีไม่. ไม่นึกถึง *ยถาปจฺจยํ ปวตฺตมานํ ธาตุมตฺตเมเวตํ* บ้างหรือ? นั่นเป็นสักว่าธาตุ เป็นไปตามเหตุตามปัจจัยเท่านั้น, ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล, นั้นคืออาหารบิณฑบาตก็ดี และบุคคลผู้ฉันอาหารบิณฑบาตนั้นก็ดี ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่คน. นี่การกินข้าวมีได้เสร็จไปแล้วเลย แต่คนผู้กินหามีไม่. **ถ้าพูดอย่างนี้ฟังถูกแล้วรู้พุทธ**

ศาสนาแหละ; ถ้าพูดอย่างนี้ยังฟังไม่ถูก คนนั้นยังไม่รู้พุทธศาสนาหรอก.

ฉะนั้นเมื่อการกินมีได้โดยไม่ต้องมีบุคคลแล้วก็, อื่นๆ ก็เหมือนกัน การนอน การอาบ การถ่าย การอะไรก็เหมือนกัน มีได้หมดเสร็จแล้ว แต่ไม่ต้องมีคน โดยไม่ต้องมีคน, การเรียนหนังสือหนังหานี้ก็มีเสร็จแล้ว แต่ไม่ต้องมีคนที่เป็นผู้เรียน, แต่เขาไม่ได้แจกกันถึงขนาดนี้ เขาแจกกันแต่เพียงว่า **ความทุกข์มีได้ แต่ไม่ต้องมีบุคคลผู้ทุกข์, ความดับทุกข์มีได้ แต่ไม่ต้องมีบุคคลผู้ดับทุกข์.** มันมีแต่กายกับใจทำหน้าที่ที่จะสัมผัสกับอายตนะข้างนอก : ตากับรูป หูกับเสียง จมูกกับกลิ่น ฯลฯ อย่างที่พูดแล้วซ้ำๆ ซากๆ แล้วไม่รู้กี่ร้อยครั้งพันครั้ง; มีแต่เหล่านี้แหละ (มีแต่เหล่านี้ ทั้งนั้นเอง เท่านั้นเอง).

แล้วเมื่อมีกระทบกันเข้า มันเกิดความรู้สึกได้ ก็เลยเป็นเหมือนกับว่าเครื่องจักรที่ละเอียด ประณีต สุขุมอันหนึ่ง เท่านั้นแหละ; เมื่อให้มันทำงานแล้วมันก็ต้องทำอย่างนี้แหละ คือ *ตากับรูปพบกันเข้า มันก็เกิดวิญญาณทางตาขึ้นมา แล้วมันก็จะผลิตผัสสะออกมา แล้วมันก็จะผลิตเวทนาออกมา มันจะผลิตตัณหาออกมา.* ฉะนั้นไม่ต้องมีคน ก่อนที่ตาจะกระทบรูปนี้ เราก็ไม่ได้รู้สึกว่าคน. เดี๋ยวนี้ที่นั่งอยู่ที่นี่ทุกคน ก็ไม่ได้รู้สึกว่ากูเป็นคน, มันจะไปรู้สึกว่ากูเป็นคนต่อเมื่อมีเวทนามีตัณหาโน่น ชั่วขณะนั้น

เท่านั้นแหละว่ากูอย่างนั้นอย่างนี้ขึ้นมาแล้ว, นั่นแหละเป็นคน มีคนขึ้นมาพักหนึ่ง เดี๋ยวก็ดับไปอีก คือตายไปอีก, เดี๋ยวได้กระทบทางอื่นอีก ทางหู ทางจมูกอะไรก็ตาม กระทั่งมันมีกูอย่างนั้น อย่างนี้ขึ้นมาอีก มันก็มีคนอีก; **ฉะนั้นคนนั้นเป็นมายา ไม่ใช่คนจริง.**

หลักธรรมในพุทธศาสนาทำให้คนไม่ต้องมีความทุกข์.

(กรรมแท้จริงในพุทธศาสนา ๒ : กรรมที่ไม่มีคนเป็นเพียงปฏิจจสมุปปันนธรรม เป็นต้น และกรรมที่ทำให้สิ้นกรรม คือ อริยมรรคมีองค์แปด โพชฌงค์เจ็ด เจตนาเพื่อละกรรมดำกรรมขาว กรรมดำกรรมขาวเจือกัน.)

นี่คือหลักกรรม ที่เป็นหลักที่แท้จริงในพุทธศาสนา คือไม่ต้องมีคน, มีกรรมก็ได้ เสวยผลกรรมก็ได้ สิ้นกรรมก็ได้ โดยไม่ต้องมีคน. ถ้าว่าเป็นการพูดอย่างที่เรารู้กันมาตามชาวบ้านพูดนั้นก็เรียกว่ากรรมทั่วๆ ไป กรรมอย่างศีลธรรมทั่วๆ ไป, แล้วเราก็รู้จักกันอย่างนั้น แล้วก็หวังอยู่ว่า เราตายแล้วจะได้รับกรรมอันนั้น, ก็ได้เหมือนกัน ก็ดีเหมือนกัน มันเป็นเรื่องดีที่จะได้ทำดี ดีกว่าทำชั่ว. ถ้าเป็นเรื่องพุทธศาสนาจริง ดีก็ไม่เอาสั่นหัว, ดีก็บ้าชนิดหนึ่ง, ชั่วก็บ้าชนิดหนึ่ง; ไม่เอาทั้งดีทั้งชั่ว, แล้วไม่ต้องการจะมีตัวฉันที่ทำกรรม ที่จะสิ้นกรรม.

สิ้นกรรมได้อย่างไร? **สิ้นกรรมได้ก็คือว่า ทำให้ผัสสะไม่มี**

ความหมาย. พระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสไว้ชัดว่า **สิ้นผัสสะคือสิ้นกรรม.** ผัสสะในที่นี้เขาหมายถึง *ผัสสะสักว่าผัสสะ ผัสสะไม่ปรุงเวทนา ไม่ปรุงตัณหา ไม่ปรุงอะไร;* เช่นว่าตาเห็นรูปอย่างนี้ไม่ต้องเกิดดีใจยินดียินร้ายอะไรนี้, อย่างนี้เรียกว่าผัสสะไม่มี ผัสสะทำหน้าที่ไม่เป็นผล; หรือว่าเมื่อยังไม่มีการกระทบทางตา เป็นต้น **ผัสสะยังไม่มีกรรมก็ยังไม่มี.**

ถ้าเรา **อยากจะไม่ให้เป็นกรรม เราก็ทำให้ผัสสะไม่มีความหมาย;** ผัสสะสักว่าผัสสะ, หรือว่า เวทนาสักว่าเวทนา ก็ได้เหมือนกัน แต่มันไม่ค่อยจะปลอดภัย, สู้ให้ว่ามันเป็นผัสสะสักว่าผัสสะไม่ได้. พอตาเห็นรูปเกิดวิญญาณทางตา เป็นผัสสะขึ้นมา อย่าให้มันเดินไปทางเวทนาตัณหาโน้น, ให้มันเดินไปในทางที่ว่า นี้มันคืออะไร, นี้มันมาทำไม นี้มันจะ **ต้องอะไร** แล้วก็ทำไปซิ **สติปัญญาก็ทำไป.**

นี่คือวิธีการหรืออุบายอะไรอันหนึ่ง ซึ่งลึกลับสุขุมละเอียดมาก ที่จะทำให้คนไม่เป็นทุกข์ ที่จะทำให้มนุษย์ไม่เป็นทุกข์ จะทำให้สิ่งที่เรียกว่ามนุษย์หรือคนที่ไม่ต้องเป็นทุกข์. ถ้าไม่อย่างนั้นจะต้องมีทุกข์ ขาดทุนก็เป็นทุกข์ ได้กำไรก็เป็นทุกข์ เสมอตัวก็เป็นทุกข์, มันทุกข์ไปแบบหนึ่งๆ แบบหนึ่ง เพราะมันยึดถือ. ขาดทุนก็นอนไม่หลับ, ได้กำไรก็นอนไม่หลับ, เสมอตัวก็นอนไม่หลับ. ถ้าไม่คิดถึงอย่างนี้ไม่ต้องการถึงอย่างนี้ก็ไม่มีเรื่องจะต้องพูด ก็เอาไปซิ มันก็หัวหกก้นขวิดไปตามเรื่อง ขึ้นสวรรค์ลงนรกกันไปตามเรื่อง.

นี้เขาไม่ต้องการจะให้บ้า หรือให้หัวหกก้นขวิดแบบนั้น; ต้องการจะให้มันหยุด หรือมันว่าง หรือมันเย็นนี่, **ต้องรู้ความลับของธรรมชาติถึงขนาดที่เรียกว่า ไม่มีคน. กรรมก็กรรม แต่ไม่มีผู้ทำกรรม; วิบากผลของกรรมก็ผลของกรรม แต่ไม่มีผู้รับผลกรรม. นี่คือเรื่องกรรมในพุทธศาสนาอย่างวิทยาศาสตร์.**

ทีนี้ที่เขาสอนกันอยู่ในโรงเรียน หรือ **สอนกันอยู่ทั่วๆ ไป** มันเอาไปปนกันอยู่หมด แล้วก็ที่แท้ก็ **สอนแต่เรื่องกรรมชนิดภาษาคนทั้งนั้นแหละ,** มีตัวกูทั้งนั้น เพราะมันมีตัวกูอยู่แล้วตลอดเวลา ความเชื่อความคิดว่ามีตัวกูมีอยู่ตลอดเวลา กูอยากดีกูก็ทำ. แล้วทีนี้มันก็ไม่เป็นไปตามที่อยาก เช่นทำดีไม่ได้ดีก็มีอยู่บ่อยๆ นั่นมันโง่ ก็จะไปเอาเรื่องติดคุกติดตะราง หรือได้เงินได้ของได้ทอง มาเป็นเรื่องของกรรมด้วย นั่นมันไม่ใช่เรื่องของกรรมที่แท้จริง. **กรรมที่แท้จริงนี้มันอยู่แต่ข้างใน สุขทุกข์อะไรอยู่ข้างในนี้,** เพราะว่าติดตะรางไม่เป็นทุกข์ก็ได้ หรือว่าได้เงินได้ของไม่มีความสุขก็ได้ นั้นมันไม่แน่. เขาเรียกว่า **ของที่มันเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย, ของข้างนอกที่มันเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย** ไม่ใช่เรื่องจริงหรอก.

ที่ทำดีทำชั่วแล้วจะต้องได้นั่นได้นี่ หรือเสียนั่นเสียนี่ มันไม่ใช่เรื่องจริง, เรื่องจริงมันอยู่ที่ **ทำดีมันดีแน่ ทำชั่วมันชั่วแน่;** พอเราบัญญัติอย่างนี้ว่าดี พอทำ, ทำความดีเข้า มันก็ต้องถือว่าดีแล้วดีทันที ดีเมื่อทำ. ถ้าบัญญัติอย่างนี้ว่าชั่วพอไปทำเข้า มันชั่วแล้ว

ชั่วทันทีแล้วเมื่อทำนั่นแหละ. ทีนี้ส่วนที่เรื่องผลอื่นที่จะตามมาทีหลังนั้นไม่ใช่, นั่นมันเรื่องพลอยมาแฝงมาเกี่ยวข้องด้วยเท่านั้นแหละ; แล้วบางทีมันก็ได้ บางทีมันก็ไม่ได้; แล้วมันไม่แน่นอนดอก ที่ว่าได้เงินแล้วมันจะเป็นดีมันก็ไม่แน่, มันชั่วก็ได้, ไม่ได้เงินนี้มันก็ดีก็ได้. ทีนี้ **คนไม่รู้เรื่องนี้, เอามาปนกันยุ่งไปหมด เลยเกิดความเข้าใจผิดว่า ทำดีไม่ได้ดี ทำชั่วไม่ได้ชั่ว;** ที่แท้นั้น ถ้าทำดีมันก็ดีดีอยู่ในตัวการกระทำ, ทำชั่วมันก็ชั่วอยู่ในตัวการกระทำ, พอทำเสร็จ มันก็ดีเสร็จชั่วเสร็จ.

ทีนี้ **ความรู้สึกว่าดีหรือชั่วนี้ พอไปยึดถือเข้าเป็นทุกข์ทันที.** นี้ก็มีฉลาดถึงขนาดที่จะไม่ยึดถือดีหรือชั่ว; พูดให้เก่งกว่านั้นก็ว่า **ฉันจะอยู่เหนือ เหนืออิทธิพลของความดีความชั่ว,** นี่กรรม การกระทำหรือกรรมที่วิเศษเกิดขึ้นทันที คืออริยมรรคนี้ หรืออริยมรรคมีองค์ ๘ นี้จะเข้ามาทำหน้าที่ ที่จะทำให้คนรู้ถึงขนาดที่ว่าโอ๊ย! ทั้งดีทั้งชั่วยกเลิก เรื่องบ้าทั้งนั้น. นี่มันจึงเป็นสิ้นสุดแห่งกรรมดีและกรรมชั่ว เหนือกรรมดีและกรรมชั่ว แล้วก็ไม่มีความทุกข์อีกต่อไป อย่างนี้เขาเรียกว่าสิ้นกรรม. **จิตสูงจนถึงกับว่ากรรมไม่มีความหมาย ทั้งดีและทั้งชั่ว นี่เขาเรียกสิ้นกรรม.**

การทำให้สิ้นกรรมนี้ ก็เป็นกรรม อันหนึ่งเหมือนกัน **คือปฏิบัติให้ถูกตามหลักของธรรมะ** ในพุทธศาสนา **ในชั้นที่เป็นสัจธรรม** หรือธรรมะแท้ **ที่พูดไว้ในภาษาธรรม.** ถ้าไปมัวยึดกรรม

ในเรื่องภาษาโลก แล้วก็เวียนว่ายตายเกิดไปเถอะ ตามความคิดโง่เขลา แล้วจะจริงหรือไม่จริง ไม่มีอะไรมาให้ดูได้, ตายเข้าโลงแล้วไม่มีอะไรพิสูจน์ได้.

ศึกษาให้เข้าใจเกี่ยวกับเวลาของการให้ผลกรรม.

ทีนี้คำพูดมันก็เลยแบ่งเป็นสองแผนกอยู่เรื่อยไป : คำพูดเรื่องเวลาที่แสดงถึงเวลา ก็เลยแบ่งเป็นสองพวก. คำพูดเรื่องเวลาในพระคัมภีร์มีอยู่สามคำว่า : *ทิฏฺจธมฺม ทิฏฺเจว ธมฺเม,* หรือ *ทิฏฺจธรรม* นี้คำหนึ่ง; แล้วก็ *สมฺปราเย,* หรือ *อุปฺปชฺเช* ก็เรียกนี้คำหนึ่ง; แล้วก็ *อปราปร* หรือ *อปเร ปริยาเย* นั้นอีกคำหนึ่ง.

สามคำนี้ถ้าพูดตามภาษาคน ภาษาคนโง่ ทิฏฐธรรมคือในชาตินี้, สัมปรายะ คือพอตายเข้าโลงแล้วไปโผลขึ้นมา นี้เป็นสัม-ปรายะ, แล้วชาติต่อๆ ไป จากนั้นอีก เรียกว่า อปราประ หรืออปรปริยายะ; เขาเอาชาติเกิดจากท้องแม่แล้วตายไปเข้าโลงเป็นหลักเรื่อยไป. ฉะนั้นชาตินี้ มันก็คือชาตินี้, แล้วก็ชาติต่อไป คือตายเข้าโลงแล้ว, แล้วชาติต่อๆๆ ไปอีก ก็ต้องหลังไปจากนั้นอีก; นั่นแหละภาษาคนเป็นอย่างนั้น.

ถ้าภาษาธรรม ชาตินี้คือทันควัน ที่เรียกว่าทิฏฐธรรม ที่เรามาชอบแปลว่าชาตินี้ **ทิฏฐธรรมคือให้ผลทันควัน, สัมปรายะคือให้ผลในเวลาถัดมา** ต่อมาอีก, แล้วอปราประ คือว่าต่อมาอีก. แต่

ว่าทั้งสามอันนี้ ในอัตภาพนี้ ชีวิตนี้; ฉะนั้นจึงมีหลักว่า **"อัตภาพมันเกิดขึ้น เพราะอาศัยขันธ์ใด"**, นี่พูดอย่างวิทยาศาสตร์ที่สุดเลย, อัตภาพนี้คือความเป็นคนที่เราเรียกว่าความเป็นคนของเรานี้, อัตภาพนี้มันเกิดขึ้นในขันธ์เหล่าใด ในขันธ์ใดนี้; ที่นี้ **"ทำกรรม"**, กรรมดี กรรมชั่ว กรรมโดยโลภะ โทสะ โมหะ หรืออโลภะ อโทสะ อโมหะ ก็ตามเถอะ, **"มันทำในอัตภาพนั้น แล้วมันจะได้รับผลในอัตภาพนั้น"**. นี้เป็นพระพุทธภาษิตว่าอย่างนี้; จะได้รับผลในอัตภาพนั้น ในฐานะที่เป็นทิฏฐธรรม คือทันควันก็ตาม, ในฐานะที่เป็นอุปะปัชเช หรือ สัมปะราเย คือในเวลาต่อไปก็ตาม, หรือใน อปร-ปริยาเย คือที่เรียกว่าอปราปรเวทนียะก็ตาม; ทั้งสามอันนี้เลยอยู่ในอัตภาพนี้, อัตภาพที่อาศัยขันธ์เหล่าใดทำกรรมนั่นแหละ; มันก็เลยเป็นเรื่องเดียว เรื่องนั้นเท่านั้น ไม่พูดถึงเรื่องอื่น เพราะฉะนั้นไม่พูดถึงพรุ่งนี้มะรืนนี้.

พอเกิดมโนกรรมขึ้นมา มันก็มีผลทันควัน บ้าง, หรือถัดไปอีกระยะหนึ่ง, หรือถัดไปอีกระยะหนึ่ง; แต่ต้องในอัตภาพนั้นที่อาศัยขันธ์เหล่าใดเกิดขึ้นนั้น. พูดให้ชัดก็ว่า **ความรู้สึกว่าตัวกู เกิดขึ้นในขันธ์เหล่าใด** คือขันธ์ ๕ นี้ เมื่อตากระทบรูป หูกระทบเสียงเป็นต้น **มันจะเกิดความรู้สึกจนกระทั่งเป็นครบขันธ์ ๕ นี่เรียกอัตภาพนั้น เกิดในขันธ์นั้น,** แล้วในขันธ์นั้นได้ทำกรรมใด สัตว์นั้น **จะเสวยวิบากของกรรมนั้นในอัตภาพนั้น ไม่ว่าจะเป็นอย่างทิฏฐ-**

ธรรม หรือ **สัมปรายะ** หรือ **อปราประ;** ในอัตภาพนั้นมีครบ ก็คือไม่ต้องตาย แล้วก็คือ ไม่ต้องพรุ่งนี้ ไม่ต้องมะรืนนี้, หมายความว่าในอัตภาพที่มีความรู้สึกว่าตัวกูทีหนึ่งนะ ที่อาศัยขันธ์เหล่าใดในเรื่องนั้น, เพราะฉะนั้นมันก็ระบุชัดว่า ชั่วตาเห็นรูป นี่คือชาติหนึ่งจะมีขันธ์ ๕ ครบ ชั่วตาเห็นรูปด้วยความโง่ด้วยอวิชชานะ, ตาเห็นรูปแล้วมีอวิชชาเข้ามา มีวิญญาณ ผัสสะ เวทนา ตัณหาอะไรเป็นอวิชชาหมด, ไปเป็นทุกข์ไปหมด นี่เป็นตัวกู. มันมีทั้งรูป ทั้งเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ พร้อมอยู่ที่กลุ่มนั้นเรียกว่า *ความได้อัตภาพ มันอยู่ที่ขันธ์กลุ่มใด แล้วก็ทำกรรมลงไปด้วยอัตภาพนั้น, สัตว์นั้นจะต้องเสวยผลของกรรมนั้น ในอัตภาพนั้น ไม่ว่าชนิดทิฏฐธรรม หรือสัมปรายะ หรืออปราประ.*

นี่ไม่เหมือนกับที่สอนในโรงเรียนเห็นไหม? นี่ไม่ใช่ผมว่าเอาเอง; **เป็นพุทธภาษิตที่เปิดให้ดูเมื่อไรก็ได้;** แต่ผมเลยพูดให้ฟังเสียว่า นี้คือ **กรรมในภาษาธรรมที่สอนสัจธรรมไม่ใช่สอนศีลธรรม.**[๑] ถ้าสอนศีลธรรม ก็ต้องเป็นเรื่องมีคน แล้วก็อย่างว่า อย่างในหนังสือธรรมวิภาคปริจเฉท ๒ เรื่องกรรม ๑๒ นั่นแหละ, นั่นกรรม

---

[๑] บาลีพุทธภาษิตในนิทานสูตรที่ ๔ แห่งเทวทูตวรรคที่ ๔ ติกฺก. อํ. เล่ม ๒๐ หน้า ๑๓๐ ข้อที่ ๓๔ (ไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาฯ); ปฏิจจสมุปบาทจากพระโอษฐ์ หน้า ๑๓๑-๑๓๗

ภาษาคน มีคนทำ มีการไปตามกรรม, ชาติก็คือตายแล้ว เกิดแล้วเข้าโลง เกิดแล้วเข้าโลงนั้น, ไม่ใช่ชาติอย่างที่ว่านี้.

ทีนี้มีคำสอนของพระพุทธเจ้า **เป็นพุทธภาษิตมีอยู่อย่างนี้ชั่วตาเห็นรูป** ทีเดียว ถ้าโง่ไป คือ มีอวิชชาเข้ามาเกี่ยวข้อง เกิดขึ้นเกี่ยวข้อง แล้วมันก็จะเป็นคนขึ้นมา แล้วก็ทำกรรม แล้วก็ได้เสวยผลของกรรม สิ้นเสร็จไปในเรื่องนี้ ในกรณีนี้คือในกรณีที่ตาเห็นรูปนี้. การที่ตาเห็นรูปทีหนึ่ง จะมีขันธ์ ๕ เกิดขึ้นครบ เราได้อัตภาพในขันธ์ ๕ เพราะตาเห็นรูปนี้ **กรรมใดทำให้อัตภาพนี้ จะได้รับผลในอัตภาพนั้น** ไม่ว่าชนิดทิฏฐธรรม หรือสัมปรายะ หรืออปราปรเวทนียะ.

นี่ผมจึงบอกให้อีกทีหนึ่งว่า แม้แต่สิ่งที่เรียกว่า **เวลา** ก็ต้องแบ่งออกเป็นสองประเภท : **เวลาประเภทภาษาคน** มันก็ไปอย่างหนึ่ง, **เวลาประเภทภาษาธรรม** ก็ไปอีกอย่างหนึ่ง. ฉะนั้นคำ ๓ คำที่ว่า **ทิฏฐธรรม สัมปรายะ อปราประ** นี้ ต้องแบ่งออกเป็น ๒ ชนิด: ชนิดคนธรรมดาที่ไม่รู้ธรรมะก็ไปอย่างหนึ่ง ชนิดคนที่รู้ธรรมะอย่างของพระพุทธเจ้าสอนก็ไปอีกอย่างหนึ่ง. *ให้ผลในทิฏฐ-ธรรม* ก็คือ ให้ผลทันควัน, *ให้ผลในสัมปรายะ* ก็ขณะที่เลื่อนออกไปอีกนิดหนึ่ง, *อปราประ* ก็เลื่อนออกไปอีกนิดหนึ่ง, จนกว่ามันเลิกกัน: รายนี้หมดไป รายอื่นเข้ามาอีก มาทางหู มาทางจมูก ทางลิ้น ทางอะไร เรื่อยไป.

ฉะนั้น ชั่วเวลาที่นั่งถ่ายอุจจาระอยู่นี่ ไม่ทันออกจากส้วมนี้ อาจจะมีกรรมและการได้รับผลของกรรม หลายรายหลายเรื่อง. บางทีเป็นทิฏฐธรรม บางทีเป็นสัมปรายะ บางทีเป็นอปราประ. ทีนี้มากกว่านั้นก็ว่า เวลาเคี้ยวข้าวคำหนึ่ง ไม่ทันจะกลืนนี้ก็มีกรรม. ถ้ามันคิดเก่งนะ เมื่อเคี้ยวข้าวไปพลางมันอร่อย กินแกงไก่อร่อย มันคิดถึงจะไปขโมยไก่มากินอีก เหมือนฤๅษีจะกินเหี้ยนั้นน่ะ; แค่นี้มันก็เป็นกรรม แล้วรับผลกรรมเสร็จ ไม่ว่าจะเป็นทิฏฐธรรม หรืออุปปัชชะ หรืออปราประ, ไม่ทันกลืน; อ้าว, คิดเรื่องใหม่อีก, ถ้าว่าตอนสุดท้าย มันเกิดไม่อร่อยขึ้นมา เกิดมีก้างเกิดอะไรขึ้นมา มันก็คิดอย่างอื่นอีก, เป็นมโนกรรมอย่างอื่นอีก แล้วได้รับผลกรรมเสร็จแล้วเหมือนกัน. นี่ชั่วว่ากินข้าวคำเดียวยังไม่ทันจะเสร็จนี่ มันก็ยังเป็นได้หลายกรรมหรือได้หลายอย่าง. ในขณะหนึ่งเรียกว่าปฏิสนธิวิญญาณเลยก็ได้; ลิ้นกระทบกับแกงกับอย่างนี้แล้วอร่อยมันจะมีวิญญาณที่รู้รสนี้ด้วย ถ้ามีอวิชชาเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย, วิญญาณนี้เรียกว่า ปฏิสนธิวิญญาณได้เลย เพราะว่าวิญญาณนี้จะไปทำให้เกิดผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน คือเกิดตัวกู, วิญญาณนี้เลยเรียกว่า ปฏิสนธิวิญญาณได้เลย. เพราะฉะนั้นในชั่วกินข้าวนี้อาจจะมีปฏิสนธิวิญญาณหลายหน, เพราะว่าเกิดหลายหน, มีกรรมและรับผลกรรมหลายหน.

ขอให้สังเกตดู กรรมชนิดนี้ **การรับผลกรรม** ชนิดนี้ **เห็น**

ชัดเหมือนกับเอาก้อนกรวดมาใส่ฝ่ามือแล้วดู ไม่เหมือนกับกรรมที่ฝากไว้ที่ไหนก็ไม่รู้ ชาติหน้าชาติไหนก็ไม่รู้ แล้วก็เหมาๆ เอาว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ทำดีแล้วก็จะสวยจะรวย จะถูกเลข ๓ ตัว นี้มันล้วนแต่มองไม่เห็นทั้งนั้น. ถ้ากรรมตามแบบที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้สำหรับภาษาธรรม เพื่อเป็นพุทธบริษัทแท้จริงแล้ว มันมีอยู่อย่างนี้.

นี่ขอให้เข้าใจกรรมในลักษณะอย่างนี้ เรื่องกรรมที่จะศึกษาโดยวิธีวิทยาศาสตร์แล้วเปิดคำสอนของพระพุทธเจ้าจริง มันมีอย่างนี้; นอกนั้นเป็นกรรมทั่วไป เรื่อง **ศีลธรรมของคนทั่วไป ศีลธรรมของคนทั้งโลก ต้องการให้เชื่อว่า ดีได้ดี–ชั่วได้ชั่ว แล้วชวนกันทำดี หนักเข้าไม่มีใครทำ.** เดี๋ยวนี้ในโลกไม่มีใครเชื่อฟังคำสอนข้อนี้, ถือว่าได้แล้วเป็นดี, ไม่มีดีไม่มีชั่ว ถือว่าได้แล้วเป็นดี, แล้วก็รบราฆ่าฟันเบียดเบียนกันไปตามเรื่อง มันไม่มีสิ้นสุด.

ถ้าเมื่อใดมา **ศึกษากรรมตามแบบของพระพุทธเจ้า จะรู้สึกทันทีว่า มันเป็นทุกข์อย่างนี้ มันไม่ควรทำจริง;** อย่าไปเล่นกับกรรมเลย เลิกกรรม, เลิกการกระทำกรรมกันเสียที จะมีความสุขเย็นๆๆ เย็นถึงที่สุด เป็นนิพพาน, สิ้นกรรมก็คือนิพพาน; เพราะว่าจิตใจนั้นเป็นอิสระ อยู่เหนือกิเลสตัณหา อยู่เหนือกรรม อยู่เหนือการเสวยผลกรรม; และเพราะว่า **โดยเนื้อแท้แล้ว มันไม่มีคน มีแต่ปฏิจจสมุปปันนธรรม คือธรรมชาติ เป็นไปตามเหตุ**

ตามปัจจัย เกิดขึ้นดับลง, เกิดขึ้นดับลง เป็นอย่างนั้น เป็นอย่างนี้ เป็นวิญญาณ เป็นผัสสะ เป็นเวทนา เป็นตัณหา เป็นภพ เป็นชาติ เป็นทุกข์ แล้วก็ย้อนกลับอีก; พอสิ้นเรื่องแล้วมันก็ตั้งต้นตั้งเรื่องใหม่ พอเรื่องนี้สิ้นไปมันก็ตั้งเรื่องใหม่. เพราะมันมีทั้งตา ทั้งหู ทั้งจมูก ทั้งลิ้น ทั้งอะไร แล้วมันก็มีอะไรที่จะมา แม้แต่ตาอย่างเดียว มันก็มีหลายชนิดที่จะมาทำให้ตาเกิดเรื่อง; หูก็เหมือนกัน มีเรื่องหลายชนิด ที่จะมาทำให้เกิดหูเกิดเรื่อง. ฉะนั้นสรุปความว่า **กรรมนี้เกิดมาจากผัสสะ จงจัดการให้ผัสสะหมดความหมาย แล้วกรรมก็จะสิ้นสุดเหมือนกัน (กรรมก็จะสิ้นสุดลง).**

เอาละ, พอกันที.

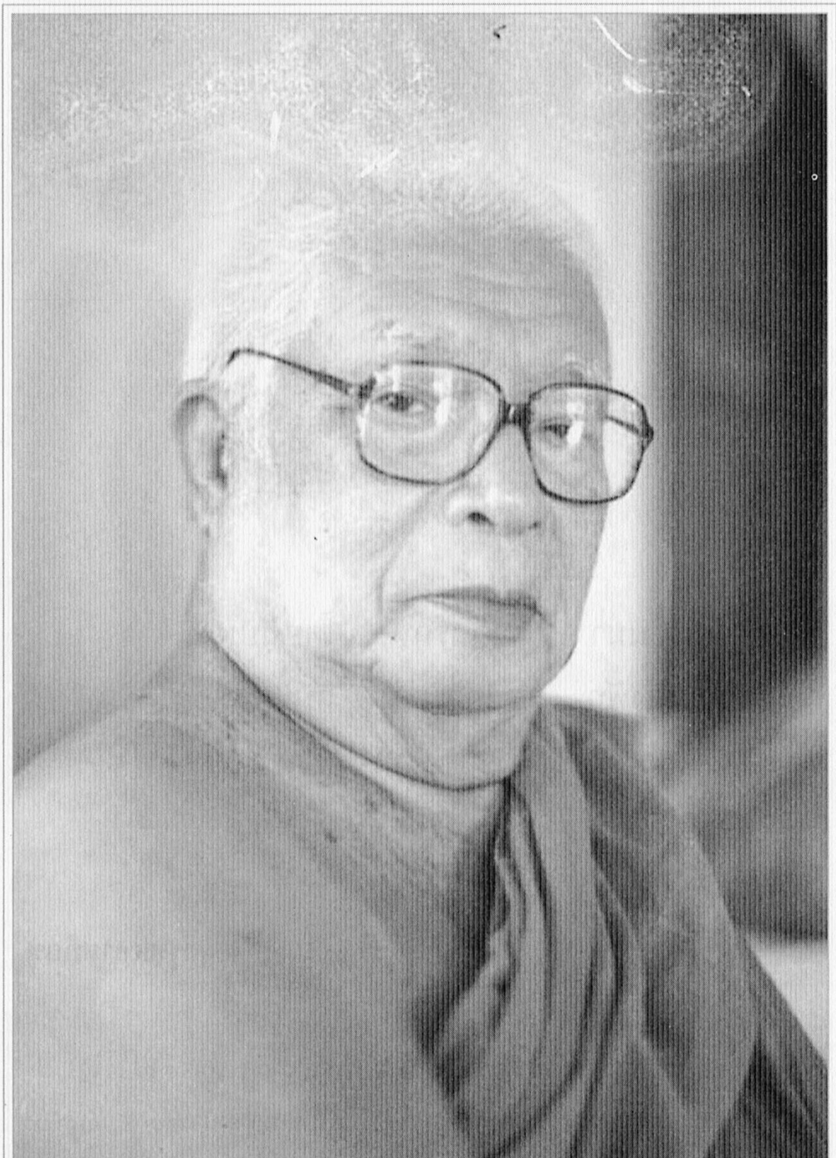

ชีวิตผู้ประเสริฐศรี

ผลุงขึ้นมา จากนรก โดยฉับพลัน
แล้วนั่งพัก บนสวรรค์ กันสักครู่
มีเวลา เนานิพพาน นานโขอยู่
ชีวิตผู้ ประเสริฐศรี เช่นนี้แล.

พุทธทาสภิกขุ

จาก แถบบันทึกเสียง พระธรรมเทศนาในพรรษา พ.ศ. ๒๕๑๗.
ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส เล่ม “พัสสิกไตรเทศนา” หน้า ๑๙๕, ๒๓๖.

–๔–

ศึกษาพุทธศาสนา อย่างวิทยาศาสตร์

เรื่องกรรม (ต่อ).

เรื่องกรรม (ต่อ : บรรยายกรรมครั้งที่ ๒).

การบรรยายวันนี้ อยากจะพูดถึง *เรื่องกรรม* ต่อจากที่พูดมาแล้ว อีกครั้งหนึ่ง. เพราะว่ามันเป็นเรื่องที่ยากที่จะพูดให้เข้าใจได้ ในการพูดเพียงครั้งเดียวหรือสองครั้ง. คำบรรยายตอนนี้หรือชุดหลังนี้ ก็จะเรียกว่า **การเรียนพุทธศาสนา ใช้วิธีของวิทยาศาสตร์;** นี่สองสามครั้งมาแล้วพูดอย่างนี้ แล้วก็คงยังเป็นอย่างนั้นต่อไป.

เรื่องกรรมทางพุทธศาสนา, พูดในแนวปฏิจจสมุปบาท.

สำหรับพุทธศาสนานั้น **ถ้าพูดอย่างมีคน** คือเป็นอย่างทางศีลธรรมมีคนมีบุคคล อย่างนี้ก็ไม่ใช่พุทธศาสนาโดยแท้ คือ **ไม่ใช่**

อย่างวิทยาศาสตร์; ถ้าพูดอย่างวิทยาศาสตร์ ก็ว่าไม่มีคน ไม่มีบุคคล, สัตวบุคคล ตัวตน เราเขา นั้นน่ะไม่มี, **มีแต่ธรรมชาติ**ชนิดที่เป็นรูปร่างกายหรือวัตถุ แล้วธรรมชาติชนิดที่เป็นความรู้สึกที่เรียกกันว่าจิตใจ, มันเป็นไปหรือเกิดขึ้นตามเหตุตามปัจจัย เป็นขณะ เป็นขณะๆ ไป, ต้องทบทวนถ้อยคำเหล่านี้อยู่เสมอ, อย่างนี้เขาเรียกว่า **มีแต่ปฏิจจสมุปปันนธรรม คือมีแต่ธรรมชาติที่อาศัยกันเกิดขึ้น**-เกิดขึ้น-เกิดขึ้น ทยอยกันไป, ไม่ถือว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล ตัวตน เราเขา คนนั้นคนนี้.

ทีนี้ใน **เรื่องทางศีลธรรม ที่จะต้องพูดกับชาวบ้านนั้น** พูดอย่างนั้นไม่รู้เรื่อง, ฉะนั้นจึง **ต้องพูดให้มีสัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา;** ดังนั้นเรื่องกรรมนี้มันจึงมีเป็น ๒ ประเภท คือประเภทศีลธรรม สอนคนที่ยังมีตัวมีตน มีความคิดว่าตัวตนนี้ให้กลัวความชั่ว ให้รักความดี ให้ทำแต่ความดี; มีหลักว่าบุคคลเป็นผู้กระทำ ถ้าทำดีก็ได้ดี ทำชั่วก็ได้ชั่ว เพียงเท่านี้. ขอให้เว้นความชั่ว ให้ทำแต่ความดี เรื่องทางศีลธรรมมันมีเท่านี้. นี้ไม่ใช่เรื่องกรรมในพุทธศาสนา เป็นเรื่องกรรมในศาสนาทั่วๆ ไป ศาสนาไหนที่สอนเรื่องกรรมก็สอนอย่างนี้ทั้งนั้น; เรียกว่าเป็นกรรมอย่างมีบุคคล เป็นเรื่องกรรมสำหรับสอนศีลธรรม แล้วเอาเรื่องภายนอกเป็นหลัก นอกออกมาจนกระทั่งถึงว่า นอกตัวตนออกไป :-

เช่นว่าไปทำความชั่วเข้า เขาฆ่าตายหรือเขาจับไปใส่คุกใส่

ตะราง หรืออะไรอย่างนี้, อย่างนี้เรียกว่าผลกรรม เหมือนที่ได้ยินได้ฟังกันอยู่มาก. ถึงอย่างนั้นก็ยังสับสน คือคนบางคนไม่มองเห็นว่า *ทำกรรมแล้วก็จะได้รับผลกรรมตามนั้นเสมอไป ถือว่าไม่ได้รับก็มี, ทำชั่วได้ดี ทำดีได้ชั่ว กลับกันเสียอย่างนี้ก็มี,* แล้วก็ยุ่งยากซับซ้อนอยู่ เพราะเป็นกรรมชนิดที่ไม่อาจจะสบหลักวิทยาศาสตร์โดยแท้จริงได้, มันเป็นเรื่องศีลธรรม เพื่ออาศัยความเชื่อ ให้คนทำดีเว้นทำชั่ว ต้องจัดไว้พวกหนึ่ง, **จะไม่เอามาปนกันกับเรื่องกรรมของพุทธศาสนาโดยตรง; คือกรรมอีกชนิดหนึ่ง ไม่เรียกว่าดีไม่เรียกว่าชั่ว สำหรับจะทำให้คนอยู่เหนือกรรมดีกรรมชั่ว แล้วก็ไม่มีความทุกข์เลย.**

ทีนี้กรรมอันนี้ กรรมอันหลังที่ว่ากรรมที่ไม่อาจจะเรียกว่ากรรมดีกรรมชั่ว, ถ้าไปทำเข้าแล้ว จะทำให้กรรมดีกรรมชั่วหมดความหมายไปเลยนี่, เป็นเรื่องกรรมที่ซับซ้อนซึ่งต้องอธิบายกันมากจึงจะเข้าใจ แล้วก็จะเป็นไปในรูปที่เรียกว่าป็นวิทยาศาสตร์ คือเข้าใจได้ หรือเห็นแจ้งได้ไปตามลำดับ, แล้วก็ไม่ต้องเชื่อผู้อื่นด้วย เป็นสิ่งที่เรามองเห็นได้ด้วยตนเอง จากในภายในนี้. **นี่เป็นเรื่องธรรมะชนิดที่เป็นสันทิฏฐิโก** ถึงที่สุด.

ทีนี้ผมก็รู้สึกว่า **อธิบายยากลำบาก** ถึงแม้ว่าจะมีความเข้าใจเรื่องนี้เพิ่มขึ้นๆ ก็ยังรู้สึกว่าเอามาอธิบายได้ยากที่สุด ยิ่งกว่านั้นก็อาจจะถูกหาว่าบ้า ที่เอาเรื่องที่ไม่อาจจะเข้าใจได้หรือฟังยาก

หรือว่าในที่สุด **อาจจะไม่มีประโยชน์อะไรเลยแก่คนทั่วๆ ไปนี้,** จึงจัดว่ามันเป็นเรื่องบ้า หลังที่เอาเรื่องอย่างนี้มาพูด. **แต่ถ้าไม่เอาเรื่องอย่างนี้มาพูด** มันก็ไม่ถึงตัวของพุทธศาสนานี้, วิชาความรู้เรื่องนี้เรื่องกรรม เป็นต้นนี้ **จะไม่ถึงตัวของพุทธศาสนา;** เพราะฉะนั้นก็ต้องลอง หรือต้องพยายามพูดไปเรื่อยๆ, ใครจะเข้าใจหรือไม่เข้าใจก็ตามใจ.

เราต้องการจะพูด **หลักของพุทธศาสนาที่เป็นพุทธศาสนาโดยตรง** ซึ่งสรุปความแล้วก็คือ เรื่องไม่มีตัวตน คำเดียวเท่านั้น. **เรื่องที่เป็นเรื่องของพุทธศาสนา** สรุปได้ความสั้นๆ ว่า **ไม่มีความรู้สึกว่าเป็นตัวตน ไม่ยึดถือว่าเป็นตัวตน,** ถือว่าไม่ใช่ตัวตน คือไม่มีตัวตน; แล้วสิ่งต่างๆ มันจะเป็นไปได้อย่างไร ในเมื่อไม่มีตัวตน. เช่นเรื่องกรรมนี้ไม่มีตัวตน, แต่แล้วใครเป็นผู้ทำกรรม? แล้วใครจะเป็นผู้ได้รับผลกรรม? นี่ก็เข้าใจยาก, เพราะฉะนั้นจึงมีภิกษุบางรูปเกิดฉงนขึ้นมา, อย่างที่เอามาเล่าให้ฟัง, ว่า **"อนัตตาไม่ใช่ตนเป็นผู้ทำกรรม แต่ผลของกรรมมาถึงอัตตาที่เป็นผู้ทำ (ผู้รับ) กรรม?"** อย่างนี้; มันฉงนถึงที่สุด.

นี่เพื่อจะให้เข้าใจได้ ก็ต้องพูดคำว่า **กรรม** ในตามแบบนี้ตามแบบที่ว่าเป็นพุทธศาสนานี้. ทีนี้ก็ต้องขอร้องให้ย้อนไประลึกนึกถึงเรื่องที่เคยพูดบางเรื่องมาแล้ว ว่าตาม **หลักพุทธศาสนานั้นจะถือว่าสิ่งต่างๆ มีต่อเมื่อจิตมันเข้าไปสำคัญมั่นหมายว่ามี** หรือ

ว่าเป็นนั่นเป็นนี่; เมื่อจิตในภายในทำหน้าที่ สำคัญมั่นหมายในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จนเกิดความรู้สึกประเภทที่เป็นตัวตนเป็นของตนขึ้นมา เมื่อนั้นแหละสิ่งต่างๆ มันจะมี จะมีขึ้นมา ทั้งที่ไม่มีอะไรจะเป็นตนได้, **ความรู้สึกว่าเป็นตัวตนเกิดขึ้นเมื่อไร** ซึ่งเป็นลมๆ แล้งๆ นั้น **เมื่อนั้นแหละจะถือว่า ทุกอย่างที่มันเนื่องกันมันพลอยมีขึ้นมา.**

เช่นถือว่า ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้มิได้มีอยู่ จนกว่าเมื่อไรมันทำหน้าที่เห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ฯลฯ ไปในลักษณะที่ยึดมั่นถือมั่นเป็นตัวกูเห็น ตัวกูอย่างนั้นอย่างนี้, ในขณะนั้นในขณะที่มีความรู้สึกอย่างนั้นเท่านั้น ที่ถือว่า ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจมี รวมทั้งจะถือว่าข้างนอก คือรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธัมมารมณ์ ข้างนอกที่เป็นตัวโลกนั้นก็เพิ่งมี ในขณะนั้นเท่านั้น. **ไม่ถือว่าโลกมีอยู่ตลอดเวลา โลกมีเฉพาะเมื่อจิตเข้าไปสำคัญมั่นหมายด้วยความยึดถือเป็นตัวตน จึงจะว่ามีโลก; อย่างนี้คนก็ฟังไม่ถูกแล้ว.** เขาถือว่าโลกมีอยู่ตลอดเวลา, ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจของคนก็มีอยู่ตลอดเวลา. หนักไปกว่านั้นอีก ก็ถือว่า แม้แต่ธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ อะไรที่ประกอบขึ้นเป็นร่างกายนี้ก็ถือว่ามิได้มีอยู่ตลอดเวลา, พลอยมีอยู่เฉพาะ เมื่อร่างกายกลุ่มนี้มันเกิดความรู้สึกยึดมั่นถือมั่นอะไร เป็นนั่นเป็นนี่ขึ้นมา จึงมีตัวของฉัน แล้วตัวของฉันซึ่งประกอบอยู่ด้วยดิน น้ำ ลม ไฟ และประกอบอยู่ด้วย

อากาศธาตุ วิญญาณธาตุ ธาตุอื่นๆ จึงจะถือว่ามี.

นี้ฟังดูก็น่าหัว คือไม่ถือว่าสิ่งเหล่านี้มี จนกว่าจะมีความสำคัญชนิดที่เป็นตัวตนเกิดขึ้น, แล้วความสำคัญว่าตัวตนนั้นก็เหลว คือมิใช่เป็นตัวตนที่แท้จริง. ถือเอาใจความสำคัญว่า **เมื่อมันไปมีตัวตน, ขณะนั้นถือว่ามันมีตัวตน สำหรับที่จะทำกรรม สำหรับที่จะเป็นทุกข์ หรือเสวยผลกรรม.**

นี่พูดได้ว่า **คน สิ่งที่เรียกว่าคน** คนอย่างลมๆ แล้งๆ ไปเท่านั้นแหละ **ก็มีคราวๆ** คือมีทุกคราวที่มีความยึดมั่นถือมั่น ว่าฉัน ว่าเรา ว่าของเรานี้, **แล้วในขณะที่มีความรู้สึกอย่างนั้น จึงจะมีสิ่งที่เรียกว่ากรรม และได้รับผลของกรรม,** แล้วมันก็เสร็จสิ้นอยู่ข้างใน ไม่ออกมาถึงข้างนอกให้คนอื่นรู้, มันเป็นการกระทำกรรม หรือเสวยผลของกรรม แล้วก็เสร็จอยู่ข้างใน โดยไม่ต้องมีใครรู้. ทีนี้ส่วนที่มันออกมาข้างนอก, ความคิดนั้นมันทำให้ออกมาเป็นการพูดดีพูดร้าย ทำดีทำร้าย ฆ่าเขาลักเขา นี้มันออกมาเป็นกรรมข้างนอก ประเภทมีสัตว์ มีบุคคล เป็นกรรมทางศีลธรรม มันก็เปะๆ ปะๆ ไปทางภายนอก ซึ่งไม่แน่นอนว่าจะมีปฏิกิริยาเข้ากันกับกิริยา อย่างนี้เป็นต้น.

ทีนี้มันฟังยากตรงที่ว่า *การรับผลกรรมนี้ ใครจะเป็นผู้รับผลกรรม หรือใครจะทำผู้ทำกรรม? มันก็คือจิตที่ยึดมั่นถือมั่นอย่างโง่ๆ เขลาๆ* ไปว่า มีตัวฉัน มีของฉันนั่นแหละ เป็นผู้ทำ

แล้วก็เป็นผู้รู้สึก. นี่ส่วนข้างนอกนั้นมันก็ยิ่งหยาบออกไป แล้วก็ไปเอาของข้างนอกเป็นหลักมากขึ้น เช่น ถ้าไม่เดือดร้อนขนาดที่เรียกว่า เหมือนติดคุกติดตะราง หรือเสื่อมเสียชื่อเสียง แล้วก็เรียกว่าไม่ได้รับผลกรรม ถึงทำชั่วแสนจะชั่ว มันก็ไม่ได้รับผลกรรม นี่เขาว่าอย่างนั้น; เพราะฉะนั้นมันจึงไม่เป็นวิทยาศาสตร์ได้เพราะมันไปเล็งเอาจิตใจของคน ความรู้สึกของคนเป็นหลัก, แล้วก็ไปเนื่องกับคนข้างนอกสังคมหรือโลกเขาจะเข้ามาเกี่ยวข้อง แล้วทำอะไรเอาอีกด้วย ว่าเป็นผลกรรมมันก็ยิ่งไปกันใหญ่ ยิ่งไม่แน่นอน.

เพราะฉะนั้นจะไม่พูดถึงเรื่องกรรมชนิดนั้น, ไม่พูดถึงเรื่องกรรมทางศีลธรรมของบุคคลที่ยังมีตัวมีตน แล้วรับผลกรรมเนื่องด้วยวัตถุสิ่งของข้างนอก: จะพูดแต่ **เรื่องกรรมชนิดที่ว่า มีอยู่ในหลักของพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือเรื่องปฏิจจสมุปบาทที่เป็นตัวเรื่องพุทธศาสนา.** *เมื่อใดมันเกิดความรู้สึกเป็นตัวฉัน ของฉันขึ้นมา, เมื่อนั้นก็เรียกว่า เกิดใหม่ เกิดขึ้นมาชาติหนึ่ง* เกิดใหม่. มันจะรู้สึกอย่างนั้นขึ้นมาได้ ก็ต่อเมื่อ **ตาเห็นรูป** เป็นต้น ข้างในนี้พบกันเข้ากับข้างนอก แล้วก็มี *วิญญาณ* รู้สึกว่าอะไรขึ้นมา ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางใดทางหนึ่งก็ตาม. *การที่สามอย่างนี้ร่วมกันนี้เรียกว่าผัสสะ, เมื่อมีผัสสะแล้วก็มีเวทนา* เกิดขึ้นในใจนั้นโดยที่คนอื่นไม่ต้องรู้ของเรา, *ก็มีตัณหาคือความอยาก* นี่เป็นความคิดแล้ว เป็นความคิดที่เต็มรูปแล้ว เพราะมันคิดอย่างมีผู้คิดและผู้ต้องการ

นั่นนี่ คือความรู้สึกคิดนึกอย่างโง่เขลานี้ มันปรุงขึ้นมาได้ เรียกว่าเป็นตัวฉัน แล้วต้องการนั่นนี่; ก่อนนั้นมันไม่ได้คิด มันเพิ่งคิดเมื่อตอนนี้. นี่เขาเรียกว่า *การเกิดของบุคคลชาติใหม่ขึ้นมาก็ได้* แล้วเป็นไปถึงยึดมั่นถือมั่นในความเป็นอย่างนั้นของตัวฉัน ก็เกิดความทุกข์ เกี่ยวกับความยึดมั่นนั้นๆ ในลักษณะที่เป็นปัญหาเรื่องความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความได้ ความไม่ได้ ความ... อะไร แล้วแต่เรื่องของมัน.

นี้ต้อง *ทบทวนใหม่ว่า* พอตาเห็นรูป เป็นต้น เกิดวิญญาณ : ถ้าพูดอย่างละเอียด *ตาข้างในเห็นรูปข้างนอก,* นี่ยกตัวอย่างเพียงทางเดียวก่อน, แล้วก็ *เกิดสิ่งที่เรียกว่า วิญญาณทางตา* ขึ้นมาเพราะก่อนหน้านั้นมันไม่มีการเห็นด้วยตา มันเพิ่งมีการเห็นด้วยตาที่นี่ เวลานี้ เดี๋ยวนี้ เมื่อมันเห็นรูป; เดี๋ยวนี้มันเกิดเป็นสามอย่างแล้ว คือตา รูปข้างนอก และวิญญาณที่เกิดขึ้นทางตา เป็นสามอย่าง, *สามอย่างนี้กระทบกัน* นี้เรียกว่าผัสสะ. ถ้าพูดอย่างละเอียดก็ถือว่าระหว่างที่มันเกิดจักขุวิญญาณขึ้นนี้ มันยังเต็มอยู่ด้วยความโง่ คือไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไร เพราะคนเกิดมาไม่ได้ฉลาด ไม่มีความรู้ ไม่มีความฉลาด นั้นคือความโง่ ฉะนั้นมันต้องปล่อยให้ความคิดไปตามความโง่ ไปจนถึงความทุกข์จนได้; ฉะนั้นเขาจึงมีว่า *อวิชชาให้เกิดสังขาร สังขารให้เกิดวิญญาณ* กันตอนนี้เอง : เมื่อตากระทบรูป เกิดวิญญาณนั่นน่ะ, ตอนนี้มีอวิชชาเข้ามาเกี่ยวข้อง

ทำให้เกิดอำนาจปรุงแต่ง ที่เรียกว่าสังขาร ทำให้มีวิญญาณ; แล้วก็มีนามรูป.

ตอนนี้หมายความว่า **นามรูปก็เพิ่งเกิดเดี๋ยวนี้ : กายกับใจก็เพิ่งเกิด** เดี๋ยวนี้; ตลอดเวลากายกับใจไม่มี, จนกว่าจะเกิดเรื่องอย่างนี้ สิ่งที่เรียกว่ากายกับใจนี้จึงจะเกิดมีขึ้นมา คือมันจะมีการทำหน้าที่ของมันขึ้นมา. **นี้วิญญาณนี้ก็เพิ่งเกิดเมื่อตากระทบรูป** นี้, แล้วมันจึงสร้าง ร่างกายที่หลับอยู่นี้ กายกับใจที่มันหลับอยู่นี้ ให้มันเป็นกายกับใจชนิดนี้ขึ้นมา เพื่อทำหน้าที่วิญญาณทางตานั้นด้วยเหมือนกัน พร้อมกันไปในขณะนั้น. **การประจวบพร้อมนั้นเรียกว่าผัสสะ** : *วิญญาณเกิดขึ้น ทำนามรูปนี้ให้มันเป็นที่ตั้งของวิญญาณของผัสสะ* แล้วพร้อมกันนั้น *อายตนะ* คือตานั้น *มันก็ทำหน้าที่ได้* ขึ้นมา ก่อนนี้มันไม่ทำหน้าที่มันเหมือนกับไม่มี จึง*เรียกว่ามีอายตนะขึ้นมา,* แล้วก็การกระทบหมดนี้ มันก็เรียกว่าผัสสะ เพราะว่าอายตนะนั้นแหละ เป็นเครื่องสำหรับกระทบ, อายตนะนั้นมันก็คือตาที่ยังไม่ทำงานเดี๋ยวนี้มันทำงานขึ้นมานี้ ทำให้รูปข้างนอกมีความหมายขึ้นมา ก็เรียกว่าผัสสะ; นี้อะไรก็เกิดพรูๆ กันขึ้นมานี้พรึบขึ้นมา ไม่ใช่ว่าจะมาช้าๆ หรือมาเป็นจังหวะช้าๆ มันก็พรึบขึ้นมาในคราวเดียวมากๆ อย่างด้วยกัน.

นี้ฟังดูให้ดี ตาที่ไม่เคยเป็นตา ก็เป็นตาขึ้นมา, รูปข้างนอกที่ไม่เคยเกิดถือว่าไม่เกิดอยู่ ก็เกิดขึ้นมา เพราะว่ามันไปมีการเห็น

เข้า, ถ้ายังไม่มีการเห็น ก็เรียกว่ารูปข้างนอกก็ยังไม่เกิด; เพราะตาไปเห็นเข้า ทำให้ร่างกายนี้เป็นขึ้นมาพร้อมกันกับตา. **ร่างกายทำหน้าที่ให้ตาเห็นรูปได้ จิตใจก็เหมือนกัน** ส่วนหนึ่งทำหน้าที่ให้ตาเห็นรูปได้, **อำนาจที่ทำให้สิ่งเหล่านี้ลุกขึ้นมาทำงานได้นี้** เขาเรียกในที่นี้โดยเฉพาะว่า **สังขาร, สังขารเป็นเพียงอำนาจ** อันหนึ่งเท่านั้น **ที่ทำให้สิ่งต่างๆ ลุกขึ้นทำหน้าที่, ก็ทำหน้าที่โดยปราศจากความรู้ที่ถูกต้อง อันนี้เรียกว่าอวิชชา.**

ตรงนี้จะน่าหัวที่สุด ขอแทรกหน่อยว่า ตรงนี้จะน่าหัวที่สุด *ที่ในพระบาลีมีว่า เด็กทารกที่เกิดมาจากท้องแม่นั้น,* พอออกมาเป็นเด็กแล้วนี้ เมื่อมันได้เห็นรูปทางตา ได้ฟังเสียงทางหู เป็นต้น เพราะความที่มัน *ไม่มีความรู้ในเรื่องเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ.* พูดถึงอย่างนั้นนะ เด็กเพิ่งคลอดออกมานี้ มันจะรู้เจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติได้อย่างไร; เป็นเรื่องที่ทำให้รู้แจ้งและเป็นพระอรหันต์นะวิมุตตินี้. แต่คำพูดก็ใช้คำนี้ *ว่าทารกน้อยๆ นั้น ไม่มีความรู้เรื่องเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ นั่นแหละคืออวิชชา;* เพราะฉะนั้นทารกน้อยๆ นั้น จึงคิดนึกไปด้วยจิตนั้นด้วยกระแสจิตนั้น ตามแบบนี้ตามแบบปฏิจจสมุปบาทนี้. พอมันเห็นรูปชนิดที่มันเป็นที่ตั้งแห่งกามารมณ์ได้ ความรู้สึกทางเวทนาที่เป็นเรื่องจะยึดมั่นถือมั่นได้, *เด็กคนนี้มันก็เกิดความคิดนึกรู้สึกไปตามกระแสที่เรียกว่าปฏิจจสมุปบาท;* มันก็เกิดใหม่ในขณะนั้น เรียกว่ามันทั้งหมดเกิดใหม่เข้า

มาในขณะนั้น (:เกิดใหม่ของมันในขณะนั้น). หมายความว่าตาของมันเกิดขึ้นมา รูปข้างนอกมันเกิดขึ้นมา วิญญาณเกิดขึ้นมา อายตนะเกิดขึ้นมา ผัสสะเกิดขึ้นมา เขาเรียกว่านามรูปนี้เกิดขึ้นมา แล้วอะไรที่มันเนื่องกันอยู่กับนามรูปนี้ มันก็พลอยเกิดขึ้นมาด้วย เช่นธาตุทั้ง ๖ เป็นต้น ที่ประกอบให้เป็นคนนี้ก็พลอยเพิ่งเกิดขึ้นมา, หรือที่เรียกว่าขันธ์ ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนี้ก็เพิ่งเกิดขึ้นมา เพิ่งเกิดขึ้นมาในขณะนี้; แต่ว่าเต็มรูปเอาตรงที่เรียกว่า ตัณหาหรืออุปาทานนั้นน่ะ.

นี่ไปสังเกตดูให้ดี ว่ามัน **มีผัสสะ** แล้วมัน **ก็มีเวทนา** เวทนาจะเป็นสุขหรือเป็นทุกข์ หรือไม่สุขไม่ทุกข์ก็ตาม, *พอมีเวทนาแล้วมันจะเกิดความรู้สึก* อีกชนิดหนึ่งเรียกว่า *ตัณหา: นี่เกิดโดยไม่ต้องมีคน* ไม่ต้องเป็นคน ไม่ต้องเรียกว่าคน. เพราะตามสมมติอย่างโลกๆ เขาถือว่า คนคลอดออกมาจากท้องแม่แล้ว มีคนอยู่แล้วตลอดเวลา; **แต่ธรรมะนี่ไม่ถือว่านี้เป็นคน ต่อเมื่อเกิดตัณหานี้จึงจะมีคน** คือความคิดที่มันอยากอย่างนั้นอย่างนี้ลงไป, ความอยากนั้นมันต้องมีสิ่งที่ถูกอยากแหละ ดังนั้นความอยากนั้นคือเป็นตัวผู้ฝ่ายกัตตาผู้กระทำ คือเป็นตัวฉันนั่นแหละ, แล้วสิ่งที่มันถูกอยากเป็นฝ่ายกรรมที่ถูกกระทำ คือเป็นของฉัน. จะในทางดีทางร้ายทางไหนก็ตามเถอะ, มันจะมีความรู้สึกที่จะรู้สึกว่าฉันต้องการหรือฉันจะทำอย่างนี้ ก็มีความรู้สึกที่ยึดมั่นในตัวฉัน ในเรื่องที่เกี่ยวกับฉัน

ขึ้นมา ก็เรียกว่าอุปาทาน แล้วทีนี้; จึงว่า **ตัณหาให้เกิดอุปาทาน.**

ตอนนี้แหละเป็นการเกิดใหม่เต็มรูป; มันตั้งปฏิสนธิมาตั้งแต่วิญญาณทางตาเกิดขึ้น แล้วมันเจริญงอกงามมาเป็นผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทานนี้; **พอถึงอุปาทาน** มันก็เหมือนกับเต็มตัว มันใหญ่เต็มตัว. พอมัน **ยึดถือว่าเราเป็นอะไร ก็เรียกว่านี้คือภพ,** *ภพคือความเป็น แจกเป็น กามภพ รูปภพ อรูปภพ.*

กามภพ หมายถึง *ความเป็นฉันชนิดที่บ้าในเรื่องกามารมณ์; รูปภพความเป็นฉันที่ไม่ยุ่งกับกามารมณ์ แต่ไปยุ่งกับความสุขที่มันมาจากรูปบริสุทธิ์.* นี้มันพูดถึงเรื่องของผู้ใหญ่แล้ว ถ้าเป็นเรื่องของเด็กๆ ก็ต้องสมมติ ผู้ใหญ่ก็ผู้ใหญ่ขนาดที่รู้จักหาความสุขจากสิ่งที่ไม่ใช่กามารมณ์ แต่ยังต้องอาศัยรูปวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่งที่บริสุทธิ์; *วิภวตัณหา* ที่ทำให้เกิดวิภพหรืออรูปภพก็เหมือนกัน ความเป็นฉันที่มันไปหลงอยู่กับเรื่องที่ไม่มีรูป *แต่ว่าพอใจความสุขที่เกิดมาจากสิ่งที่ไม่ใช่รูปนี้,* ถ้าเปรียบง่ายๆ ก็เช่นว่า *หลงชื่อเสียง หลงเกียรติ หลงเห่อ หลงตัวกู อะไรนี้.* อย่างนี้เรียกว่า *มันเป็นภพเป็นตัวฉันสมบูรณ์.*

ทีนี้ที่มันจะมีปัญหาต่อไป ก็เรียกว่า *ชาติ ชรา มรณะ, ถ้ามันมีตัวฉันแล้ว, มันก็มีปัญหาที่เนื่องกันกับความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย* ความอะไรเหล่านั้น, ชาติออกมาก็เป็นความทุกข์. ถ้าถึงขนาดชาติแล้วก็เรียกว่า มันมีปัญหา, ปัญหาที่เกี่ยว

กับคำว่า ชาติ หรือความเกิดนี้ แล้วก็เป็นทุกข์ด้วย อย่างน้อยก็เป็นฉันไม่ได้อย่างใจ; จึงกล่าวไว้เป็นหลักว่า เมื่อมีชาติก็ต้องมีชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาส เหมือนที่สวดกันนี้.

นี่ **กระแสจิตที่มันปรุงๆๆๆ** ให้เกิดๆๆๆ ไปตามลำดับอย่างนี้, อันหนึ่งๆ **เรียกว่าปฏิจจสมุปปันนธรรม; ถ้ารวมทั้งหมดนั้นแล้วเรียกว่าปฏิจจสมุปบาท.** ในปฏิจจสมุปบาทที่ว่านี้ ในปฏิจจ-สมุปบาทสายหนึ่ง ที่ประกอบอยู่ด้วยปฏิจจสมุปปันนธรรมแบ่งอย่างละเอียด เป็น ๑๑ อาการ หรือ ๑๒ อาการนี้ ในสายหนึ่งนี้มีอะไรครบหมด จะดูอะไรก็ได้.

กรรมที่มีอยู่ในสายปฏิจจสมุปบาท.

ในวันนี้เราจะพูดว่า **จะดูเรื่องกรรมที่มีอยู่ในสายของปฏิจจ-สมุปบาทนั้น,** แต่อยากจะพูดให้รู้เสียก่อน เพื่อเข้าใจง่ายๆ ว่า จะดูอะไรก็ได้ ในสายแห่งปฏิจจสมุปบาทซึ่งเกิดขึ้นในจิต ซึ่งจะกินเวลาไม่ถึง ๑ นาทีหรือครึ่งนาทีนี้ คือว่าจะมีทุกอย่างที่มนุษย์เรียกกันอยู่, จะเรียกว่ามีโลกทั้งหมดก็อยู่ในนั้นแหละ, จะมีนรกสวรรค์อะไรก็อยู่ในนั้น มีสวรรค์วิมานพรหมโลกข้างบนไปโน้น, หรือจะมีนรก เดรัจฉาน เปรต อสุรกาย ก็อยู่ในนั้น; **มันเป็นความหมายของจิตชนิดหนึ่งๆ เท่านั้น.** ความหมายอย่างสวรรค์อย่างพรหมอย่างนี้ก็เหมือนที่ว่าเมื่อตะกี้นี้ *มันได้อร่อยอย่างที่เป็นกาม-*

ตัณหา ก็เรียกว่าสวรรค์ชั้นกามาวจร สวรรค์ที่มีวิมานมีนางฟ้าไปอย่างนั้น. ถ้าเผอิญเป็นกรณีที่มันได้ความอร่อย *อย่างไม่เกี่ยวกับกามารมณ์ มันก็เป็นสวรรค์ ชั้นพรหมโลกที่มีรูป กระทั่งสวรรค์ชั้นพรหมโลกที่ไม่มีรูป. ถ้าเป็นนรก เป็นกรณีนรกก็คือร้อนใจเหมือนไฟเผา* ไม่ต้องมีใครมารู้ มันสำเร็จรูปของความคิดอย่างนี้แล้วมันร้อนใจในปัญหาต่างๆ ในตัวมันเอง. ในบางกรณีมันร้อนใจเป็นนรก, แต่ในบางกรณีมันเอร็ดอร่อยเป็นสวรรค์, บางทีมันก็ *โง่อย่างสัตว์เดรัจฉาน นี่ก็มีโลกของสัตว์เดรัจฉานอยู่ในนั้นในจิตนั้น,* บางทีมันก็ *หิวอย่างเปรต มีโลกของเปรต* อยู่ในนั้น, บางที *ก็ขี้ขลาดอย่างอสุรกาย* มันก็มีอสุรกายอยู่ในนั้น. นี่พูดกันอย่างคร่าวๆ หยาบๆ.

ทีนี้ดูให้ละเอียดออกไปมันจึงจะเห็นว่า **ความเป็นอย่างนั้น** ความรู้สึกเป็นสวรรค์เป็นนรกอะไรมากๆ นั้น **มันเป็นผลของกรรม** ที่ทำให้เกิดความรู้สึกอย่างนั้นขึ้นมา. **นี่กรรมมันก็เริ่มตั้งต้น** ตั้งแต่ที่ว่า **เกิดตัณหาขึ้น** แล้วมันอยากอย่างไร มันต้องการอย่างไร เสร็จแล้วมันก็เกิดผลจากความอยากนั้นออกมา เป็นความรู้สึกที่เผาตัวเอง, รวมความแล้วมัน **ทุกข์ทั้งนั้นแหละ** แต่ว่าในรูปที่ว่า **มันเผาเหมือนไฟเผา หรือว่ามันทำให้หลงว่าเป็นของอร่อย** เป็นของเย็นเป็นของสบายอะไรไปแล้วแต่เรื่องของมัน. มันเกิดเป็นความรู้สึกเป็นตัวฉันอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมาแล้วอย่างนี้ *ในตอนที่เรียกว่า*

อุปาทานนี้ เขาก็เรียกว่ามีตัวมีตนของคนนั้นขึ้นมาในขณะนั้น อย่างเทวดาก็ได้ อย่างมนุษย์ก็ได้ อย่างสัตว์นรกก็ได้. อันนี้คือสิ่งที่เรียกว่า "ผลกรรม"; แต่บางทีในบาลีเรียกว่า "กรรม" เสียก็มี, แล้วก็เรียกว่า "กรรมเก่า" เขาหมายถึงผลกรรม (บาลีเรียกว่ากรรมก็มี, ถ้าเรียกว่ากรรมเก่า ก็หมายถึงผลของกรรม).

นี้ก็มีบาลีที่ว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, กายนี้มิใช่ของเธอทั้งหลาย และก็มิใช่ของคนพวกอื่น. ในขณะนั้นเรารู้สึกว่าเรา มีเรามีของเรา กระทั่งมีกายของเรานี้ ทั้งหมดนี้เรียกว่ากาย แล้วเราคิดว่าของเรา. เราโง่จนถึงขนาดพระพุทธเจ้าจะต้องบอกว่ากายนี้มิใช่ของเธอทั้งหลาย แล้วก็ *มิใช่ของคนอื่นด้วย, มันเป็นแต่เพียงกระแสของปฏิจจสมุปบาท;* มันจึงมีความรู้สึกว่า กายนี้ แล้วก็คิดว่า ของเรา.

ทีนี้ถ้าถามว่า ทำไมมันรู้สึกคิดนึกได้, มันรู้สึกคิดนึกต้องการอย่างนั้นอย่างนี้เป็นคุ้งเป็นแควไป? *ก็มีพระพุทธภาษิต ที่ต่อไปอธิบายว่า กรรมเก่านี้ อันปัจจัยปรุงแต่งขึ้น ทำให้รู้สึกคิดนึกได้ และทำให้เสวยอารมณ์ที่มาเกี่ยวข้องด้วยได้.* คำว่ากรรมเก่านี่หมายเอา (นี่หมายความว่า) ร่างกายในขณะนั้น ประกอบพร้อมด้วยสิ่งทั้งหลาย ที่ทำให้มันเกิดเป็นตัวกูขึ้นมาแล้วนี่. ทีนี้ในความรู้สึกอันนั้น ที่มันมีอยู่ในตัวกูนั้น มันสามารถจะคิดนึกได้ อย่างนั้นอย่างนี้ กระทั่งรู้สึกเสวยอารมณ์สุข ทุกข์ อุเบกขาอะไรได้ ก็

เท่านั้นเอง.

นี่เพื่อจะแสดงว่า **ไม่ต้องมีตัวตนที่แท้จริง มันมีแต่การปรุงแต่ง** ตอนหนึ่งเรียกว่า **กรรม** ตอนหนึ่งเรียกว่า **ผลกรรม.** เมื่อถือเอาตามนัยนี้ ร่างกายของเราในขณะที่มันรู้สึกสุข หรือรู้สึกเป็นทุกข์ หรือไม่สุขไม่ทุกข์นี้ ก็เรียกว่า **กายในขณะนั้น. กายในขณะนั้นมิใช่ของเรา** และมิใช่ของคนอื่น; ไม่ใช่ของเรา เพราะมันไม่มีตัวเรา, มันเกิดมาจากความรู้สึกตามธรรมชาติของสิ่งที่มีร่างกาย มีชีวิต มีจิต มีอะไรปรุงแต่งคิดนึกได้ จึงว่า **มิใช่ของเรา, แล้วก็มิใช่ของคนอื่น ก็หมายความว่าไม่ใช่ของพระเจ้า** ไม่ใช่ของเทวดาไม่ใช่ของคนอื่นนอกไปจากเรา ซึ่งเขามีอำนาจเหนือเรา ก็เป็นอันว่าปฏิเสธพระเจ้า, ปฏิเสธสิ่งทำนองที่ว่าจะเป็นผู้มาบังคับควบคุมสร้างอะไรอย่างนี้.

แต่ถ้าจะเกณฑ์ให้มีคนสร้าง มีพระเจ้าสร้าง มันก็ได้เหมือนกัน คือกฎแห่งปฏิจจสมุปบาทนั้นมันสร้าง, **กฎแห่งปฏิจจสมุปบาท** ที่ทำให้ทุกอย่างต้องเป็นอย่างนี้ครบวงหนึ่ง ๑๑-๑๒ อาการนี่แหละ **คือพระเจ้าผู้สร้าง,** ให้เกิดความสำคัญมั่นหมายเป็นตัวฉัน เป็นของฉัน เป็นกรรม เป็นผลกรรม เป็นอะไรนี้. ถ้าเราจะมีพระเจ้า มันก็มีกฎแห่งปฏิจจสมุปบาทนี้เป็นพระเจ้าผู้สร้าง ผู้สร้างขึ้นมา และผู้ให้สุขให้ทุกข์ และผู้ทำให้ดับไป เลิกกันไปครั้งหนึ่ง. นี่พระเจ้าถ้าจะเรียกพระเจ้าก็ต้องเรียกที่สิ่งนี้.

แต่ว่า **ในพระพุทธภาษิตไม่ได้เรียกพระเจ้า** กลับปฏิเสธผู้อื่นที่เป็นเจ้าของสิ่งนี้เสียด้วย จึงบอกว่า *กายนี้ในขณะที่มีตัวเธอรู้สึกอยู่ในใจนั่นแหละ มิใช่ของเธอทั้งหลาย และก็มิใช่ของคนเหล่าอื่นด้วย เป็นเพียงกรรมเก่า.* **กรรมเก่านี้ก็คือความคิดนึกรู้สึกปรุงแต่งของจิตระยะต้นๆ ทำให้เกิดความรู้สึกคิดนึกที่ถัดมา;** ฉะนั้น จึงรู้สึกอย่างนั้นอย่างนี้ เป็นตัวฉัน เป็นของฉัน เป็นสุข เป็นทุกข์ เป็นคิดมากต่อไปอีกหลายๆ ชั้น, ที่มันคิดได้อย่างนี้ ก็มิใช่ตัวตน มิใช่มีวิญญาณ มีเจตภูต มีอัตตา มีอะไรสิงอยู่ในนั้น, มันเป็นเพียง **เหตุปัจจัยแต่หนหลังปรุงแต่งขึ้น ทำให้รู้สึกให้คิดให้นึกก็ได้ ให้รู้สึกต่ออารมณ์ก็ได้,** มันน่าอัศจรรย์ประหลาดที่สุดเลยที่มันจะรู้อะไรได้มากได้หมดอย่างน่าประหลาด.

พิจารณาดูการปรุงของกรรม.

ทีนี้เราจะดูกันแต่ **ในแง่ของกรรม,** นี้มันอาจจะมากหรือละเอียดเกินไป จนจะหาว่าผู้พูดนี้บ้าก็ได้. คือตั้งแต่อวิชชา, **อวิชชานี้ก็ถือว่าเป็นกิเลส,** เมื่อใดไม่มีความรู้ เมื่อนั้นก็เรียกว่ามีอวิชชา. ทีนี้ในขณะที่ตากระทบรูป เป็นต้นนี้ ในขณะนั้นไม่มีความรู้ในขณะนั้นเรียกว่ามีอวิชชา อวิชชานี้เรียกว่ากิเลส. **เมื่อมีอวิชชา** มีอย่างนี้แล้วก็ **มันจะมีสิ่งที่เรียกว่าสังขาร** คืออำนาจที่จะปรุงแต่งให้สิ่งต่างๆ เหล่านี้ลุกพรึบขึ้นมาทำหน้าที่. **สังขารอย่างนี้ก็เรียกว่า**

กรรม ได้เหมือนกัน. อ้าว ดูเถอะมันจะเป็นอย่างไร มันจะเป็นเรื่องชนิดไหน สังขารอำนาจปรุงแต่ง อำนาจลึกลับอะไรอย่างหนึ่งก็ไม่รู้บอกไม่ถูก, แต่มัน **ด้วยอำนาจของอวิชชานี้สังขารจะมี คือ อำนาจปรุงแต่ง** สำหรับจะจุดสิ่งที่มันหลับๆ อยู่นี้ให้มันตื่นขึ้นมา (หลับๆ อยู่นั้นตื่นขึ้นมา). ทีนี้ก็มีสิ่งที่ **ตื่นขึ้นมาเป็นวิญญาณ เป็นนามรูป เป็นอายตนะ เป็นผัสสะ; นี่คือผลของกรรม โดยไม่ต้องมีตัวตน** สัตว์ บุคคล เรา เขา ที่ไหน. มันมีกิเลสที่อวิชชา มีกรรมที่สังขาร มีวิบากของกรรมที่วิญญาณ นามรูป อายตนะ ผัสสะ กระทั่งเวทนา. ตอนนี้สิ้นไปชุดหนึ่งแล้ว มีทั้งกิเลส มีทั้งกรรม ทั้งผลกรรม.

ทีนี้มันจะเริ่มชุดที่มันเป็นตัวการตัวเรื่องตัวราว : **พอหลังจากเวทนา ซึ่งเป็นวิบากเสร็จแล้ว มันจะมีตัณหา อุปาทาน** ซึ่งเป็นตัวกิเลสอันใหม่อันรุนแรง. กิเลสคือตัณหา กระทั่งอุปาทานนี้มันจะทำกรรมชนิดที่เป็นมโนกรรม มีความคิดด้วยเจตนา, ด้วยเจตนาที่เป็นตัวกรรมว่าเป็นตัวกู ต้องการนั่นนี่ ต้องการจะทำนั่นทำนี่ ต้องการเอานั่นเอานี่ ก็ด้วยอำนาจอวิชชาแต่เดิมนั่นแหละ; เพราะฉะนั้นจึง **เรียกตัณหา อุปาทานนี้ว่ากิเลส แล้วมันก็ทำกรรม คือทำให้เกิดตัวกู** ที่จะทำนั่นทำนี่ รู้สึกอย่างนั้นอย่างนี้. **ตอนนี้เขาเรียกว่ากรรมในฐานะที่เป็นภพ,** ภพ คำที่อธิบายเมื่อตะกี้. *ที่ครึ่งหลังของภพมันก็เป็นวิบาก คือเป็นอุปปัตติภพ* ตัวฉันสมบูรณ์

ตัวฉันของฉันอะไรสมบูรณ์ มันจึงเป็นผลของกรรม. ทีนี้ก็มี *ความทุกข์* เพราะชาติ ชรา พยาธิ มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส-สะ นี้ก็เรียกว่า *ผลกรรมเต็มตัว วิบากของกรรมเต็มตัว.*

ทีนี้เรา **จะถือเอาตอนไหนเป็นตัวกู ก็ตอนนั้นก็เป็นวิบากของกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งทั้งนั้น.** ถ้าถือเอาเวทนาเป็นตัวกู *อย่างในบทบาลีที่ว่า เห็นว่าเวทนาเป็นอัตตาไม่เห็นว่าเป็นอนัตตา* ตอนนั้นมันก็เป็นตัวกู มันก็เป็นกรรม หรือเป็นตัวกู. **ถ้าเป็นตัวกู** *พระ-พุทธเจ้าก็บอกว่า นี้มิใช่ของเธอ และมิใช่ของใครอื่น คือไม่ใช่ตัวกูเป็นแต่เหตุปัจจัยปรุงขึ้นมา.* นี่เป็นตัวกูที่เวทนา; ถ้าโง่มากกว่านั้นอีก จะไปเอาตัวกูที่วิญญาณทางตาที่เห็นรูป เป็นต้น มันก็ไม่ใช่ตัวกูของเธอ ไม่ใช่ตัวกูของใคร เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เป็นความรู้สึกคิดนึกที่เป็นไปด้วยอำนาจของอวิชชา. ทีนี้ถ้าจะถอยมาทางนี้ มาเอาตัวกู-ของกูที่อุปาทานนี้ มันก็ *ไม่ใช่ตัวกูของเธอหรือของใคร,* มันเป็นปฏิจจสมุปปันนธรรม ที่เกิดตามธรรมชาติ. กระทั่ง *จะมาเอาภพเอาชาติเป็นตัวกู* มันก็ยิ่งเป็นเอาความทุกข์เป็นตัวกู, *เอาวิบากกรรมเป็นตัวกู* ก็ว่าไม่ใช่ของเธอ ไม่ใช่ตัวกูของเธอ ไม่ใช่ของใคร เป็นเพียงปฏิจจสมุปปันนธรรม ที่เกิดขึ้นตามความปรุงแต่งในทางจิต.

นี้จะเอา **กิเลส กรรม วิบาก** ชุดไหนเป็นตัวกู; ชุดแรกก็ได้ชุดหลังก็ได้. พวกอวิชชาเป็น กิเลส สังขารเป็น กรรม วิญญาณ

นามรูป อายตนะ ผัสสะ เวทนานี้เป็นผลกรรม ชุดนี้เป็นตัวกูก็ได้, ถ้ามันโง่มาในทางนี้; พระพุทธเจ้าก็ปฏิเสธ ว่าไม่ใช่ของเธอไม่ใช่ของใคร. ทีนี้จะเอาตัณหาเป็นกิเลส อุปาทานเป็นกิเลส เอาภพเป็นกรรม เอาชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ เป็นวิบาก; ชุดนี้มันก็ไม่ใช่ของเธอ ก็เป็นของปฏิจจสมุปบาท; เรียกทั้งหมด เป็นปฏิจจสมุปบาท, แยกเรียกเป็นเรียงสิ่งเรียกว่า ปฏิจจสมุปปันนธรรม.

นี่คือข้อที่แสดงว่าไม่ต้องมีตัวผู้-บุคคลผู้กระทำ, แต่การกระทำมีแล้ว; ไม่ต้องมีตัวผู้-หรือบุคคลที่จะเสวยผลกรรม แต่การเสวยผลกรรมก็มีแล้ว.

นี่คือเรื่องที่ฟังไม่ถูก แล้วจะว่าผมบ้า เอาเรื่องที่ไม่ควรพูดมาพูด. แต่นี้มันมีอยู่ในพระบาลี มีอยู่ในพระพุทธภาษิต ที่สอนเรื่องกรรมตามหลักของพุทธศาสนา. ผมก็เคยคิดเหมือนกันว่า จะพูดดีหรือไม่พูดดี; ก็คิดว่าไม่พูดแหละดี, เดี๋ยวนี้มันอยู่กันแต่เราหรือว่าคิดว่า **ถ้าใครจะเข้าใจบ้าง ก็จะมีประโยชน์** จึงพูด.

กิเลสเป็นเหตุให้ทำกรรม กิเลสไม่ใช่ตัวตน บุคคล เรา เขา, ทีนี้กรรมก็ไม่ใช่ตัวตน บุคคล เรา เขา, ผลกรรมก็ไม่ใช่ตัวตน บุคคล เรา เขา; แต่มันรวมกันแล้ว มันก็มีการกระทำกรรมเสร็จแล้ว โดยไม่ต้องมีผู้กระทำกรรม. ทีนี้มันเกิดร้อนใจเป็นนรกขึ้นมา, เกิดดีใจเป็นสวรรค์ขึ้นมา อะไรก็ตามมันก็มีรับผลกรรมแล้ว แต่

ตัวผู้รับผลกรรมหามีไม่อย่างนี้ ถ้ามองเป็น ก็จะมองเห็นว่า มันเป็นสิ่งที่มีอยู่จริง เป็นไปตามนั้นจริง แต่ไม่มีใครที่เป็นตัวตน เป็นตัวกู.

นี้จึงว่า มันเป็นวิทยาศาสตร์ เหมือนกับเราเห็นรถยนต์คันหนึ่งเป็นส่วนๆๆๆ ไป แล้วการปรุงแต่งของมันทำให้รถยนต์วิ่งไปได้. ส่วนประกอบทุกส่วนเมื่อมันทำการปรุงแต่งกันได้ มันก็เป็นรถยนต์ที่วิ่งไปได้ โดยไม่ต้องมีรถยนต์ รถยนต์วิ่งไปแต่ไม่ต้องมีรถยนต์ รถยนต์ก็วิ่งไปแล้ว แต่ก็ไม่มีรถยนต์.

ทีนี้ให้มองดูทุกส่วนที่ประกอบขึ้นเป็นมนุษย์นี้ เกี่ยวข้องกับสิ่งภายนอกแล้วเกิดรู้สึกอย่างนี้ๆ ว่าเป็นเพียงอย่างนั้นแหละ; เรียกว่า ปฏิจจสมุปปันนธรรม ก็คือว่าธรรมชาติที่เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของมันเอง; เป็นไปได้มากถึงขนาดนี้-โง่ไปว่ามีตัวกูมีของกูแล้วก็ไปเล่นงานเอาคนอื่นเข้าก็มี; แล้วมันก็เป็นสุขได้เป็นทุกข์ได้. ทีนี้การที่มันจะได้รับความรู้สึกเป็นผลกรรม เป็นวิบากนั้น ไม่ต้องมีใครมาเกี่ยวข้องมันเป็นไปตามกฎของมันเอง. เพราะฉะนั้นมันจึงแน่นอนที่สุด เช่นเดียวกับว่า กิริยามันมีอย่างไร ปฏิกิริยามันจะต้องมีอย่างนั้นที่นั่น ทันทีที่นั่น.

เพราะฉะนั้นเรื่องกรรมในแบบนี้ จึงมีพระพุทธภาษิตตรัสว่า มันจะเสวยผลกรรมในขันธ์นั้นในอัตภาพนั้น แล้วขันธ์นั้นอัตภาพนั้นก็มีในช่วงเวลาอันสั้น คือความรู้สึกว่าตัวฉันนี้ มันเกิดขึ้น

มาได้ในขันธ์ชุดไหน, ขันธ์ทั้ง ๕ นี้บอกว่าเกิดเป็นคราวๆ และเป็นชุดๆ อย่างที่ว่า, ตัวฉันเกิดขึ้นในขันธ์ชุดไหน มีการทำกรรมในขันธ์ชุดนั้น แล้วจะได้รับผลกรรมในขันธ์ชุดนั้นเสร็จเลย; ไม่ว่าจะเป็นกรรมชนิดที่รับทันควันหรือรับในขณะต่อมา หรือรับในขณะต่อไปอีก, ไม่ต้องพูดถึงชาติหน้าต่อเข้าโลงแล้ว ภายในหนึ่งวินาทีเท่านั้นแหละก็มีครบหมด มันให้ผลกรรมเป็นทันควันที่นั่น; หรือว่าถ้าไม่ที่นั่นมันก็ถัดๆ มา, ก็หมายความว่า ในการเกิดตัวกูครั้งที่ ๒ จึงจะเกิดความสุขหรือความทุกข์อันนั้น, แล้วถ้าไม่เกิดในการเกิดตัวกูครั้งที่ ๒ คือในปฏิจจสมุปบาทรอบที่ ๒ มันก็มารู้สึกอย่างนั้นได้ในปฏิจจสมุปบาทรอบที่ ๓ รอบที่ ๔ รอบที่ ๕ ซึ่งไม่ต้องใช้เวลาถึง ๕ นาที ๑๐ นาทีดอก เพราะว่าใน ๑ นาทีมันก็เกินเสียแล้ว ที่จะเกิดปฏิจจสมุปบาทรอบหนึ่ง.

เมื่อเราเหลือบตาไปเห็นคนเป็นศัตรูเดินมานี้ มันก็เกิดเกลียดขึ้นมาทีหนึ่ง นี้ก็รอบหนึ่งแล้ว; มันก็มีกรรมและเสวยผลกรรมเสร็จ เพราะความรู้สึกเกลียดนี้ มันร้อนเป็นไฟขึ้นมาแล้ว. ทีนี้สมมติว่าความรู้สึกเกลียดนั้นไม่ร้อนเป็นไฟขึ้นมา สมมติว่านะ, ต่อเมื่อมีปฏิจจสมุปบาทรอบที่ ๒ คิดต่อไปถึงขนาดที่ว่า จะฆ่ามันเลยมันก็มีโอกาสที่จะร้อน; หรือในปฏิจจสมุปบาทรอบหลังๆ คิดพยายามอย่างนั้นพยายามอย่างนี้ พยายามอย่างโน้น ที่จะฆ่ามันอย่างนี้ มันก็มีโอกาสที่จะร้อนหรือเป็นทุกข์.

ร้อนทันควันเรียกว่า ทิฏฐธรรม ในทิฏฐธรรม คือทันควัน; ร้อนในปฏิจจสมุปบาทรอบทีหลัง ก็เรียกว่า สัมปรายะ สัมปรายิกะ; ทีนี้ถ้าร้อนในปฏิจจสมุปบาทรอบหลังๆ มาอีก ก็เรียกว่า อปราปรเวทนียะ, แต่ในบาลีแท้ๆ เรียกว่า อปเร ปริยาเย, ในบาลีเรียก อปเร ปริยาเย แต่ในอรรถกถาหรือในพระอภิธรรมเขาไปเรียก อย่างที่มาสอนในโรงเรียนว่า อปราปรเวทนียะ.

การทำกรรมมีผลของกรรมปรากฏ ในปฏิจจสมุปบาททุกรอบ.

ทีนี้เมื่อถือตามหลักของพระพุทธเจ้า ทั้งทิฏฐธรรม ทั้งสัมปรายะ ทั้งอปราประนี้ เสร็จอยู่ในเวลาไม่เท่าไรดอก คือขณะที่ปฏิจจสมุปบาทรอบนี้มันยังเกี่ยวไปถึงรอบหลังหรือรอบถัดไป. ฉะนั้น จึงพูดได้ว่า การได้รับผลกรรมชนิดที่เป็นทิฏฐธรรมก็ดี ที่เป็นสัมปรายิกะก็ดี เป็นอปราปรเวทนียะก็ดี สำเร็จอยู่ในขันธ์ชุดนั้น อันเป็นชุดที่เราได้อัตภาพว่าตัวกูนั่นแหละ, มันยังเนื่องกันอยู่มันยังไม่ดับ ความคิดนี้ยังไม่ดับอยู่เพียงไร ขันธ์ชุดนั้นหรืออัตภาพนั้น มันก็ยังอยู่ มันก็ทำกรรม แล้วมันก็ได้รับผลกรรมในอัตภาพนั้น.

บาลีมีคำว่า ตตฺถ เอว เสียด้วย, ทั้งตัตถะ ทั้งเอวะ แปลว่า นั้นนั่นเทียว จะเป็นทิฏฐธรรมก็ดี เป็นอุปปัชเชก็ดี เป็นอปเรปริยาเยก็ดี, แต่นี้ชาวบ้านเขามาเรียกว่าในชาติปัจจุบัน ในชาติต่อไป

ในชาติหลังๆ; เพราะเขาเอาชาติเข้าโลงเป็นหลักมันก็ไปไกลมาก. แต่นี้ เอาชาติในปฏิจจสมุปบาทเป็นหลัก แล้วก็ติดๆๆๆ กันไปเลย ในระยะไม่ถึงครึ่งชั่วโมง ก็มีทุกชาติมีทุกชนิดได้. นี้การได้รับผลกรรมทันควันหรือในระยะต่อมา หรือในระยะถัดไปนั้นมีได้ ในชุดของปฏิจจสมุปบาทนั้น ที่ก่อเป็นความรู้สึกขึ้นมา สำเร็จรูปเป็นตัวกู-ของกูขึ้นมา.

เรื่องนี้ต้องไปนึกถึงคำอธิบาย ที่ได้อธิบายกันวันก่อนๆ มาแล้วว่า เบญจขันธ์เกิดขึ้นเมื่อไร นี้, รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เกิดขึ้นเมื่อไรนี้; เกิดขึ้นเป็นชุดๆ แล้วดับไปเรื่อย. อย่าเข้าใจอย่างชาวบ้านเข้าใจ ว่าเกิดอยู่ทีเดียวตลอดเวลา; นั่นไม่ใช่พุทธศาสนา เป็นสัสสตทิฏฐิเป็นมิจฉาทิฏฐิ. ถ้าเป็นพุทธศาสนามันก็จะเป็นชั่วขณะ ชั่วขณะ ชั่วขณะ ไม่มีตัวตนบุคคลเราเขา แล้วก็ไม่มีอะไรที่เกิดอยู่ได้ยืนยาวตลอดกาล เหมือนอย่างที่เราคิดนึกว่า อ้าว, นี่เราเกิดอยู่ตั้งแต่เกิดจากท้องแม่ แล้วก็อยู่จนตลอดเข้าโลงนี้. ฉะนั้นขันธ์ทั้ง ๕ ก็เกิดดับ เกิดดับ ไปตามจังหวะของความรู้สึกในจิตใจที่ว่ามีตัวกู มีของกู; ดิน น้ำ ลม ไฟ ก็เกิดดับเกิดดับ ไปตามขณะที่มีความรู้สึกในจิตใจว่า ตัวกู-ของกู.

นี้ส่วนที่เป็นปลีกย่อย, ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อย่างใดอย่างหนึ่ง ก็เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ชั่วขณะที่เรียกว่ามีตัวกู-ของกู ; แต่ที่เป็นกรรม เป็นการทำกรรมเป็นผลของกรรมนั้นมันคาบเกี่ยว

กันไป. ความปรุงแต่งของจิตใจระยะหนึ่งเป็นตัวกู ต้องการอย่างนั้นอย่างนี้ นั่นเป็นการทำกรรม เช่น มโนกรรม, แล้วก็ได้รับผลของกรรมไปตามเรื่องของมัน มีความทุกข์ หรือมีความสุข คือความพอใจ หรือว่าไม่สุขไม่ทุกข์.

ฉะนั้นเราจงสังเกตให้รู้สึกได้ว่า เมื่อเรามีความรู้สึกพอใจนี้อย่างหนึ่ง, ไม่พอใจนี้อย่างหนึ่ง, หรือยังเฉยๆ ยังสงสัยอยู่ นี้ก็อย่างหนึ่ง; นั่นแหละคือผลกรรมที่เราได้รับในขั้นแรก.

ทีนี้ต่อมา เรามีความคิดนึกเนื่องจากเวทนานั้น : ถ้าเวทนาอร่อยก็เกิดโลภะ เกิดคิดจะทำต่อไปตามแบบของโลภะ; ถ้าไม่อร่อยก็มีโทสะ ก็คิดจะทำไปตามแบบของโทสะ. ทีนี้ก็จะได้การละคือว่าจะมีความทุกข์ขนาดหนัก มีตัวกูขนาดหนักอะไรเต็มที่จะมีความทุกข์ขนาดหนัก ติดกันมาทันควันกับจิตที่คิดนึกอย่างนั้น; เพราะฉะนั้นมันไม่มีทางจะพูดได้ว่า ผู้ทำไม่ได้รับผลของกรรม, นั้นไม่มีทางที่จะพูดได้; แล้วก็มันไม่มีทางที่จะพูดได้ว่าผู้ทำได้รับผลกรรมไม่สมกันกับที่ทำ, นี้ไม่มีทางที่จะพูดกันได้; ผู้ทำมันจะต้องรับผลกรรม แล้วก็จะต้องรับสมกับกรรมที่กระทำ. แต่บอกแล้วว่าไม่ต้องมีผู้ที่เป็นบุคคล ตัวตน เรา เขา. ผู้ - ที่เป็นเพียงกิเลส เป็นเพียงอวิชชาก็ได้ หรือว่าเป็นเพียงตัณหาอุปาทานก็ได้; นี่คือ "ผู้" หรือ "สิ่ง" ที่จะทำให้เกิดความรู้สึกขึ้นมาว่าเรา, แล้วก็ทำกรรมด้วยความรู้สึกอันนั้น, แล้วก็รู้สึกเป็นชนิดที่เรียกว่าผลกรรมขึ้นมา

เลย ในจิตที่มันเนื่องกัน.

ถ้าถือเอากรรมตามหลักนี้ จะมองเห็นเป็นวิทยาศาสตร์เที่ยงแท้แน่นอนว่า มันมีการกระทำกรรม มีการรับผลของกรรมอย่างเที่ยงแท้ อย่างยุติธรรม อย่างไม่มีทางที่จะหาว่าไม่ได้รับ หรือว่ารับไม่สมกัน หรือเป็นเรื่องลำเอียงอะไร, มันจะรับเสร็จอยู่ในเวลานั้นหมด ชนิดทันควัน หรือชนิดในระยะถัดมา หรือชนิดระยะต่อไป. ไม่ต้องพูดถึงเรื่องตายแล้วเข้าโลงแล้วไปรับกรรมข้างหน้า; โน้นมันอีกชุดหนึ่ง อีกประเภทหนึ่ง อีกแบบหนึ่ง อย่าเอามาปนกัน. กรรมอย่างโน้นเราไม่ถือว่าเป็นวิทยาศาสตร์, ไม่ถือว่าเป็นกรรมในพระพุทธศาสนา. กรรมในพุทธศาสนา ต้องเป็นอย่างที่ว่านี้ แล้วเป็นสันทิฏฐิโก ความเห็นได้โดยประจักษ์ นี้เราเรียกว่ามีความหมายทางวิทยาศาสตร์ แต่ต้องเป็นเรื่องทางจิตใจ.

สามารถทำให้สิ้นกรรมได้.

ทีนี้จะไปกันให้ถึงจุดหมายปลายทาง ก็คือว่า จะเป็นผู้สิ้นกรรม สามารถที่จะทำกรรมให้สิ้นได้ ก่อนแต่เข้าโลงนี้, ก็พยายามศึกษาเรื่อง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ของทุกสิ่ง ทุกตอน ทุกระยะนี้ให้ฉลาดถึงขนาดที่ว่า มันจะไม่เกิดความรู้สึกเป็นตัวกู-ของกูได้ เมื่อนั้นจะสิ้นกรรม. จะใช้คำพูดอย่างไหนก็ได้: เมื่อมองเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา อยู่นี้, แม้ว่าเมื่อมองเห็นอนิจจังอยู่อย่างเต็มที่

ก็เห็นทุกขัง อนัตตา, นี้โลภะ โทสะ โมหะ ไม่มีทางจะเกิด. โลภะ โทสะ โมหะ ไม่มีทางจะเกิด มันก็ไม่มีการทำกรรม, กรรมมันไม่เกิดขึ้นมาได้, อย่างนี้เขาเรียกว่า **สิ้นกรรม** เป็นพระอรหันต์.

กรรมที่ทำให้อวิชชาไม่มีทางจะเกิด แล้ววิชชาพร้อมที่จะเกิดอยู่เสมอจะตายตัวไปเลย นั่นแหละคือกรรม ที่ไม่มีชื่อเรียกว่าดีหรือชั่ว ดำหรือขาว ต้องเรียกว่ากรรมที่ไม่ดำไม่ขาว ไม่ดีไม่ชั่ว, จะทำให้กรรมทั้งหลายที่ดีที่ชั่วที่ดำขาวนั้นหมดความหมายไป; อย่างนี้เขาเรียกว่าสิ้นกรรม กรรมที่ทำความสิ้นกรรม. ทีนี้จิตนั้นไม่ต้องมีบุคคลตัวตนที่ไหน จิตนั้นแหละมันก็อยู่เหนือวิสัยที่จะมีกรรม หรือมีการรับผลของกรรมตามแบบที่ว่ามาแล้ว, ภาวะอย่างนี้สมมติเรียกว่า อรหัตตมรรค อรหัตตผล. แล้วก็สมมติเรียกอย่างเลวอีกทีหนึ่ง ก็คือเรียกคนผู้ที่มีจิตใจเป็นอย่างนั้นว่าเป็นพระ-อรหันต์, พระอรหันต์เป็นบุคคลขึ้นมาอย่างนี้. เมื่ออะไรๆ มันไม่ใช่บุคคล มันก็ไม่เป็นหมด (แล้วเมื่ออะไรๆ มันก็ไม่ใช่บุคคลก็ไม่เป็นอะไรหมด), มันเป็นแต่เพียงจิตที่ประกอบอยู่ด้วยลักษณะอาการ คุณสมบัติอย่างนั้น; เพราะฉะนั้นพระอรหันต์ที่แท้จริงก็ไม่ใช่คนที่เดินไปเดินมาได้ มันเป็นภาวะของจิตอันหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะที่เรียกได้ว่าไม่ทำกรรมใหม่, ไม่มีกรรมเก่า, แล้วก็เป็นคนสิ้นกรรม.

นี่ก็จะพูดได้เพียงว่า เป็นหลักคร่าวๆ เท่านั้น; ผู้ฟังไม่อาจ

จะเข้าใจชัดเจนแจ่มแจ้งโดยละเอียดหมดได้, ผู้พูดก็ไม่สามารถจะพูดให้เข้าใจแจ่มแจ้งละเอียดหมดจดได้, ก็พูดได้แต่หลักคร่าวๆ อย่างนี้ สำหรับไปหาคำอธิบายที่ละเอียดเป็นส่วนๆ ตอนๆ ไปจนกว่าจะเข้าใจหมดได้. นี้ก็เป็นเรื่องของความเข้าใจ. ทีนี้ถ้าเป็นเรื่องที่จะเห็นจริงบรรลุกันแล้ว มันก็ต้องไปทำอย่างว่านี้; จนจิตมันเปลี่ยนไปอยู่ในลักษณะที่ว่าทำอย่างไรเสียมันก็ไม่เกิดอวิชชา ไม่เกิดตัวกู-ของกู ไม่มีกรรม ไม่มีการรับผลของกรรม เมื่อนั้นจะสิ้นกรรม, แล้วจะรู้ว่าสิ้นกรรม เขาเรียกว่าวิมุตติ หลุดพ้นไปจากกรรม จากความวนเวียนแห่งกรรม, แล้วเกิดญาณทัสสนะขึ้นมาในนั้น (ขึ้นมาเดี๋ยวนี้) รู้ว่า : อ้าว! เดี๋ยวนี้ก็หลุดพ้น พ้นแล้วจากกรรม.

นี่เรื่องกรรมโดยหลักคร่าวๆ ตามหลักที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้ในรูปอย่างนี้ เป็นหลักธรรมในพุทธศาสนา ยิ่งศึกษาไปเท่าไรจะมีลักษณะเป็นการศึกษาเรื่องกรรมในวิถีทางของวิทยาศาสตร์, คือเห็นแจ้งได้ประจักษ์โดยทุกขั้นทุกตอน ทุกสัดทุกส่วน แล้วก็ไม่ต้องเนื่องกับผู้อื่น ไม่ต้องเชื่อตามบุคคลอื่น สมกันแท้ที่กล่าวว่า **กรรมนี้เป็นของเฉพาะตัว.** ถ้ามันเนื่องกับผู้อื่น ไปติดคุกติดตะรางไปทำอะไรใครเดือดร้อน เป็นเรื่องกรรมอย่างอื่น, กรรมอย่างศีล-ธรรม กรรมอย่างมีไว้สอนศีลธรรม สำหรับคนที่มีตัวมีตนอยู่กันในโลก มีผลทางสังคมดีอย่างนั้น, แต่ถ้าส่วนตัวแท้ๆ เป็นเรื่อง

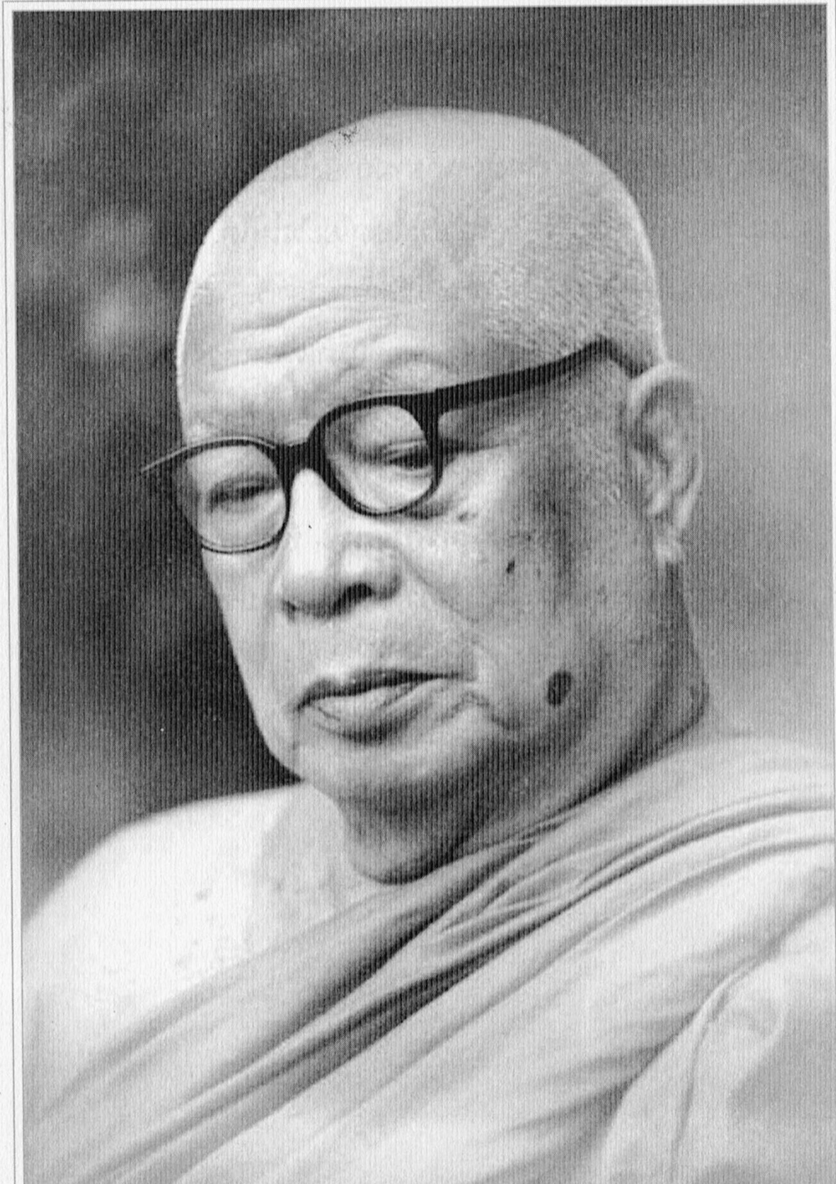
กรรมอย่างที่ว่านี้ คือ **กรรมอย่างวิทยาศาสตร์.**

ฉะนั้นก็อยากจะให้ศึกษาทุกเรื่องในพุทธศาสนา ที่เป็นหลักของพุทธศาสนาในลักษณที่เป็นวิทยาศาสตร์, แล้วจะเข้าใจพุทธศาสนาโดยแท้จริง. เรื่องไหนก็ตามถ้ายังไม่เข้าใจ เรื่องนั้นจะยังเป็นปรัชญาที่มัวที่สลัว, ที่ใช้ประโยชน์อะไรไม่ได้. พอเข้าใจแจ่มแจ้งชัดเจนถึงตัวจริง ก็กลายเป็นวิทยาศาสตร์, แล้วก็อยู่ในการที่จะประพฤติได้กระทำได้ ให้เกิดผลขึ้นมาได้ แล้วก็เฉพาะตนตามเคย. ธรรมะเป็นสันทิฏฐิโกเห็นเองเฉพาะตน, ปัจจัตตัง เวทิตัพโพวิญญูหิ. ถึงแม้จะเป็นคนฉลาดเท่าไร ก็รู้ได้เฉพาะตน.

นี่เรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา ที่เป็นพุทธศาสนาจริงๆ จะอยู่ในรูปของวิทยาศาสตร์ อย่างนี้, ไม่เป็นปรัชญา; ถ้ายังเป็นปรัชญา ก็ยังไม่เห็นเรื่องกรรมนั้น.

เอาละ พอกันที.

❊ ❊ ❊

— ๕ —

ศึกษาพุทธศาสนา อย่างวิทยาศาสตร์

เรื่องกรรม (ต่อ).

เรื่องกรรม (ต่อ:บรรยายกรรมครั้งที่ ๓).

การบรรยายในวันนี้ ก็อยากจะพูดในลักษณะที่เรียกว่า **เรียนพุทธศาสนากันตามวิธีของวิทยาศาสตร์** ต่อไปอีก.

พระพุทธเจ้าตรัส ๒ ภาษา : ภาษาคน, ภาษาธรรม.

บางคนฟังแล้วก็จะฉงน เพราะไม่เข้าใจข้อเท็จจริงที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือข้อที่พูดกันแล้วพูดกันอีก บอกกันแล้วบอกกันอีกว่า พระพุทธเจ้าท่านพูด **๒ ภาษา** คือ **ภาษาคนกับภาษาธรรม**. บางคนอาจจะไม่เข้าใจ แล้วคิดไปว่าเป็นเรื่องตลบตะแลง, หรือเป็นเรื่องทำนองเหมือนกับว่า ลิ้น ๒ แพร่ง หรืออะไรทำนองนั้น, นั้น

มันคือความโง่ของคนนั้นเอง. พระพุทธเจ้าท่านจำเป็นที่จะต้องตรัสด้วยภาษา ๒ ภาษา; คือเมื่อเราตรวจดูให้ตลอดในพระไตร-ปิฎก ซึ่งถือว่ามีตั้งแปดหมื่นสี่พันข้อ แล้วก็จะพบว่ามันมีแบ่งกันอยู่เป็น ๒ ชนิดอย่างนี้ คือ พวกหนึ่งพูดอย่างภาษาคนธรรมดา ก็ตรัสอย่างภาษาคนธรรมดา พูดกับคนธรรมดา, **อีกพวกหนึ่ง พูดอย่างผู้รู้พูดกับผู้รู้** หรือว่าสอนคนที่ไม่รู้ให้กลายเป็นผู้รู้.

คนธรรมดาสามัญ ตามปกตินั้น *จะต้องมีมิจฉาทิฏฐิที่เรียกว่าสัสสตทิฏฐิ* ตามความรู้สึกของเขาเองทุกคน, *รู้สึกว่าเป็นตัวฉัน เป็นตัวกู มีตัวกู* แล้วก็ได้รับคำแนะนำสั่งสอนต่อไปอีกว่า ตัวกูเป็นสิ่งที่เที่ยงแท้ถาวร, ตายแล้วตัวกูก็ยังไม่ตาย, ไปหาที่เกิดใหม่อีก, เป็นตัวกูต่อไปอีก; นี่เขาเรียกว่าสัสสตทิฏฐิ. คนส่วนมากจะมีสัสสตทิฏฐิ แม้จะไม่เชื่อหลังจากตายแล้ว เพราะไม่รู้หรือไม่เอาใจใส่ แต่ก็มีสัสสตทิฏฐิที่นี่และเดี๋ยวนี้ว่ามีตัวกู.

ฉะนั้นภาษาพูดมันจึงพูดกันแต่ในวงของเพื่อนมนุษย์ ที่มีความรู้สึกอย่างเดียวกัน มีทิฏฐิความคิดความเห็นความรู้สึกอย่างเดียวกัน นี้เรียกว่า **พวกที่มีสัสสตทิฏฐิ ต้องมีคำพูดว่า ตัวฉัน ว่าของฉัน** ว่าของเขา ว่าของเรา แล้วก็มีนั่นมีนี่เป็นเรื่องเป็นราวไป, แล้วก็มองสิ่งต่างๆ แต่เพียงผิวๆ เผินๆ หรือภายนอก จึงได้เกิดความรู้สึกว่า **เป็นตัวเป็นตนอะไรขึ้นมา.**

พระอริยเจ้าก็ไม่ใช่ใครอื่นที่ไหน นอกจากพวกที่รู้ความจริง

ข้อนี้, แล้วก็ไม่คิดไม่รู้สึกไม่ยึดถืออย่างนี้ มันก็มีเท่านั้นเอง มันจึงตรงกันข้าม. ฉะนั้นภาษาของพระอริยเจ้าจึงไม่ใช่ภาษาสำหรับที่จะมีตัวตน มีสัสสตทิฏฐิอย่างที่ว่า, แต่เป็นภาษาที่ระบุเป็นไปยังข้อเท็จจริง หรือความจริง หรืออาการที่เป็นอยู่จริงในส่วนลึก คือไม่มีตัวตน.

นี่เราจะเห็นได้ว่า ต่อเมื่อดูหรือว่าศึกษากันอย่างวิธีของพระอริยเจ้า มันจึงเป็นวิธีอย่างวิทยาศาสตร์; ถ้าปล่อยไปตามเรื่องตามราวของคนธรรมดา มันก็ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ขึ้นมาได้ มันเป็นไปตามความรู้สึกของคนที่ยังโง่อยู่, โง่อย่างไรก็เชื่ออย่านั้น แล้วก็พูดไปตามความเชื่อความรู้สึก ยึดมั่นถือมั่นอย่างนั้น. ฉะนั้นมันจึงเป็นวิทยาศาสตร์ไปไม่ได้, ถ้าเราจะศึกษาพุทธศาสนาอย่างวิทยาศาสตร์ เราต้องใช้วิธีของพระอริยเจ้าคือที่พระพุทธเจ้าท่านใช้.

นี่เป็นเหตุให้ลำบากแก่ผู้ที่ไม่รู้ความจริงข้อนี้ ว่าทำไมเดี๋ยวพูดว่ามีตัวมีตน; ทำบุญทำทาน, ได้ดีได้ชั่ว, ไปนรกไปสวรรค์. แล้วเดี๋ยวทำไมมาพูดว่า ไม่มีตัว ไม่มีตน; เรื่องทำบุญทำทาน เรื่องนรกเรื่องสวรรค์อะไร กลายเป็นเรื่องสมมติไปหมด. นี่มันเกิดขัดกันหรือตีกันอย่างนี้; เพราะยังไม่รู้ ว่าเรื่องทั้งหมดนี้มันมองได้ ๒ แง่ หรือพูดได้ ๒ แง่ ๒ วิธี. แล้วเรื่องที่จะต้องพูด มันก็เป็นเรื่องอย่างวิธีของคนอย่างเกี่ยวกับคนภาษาคนอะไรทั้งนั้น, เรื่อง

ภาษาธรรม เรื่องของความจริงนั้น ก็ไม่ค่อยจะต้องพูดอะไรกันนัก.

ทีนี้เมื่อต้องพูด มันก็เกิดเป็นปัญหาขึ้นมา ว่าจะต้องพูดภาษาอะไร, พูดภาษาที่คนไม่รู้ มันก็ฟังไม่รู้เรื่อง; เช่น โผล่ขึ้นมาว่าไม่มีตัวตนอะไรนี้ มันก็ฟังไม่รู้เรื่อง. ฉะนั้นก็เลยต้องพูดกันเป็นภาษาคน แล้วก็ **ใช้ภาษาคนนั้น, เพื่ออธิบาย ให้รู้ภาษาที่ไม่ใช่คนให้รู้ภาษาธรรม.** ฉะนั้น *พระพุทธเจ้าท่านก็ต้องตรัสโดยภาษาคนธรรมดาสำนวนโวหารอย่างคนธรรมดานี้ เพื่อให้คนผู้ฟังนั้นเข้าใจถึงความจริงซึ่งเป็นตัวธรรม แล้วก็เอาเป็นตรงกันข้ามกับความรู้สึกของคนทั่วไป,* จึงพูดได้ว่า ใช้ภาษาที่มีตัวตนพูดอธิบายจนให้เข้าใจเรื่องที่ไม่มีตัวตน. พอคนเข้าใจเรื่องไม่มีตัวตนแล้ว, ทีหลังก็พูดด้วยภาษาที่เกือบจะไม่ต้องพูด คือภาษาเรื่องไม่มีตัวตน.

ทีนี้เมื่อพระพุทธเจ้าท่านจะต้องตรัสด้วยภาษาคน ให้คนรู้เรื่องไม่มีคนไม่มีตัวตนนี้มันก็มีเป็น ๒ อย่าง, *บางทีก็พูดภาษาธรรมดา เป็นมีตัวตนเต็มที่, บางทีก็พูดอย่างไม่ค่อยจะมีตัวตนกระทั่งไม่มีตัวตนเสียเลย.* เพราะฉะนั้นเมื่อใครเข้าใจเรื่องนี้ดีก็จะเห็นว่าพระพุทธภาษิตทั้งหลายนั้นไม่มีขัดกัน ไม่มีค้านกัน. *ทีหนึ่งพูดว่า ตัวตนเป็นที่พึ่งแก่ตน, จงรักตนจงสงวนตน, จงทำตนให้สำเร็จประโยชน์, อย่างนี้.* **อีกทีหนึ่งก็พูดว่า ไม่มีตัวตน, สิ่งทั้งหลายไม่ใช่ตน, อย่าได้ยึดมั่นถือมั่นสิ่งใด โดยความเป็นตัวตนหรือเป็นของตน.** มันพูดกันเหมือนว่าทะเลาะกันอย่างนั้นแหละ; ถ้า

ไม่เข้าใจก็เห็นเป็นเรื่องขัดกัน. ถ้าเข้าใจจะเห็นว่า มันเป็นคำพูดซึ่งมุ่งหมายกันคนละแนว.

พูดอย่างมีตัวตน นั่นพูดชวนชี้ชวนเชิญชวนอะไร **ให้คนเขารักตน แล้วก็เดินเข้าไปหาเรื่องที่จะพ้นจากตัวตน.** ถ้ายังมีตัวตนอยู่ก็ต้องมีความทุกข์, เพราะฉะนั้นเขาจะต้องเดินไปหา เข้าไปถึงสภาพที่ปราศจากความยึดถือว่าตัวตน นี่ก็ต้องยุให้เขารักตนเพื่อเห็นแก่ตน เพื่อจะให้ตนได้สิ่งที่ดีที่สุดที่ตนควรจะได้ อย่างนี้, ถ้าเขาพยายามทำไปตามนั้น เขาก็ **จะก้าวหน้าไปจนถึงจุดที่อยู่เหนือความมีตัวตน** คือไม่มีตัวไม่มีตน.

ในพระไตรปิฎก ตั้งแปดหมื่นสี่พันพระธรรมขันธ์นั้น ก็ไม่ได้จัดเป็นระเบียบพูดไว้ตามที่อะไรพูดก่อนพูดหลัง ไม่ได้จัดไว้ตามลำดับเรื่อง, หรือทั้งหมดนั้นทำให้เป็นเรื่องเดียวเป็นรูปเป็นโครง, มันสุมๆๆ กันลงไป. ฉะนั้นจึงมีเรื่องตนบ้างไม่ใช่ตนบ้างคละกันไปหมดอ่านไม่ค่อยรู้เรื่อง. ทีนี้ก็มีภาษาที่ก้ำกึ่งระหว่างตนกับไม่ใช่ตน เขามีใช้เหมือนกันในบางที; คือพระพุทธเจ้าจะตรัสว่า จงมีตนเป็นที่พึ่งนั่นคือมีธรรมเป็นที่พึ่ง. อันนี้ก็เป็นหลักอันหนึ่ง ซึ่งจะต้องเข้าใจไว้หรือชินหูไว้ว่า **การมีตนเป็นที่พึ่งนั้นคือการมีธรรมเป็นที่พึ่ง, การมีตนเป็นสรณะนั้นก็คือมีธรรมเป็นสรณะ,** ก็เป็นอันว่าปฏิเสธตนชนิดที่เคยหลงใหลมาแต่ก่อน มามีธรรมะนี้เป็นที่พึ่ง; ถ้าจะมีตนกันบ้างก็มีที่ธรรมะนี้. นี่คนก็เขยิบมาครึ่งหนึ่ง จากตนบ้าๆ บอๆ

นั้น มามีตนที่ธรรมะ.

ทีนี้เมื่อหวัง **จะเอาตนที่ธรรมะ เอาธรรมะเป็นที่พึ่งแก่ตน มันก็ศึกษาธรรมะ** ในที่สุด การศึกษาธรรมะนั้น มันก็ทำให้เกิดแจ่มแจ้งแตกฉานออกไปว่าตนไม่มี, สิ่งที่เรียกว่า **ตนอันแท้จริงนั้นมิได้มี มีสักว่าคนพูดไปตามความรู้สึกของคนที่ยังมีอวิชชา. นี้พอมีอวิชชาแล้ว มันก็ต้องมีตนแหละ** แล้วก็ขวนขวายไปตามความรู้สึก ของความรู้สึกที่มีตน.

ฉะนั้นทั้งหมดทั้งสิ้น มันสรุปสำคัญอยู่ที่ว่า รู้หรือไม่รู้; วิชชา ก็คือ รู้, อวิชชา ก็คือ ไม่รู้. มันก็มี ๒ พวก : ทำไปตามที่ไม่รู้ภาษาไม่รู้ มันก็ไม่ถูกไม่จริงไม่ใช่วิทยาศาสตร์; ทีนี้ทำไปตามที่ถูก หรือที่รู้ อย่างถูกนั้น มันก็เป็นเรื่องที่เห็นชัดเหมือนกับวิธีของวิทยาศาสตร์. เห็นสิ่งต่างๆ อย่างถูกต้องตามที่เป็นจริง ภาษาบาลีเขาว่าอย่างนั้น : *ยถาภูตํ ปชานาติ-รู้สิ่งทุกสิ่งถูกต้องตามที่เป็นจริง, คำว่า ยถาภูตํ มีความหมายเป็นวิทยาศาสตร์.*

กรรมตามความเชื่อของบุคคลเป็นเรื่องยึดถือตัวตน.

นี้เราก็พูดกันมาถึงเรื่องกรรมตามวิถีทางวิทยาศาสตร์ ตรงกันข้ามจากเรื่องกรรมตามวิถีทางของคนที่ไม่รู้ หรือไม่ใช่วิทยา-ศาสตร์. ทีนี้ก็เอามาเปรียบเทียบกันอีกครั้งหนึ่งเพื่อกันลืม. ถ้าพูด**เรื่องกรรม** อย่างที่จะกาลงไปว่า **ไม่ถูกต้องตามวิถีทางวิทยาศาสตร์**

นั้น ก็คือกรรมตามความเชื่อของบุคคลที่ยังยึดมั่นถือมั่นในเรื่องตัวตน, ก็คือคนธรรมดา ไม่รู้สิ่งทั้งปวงตามที่เป็นจริง ความคิดมันก็ไปตามความรู้สึกธรรมชาติธรรมดาสามัญอย่างนั้นแหละ, มันก็ค่อยๆ เกิดความรู้สึกประเภทที่ว่าเป็นตนขึ้นมาเรื่อยๆ ตั้งแต่เกิดจากท้องแม่, พอมันซ้ำๆๆๆ มันมี experience ในสิ่งต่างๆ มากขึ้นๆๆ, ทั้งหมดนั้นมันจะน้อมนำไปให้เขาเกิดความรู้สึกไปในทำนองเป็นตัวเป็นตนมีตัวมีตน ฉะนั้นกว่าจะโตเป็นผู้ใหญ่นี่ ตัวตนมันแน่นแฟ้นแล้วแหละ.

เรื่อง **ตัวตน** มันก็ไม่มีอะไร มีความหมายแต่เพียง **เรื่องจะยึดมั่นถือมั่นคือจะเอาเท่านั้น.** จะเอานี้มันมีความหมายไปหลายทาง : ความอยากความจะเอานี้ มันก็มีความหมายอันหนึ่ง, ทีนี้เมื่อมันไม่ได้ตามที่มันจะเอา มันก็เกิดความรู้สึกอีกอันหนึ่ง, หรือมันไม่แน่ใจว่าได้หรือไม่ได้ ตรงตามที่เราได้หรือไม่ได้ จะมีประโยชน์หรือไม่มีประโยชน์ นี้มันมีความรู้สึกอีกอย่างหนึ่ง; เพราะฉะนั้นเรื่อง **จะเอา** อย่างเดียว **มันทำให้เกิด โลภะ โทสะ โมหะ.** นี้คนธรรมดาจึงมีโลภะ โทสะ โมหะ ชนิดที่เลวมาก คือเป็นตัวตนจัดเกินไป. เขาก็ต้องไปทำตามนั้น ตามที่โลภะ โทสะ โมหะ มันจะบันดาลไปนี่; แล้วก็สำเร็จมาแต่อวิชชาเสมอ. ไอ้โลภนี้ก็อวิชชา, ไอ้โกรธนี้ก็อวิชชา, ไอ้หลงก็คืออวิชชาอยู่แล้ว; เพราะมีอวิชชานี้มันจึงอยาก.

ทีนี้ **ถ้าความอยากนั้น มันฉลาดหน่อย** หรือมันค่อนข้างถูกต้อง **มันก็ไปในทางดี ถ้าไม่ถูกต้อง มันก็ไปในทางที่เรียกว่าชั่ว** มันจึงเกิดความหมายของคำว่าบุญว่าบาปว่าอะไรขึ้นมา, มันก็มีตัวตนที่จะทำบุญทำบาป เพื่อผลตามที่ตนอยาก เพื่อผลแต่ตามที่ตนอยาก. อยากอะไรมันก็จะทำบุญหรือทำอะไรก็ตาม ที่เขาว่าจะให้ได้สิ่งนั้นแหละ. **ทางศีลธรรมเขาก็บัญญัติไว้ให้เสร็จ ถ้าดีคืออย่างนั้น, ถ้าชั่วคืออย่างนั้น,** ให้รักที่จะดี ให้เกลียดที่จะชั่ว ให้กลัวที่จะชั่ว คนก็ทำได้กันเพียงเท่านี้. แล้วคำว่าดี ก็ตีความหมายไปตามใจชอบ, ไม่ใช่ดีจริงอะไรจริง, คือว่ามันเป็นดีสำหรับยึดมั่นถือมั่น, แล้วก็มันความทุกข์เพราะความดี. อย่างนี้เขา **ไม่เรียกว่าดีในวินัยของพระอริยเจ้า หรือภาษาของพระอริยเจ้า.**

นี้ก็ควรจะจำไว้อีกคำหนึ่งว่า ในอริยวินัยนี้ก็หมายความว่าในภาษาของพระอริยเจ้า. คำว่าดีในภาษาของพระอริยเจ้า ไม่เหมือนกับคำว่าดีในภาษาของปุถุชน : **ภาษาของพระอริยเจ้าท่านดีตรงที่จะไม่ยึดมั่นถือมั่น; ส่วนปุถุชน มันต้องดีที่มันจะยึดมั่นถือมั่น สำหรับที่ว่ามันจะได้ตามที่มันรัก มันจะเอา.**

นี้เราเป็นปุถุชนก็รู้ **แต่ภาษาของปุถุชน** มีความคิดอย่างปุถุชน, หวังอย่างปุถุชน, ทำอย่างปุถุชน ได้รับผลตามความรู้สึกของปุถุชน, **มันเป็นเรื่องกรรมชนิดที่หยาบๆ ที่มายา.** คือว่า *หยาบๆ ไม่ฉลาดไม่อะไร,* แล้ว *ก็มายา* คือว่า *ไม่จริงตามนั้น.* เมื่อคนรู้ได้

เพียงเท่านั้น ก็ทำได้เพียงเท่านั้นในขั้นแรก มีตัวฉัน เอาละไม่ทำบาปกันละ ทีนี้ทำบุญก็หวังที่จะได้อะไรที่เป็นอิฏฐารมณ์, คือเอร็ด-อร่อยแก่ความรู้สึกนั้น; สิ่งที่ได้มานั้นก็กลับเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่นถือมั่นยิ่งขึ้นไปอีก แล้วก็มีความทุกข์มากขึ้นไปกว่านั้นอีก.

นี่ดูผลกรรมชนิดนี้ซิ สมมติว่า **ได้สวรรค์ได้วิมาน ได้กามารมณ์, ได้อะไรตามต้องการ นี้เขาคิดว่าดี, แต่ที่แท้มันก็คือทำให้ยึดมั่นมากขึ้นไปอีก** ทำให้มีความทุกข์ ลึกซึ้ง ซับซ้อน ซ่อนเร้น ยิ่งขึ้นไปกว่าเดิม; ฉะนั้น **ภาษาพระอริยเจ้าจึงไม่เอา ไม่ถือว่าดี ไม่ถือว่าน่าปรารถนา,** ในภาษาชาวบ้าน ก็ถือว่าน่าปรารถนาเพราะมันรู้เพียงแค่นั้น, ก็นึกถึงคำพังเพยหรือคำอะไรที่ว่า "สุนัขมันก็กินอุจจาระได้ก็ว่าดี" อย่างนี้เป็นต้น ซึ่งมันก็ไม่ตรงกับความรู้สึกของคน.

แล้วเดี๋ยวนี้ก็มีปัญหาซับซ้อนยุ่งขึ้นไปอีก คือว่า **คนสมัยปัจจุบันนี้ ก็เอาดีที่ได้อย่างได้อย่างเอร็ดอร่อยทันอกทันใจนั่น;** ฉะนั้นจึงไม่หวังถึงสวรรค์วิมานอะไรต่อตายแล้ว, แล้วก็ไม่หวังความดีชนิดอื่น นอกจากความดีชนิดที่กินเข้าไปได้ ที่เอร็ดอร่อยทางอายตนะได้, ก็ไปดีอยู่ที่นั่น. *ฉะนั้นปัญหามันก็เกิดขึ้นว่า ทำดีทำไมไม่ได้ดี* เช่นว่า เราอุตส่าห์ทำหน้าที่การงาน ทำราชการอะไรอย่างดี แล้วก็ไม่ได้เลื่อนขั้น, แล้วก็ไม่ได้เงินมากๆ อย่างที่เราต้องการ; เลยเหมาว่าทำดีไม่ได้ดี.

นี้มัน **เป็นความโง่ชั้นที่ ๒ เพราะมาเอาดีตรงที่ตัวอยาก,** ที่ปากที่ลิ้นของตัวอยากว่าดี, ไม่เอาดีตามที่เขาบัญญัติกันทั่วไปว่าอะไรมันดี อะไรมันไม่ดี. เพราะถ้าถือเอาตามที่บัญญัติกันว่าอะไรดีอะไรไม่ดี มันก็ง่ายนิดเดียว : พอไปทำเข้าอย่างไร แล้วก็เอากฎเกณฑ์นั้นวัดเข้าไปดู มันก็รู้ว่าดีหรือไม่ดี. เมื่อสิ่งนี้เห็นกันอยู่ เข้าใจได้ด้วยกัน รับรองได้ด้วยกัน ว่ามันควรจะถือว่าดี, พอไปทำเข้ามันก็ดีเท่านั้นแหละ พอสักว่าทำแล้วมันก็ดีเท่านั้น ไม่ต้องรอต่อนั่นนี่ดอก. ฉะนั้นทำดีก็ดีทันที ทำชั่วก็ชั่วทันที, **ส่วนที่จะได้ของแถมพก** เป็นเงินเป็นชื่อเสียง เป็นอะไรนั้น **มันเป็นเรื่องไกลออกไปทางสังคม ไม่เกี่ยวกับธรรมะ.**

ทีนี้เขาจะไม่เอาทางธรรมะ ไม่เอาทางดีอย่างที่ว่านี้ **จะไปเอาดีตรงที่ว่าได้ของได้เงิน** ได้อะไรที่...นั่นมาเป็นดี (ได้อะไรที่ชอบนั้นเป็นดี), **ก็เลยเปลี่ยนหลักเกณฑ์ไปหมด** ว่าตามใจ **ทำวิธีไหนได้เงินมาแล้วเป็นดีทั้งนั้น:** *นี้จึงเกิดลัทธิอันใหม่ จะเอาแต่เงินแต่ของ* แต่ที่ต้องการอย่างเดียว แล้วก็เรียกว่าดี. นี่ **โลกจะฉิบหายคือว่าต่างคนต่างเห็นแก่ตัวพร้อมๆ กันทั้งโลก,** มันก็เบียดเบียนแล้วการเบียดเบียนกลายเป็นของดี การฆ่าคนฝ่ายตรงกันข้ามได้ทีละมากๆ นั้น กลายเป็นของดี.

นี่เป็นปัญหาที่ลำบาก ที่จะเข้าใจเรื่องกรรม. มันเป็นเรื่องกรรม ชนิดเป็นของบุคคล มีตัวมีตน แล้วมีคนอย่างเลว มีตัว

ตนอย่างเลว เลวหลายซับ เลวหลายซ้อน เลวหลายเท่า ออกไป ออกไป ออกไป จนเป็นถือศาสนาเนื้อหนัง มีความสุขทางเนื้อหนังเป็นสรณะ **คำว่าดีชั่วไม่มีความหมายอย่างอื่น นอกจากว่าถ้าได้เนื้อหนังมาแล้วก็ดี ไม่ได้แล้วก็ไม่ดี.** ปัญหาเหล่านี้มันเพิ่งมีแล้วมันก็ไกลออกไปแล้ว ไกลไปพ้นเรื่องกรรมในพุทธศาสนาแล้ว.

เรื่องกรรมในพุทธศาสนา ก็ยังคงมีอยู่ แต่เพียงว่า อย่างศีลธรรม ดีคืออย่างนั้น ชั่วคืออย่างนั้น ไปทำเข้ามันก็ดี แล้วมันก็ชั่ว แล้วเราเป็นผู้ดีผู้ชั่ว (ไปทำเข้าแล้วมันก็ดี แล้วมันก็ชั่ว เราก็เป็นผู้ดีผู้ชั่ว). ฉะนั้นถ้าเราทำดีจะได้ดี ทำดีและได้ดีอยู่เสมอนั้นมันก็เป็นโอกาสที่จะให้ได้ดีที่พลอยได้ คือผลที่พลอยได้ คือสังคมจะอวยอะไรให้ในทางที่เป็นประโยชน์ทางวัตถุมากขึ้น; แต่ไม่ได้ก็ได้ในบางกรณีไม่ได้เลยก็ได้ ในบางกรณีไม่มีใครรู้ไม่มีใครชี้ ในบางกรณีก็อาจจะเกิดกลับมาตรงกันข้าม เพราะมันเข้าใจผิดกัน อย่างนี้ก็ได้. ฉะนั้นคนที่ว่าทำดี อาจจะถูกฆ่าถูกประชาทัณฑ์ ถูกอะไรก็ได้, จึงให้ถือว่าเป็นของแถมพกพิเศษ ไม่ใช่ตัวเรื่อง, ตัวเรื่องนั้นคือว่า *ทำดีก็ชั่ว ทำชั่วก็ดีมีเท่านั้น.*

ทีนี้ถ้าทำอย่างบุคคล มีบุคคลยึดมั่นถือมั่น นี่ก็ไปตามกฎที่เราได้ยินได้ฟังกันอยู่ : ดีก็ดีขึ้น ดีขึ้นก็เป็นที่พอใจ ก็สบาย, แล้วหวังว่าตายแล้วก็ไม่ไปนรกก็จะไปสวรรค์, ก็มีเท่านั้น, แต่แล้วมีความยึดมั่นถือมั่นก็นอนไม่หลับ, เรื่องบุญจะหมด เรื่องอะไรจะ

หมด. ทีนี้ว่าถ้าเรื่องบุญมามากนัก มันก็นอนไม่หลับ, โดยวิธีอีกอย่างหนึ่ง คือ ยึดมั่นถือมั่น เป็นห่วงวิตกกังวล มันมีได้เพียงเท่านั้น, นี่เรียกว่ากรรมในฝ่ายศีลธรรมมีความเชื่อไปตามกฎเกณฑ์ที่ผู้รู้ บัณฑิตทั้งหลาย มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน เป็นผู้รู้ได้แนะไว้ในทางศีลธรรม สำหรับบุคคลที่อยู่กันในโลก อย่างแบบๆ ชาวโลก. แล้วก็ **ไม่ต้องพูดกันถึงว่า จะอยู่เหนือบุญ เหนือดีเหนือบุญ, เขาถือว่าถ้าบุญ ถ้าดีแล้วก็ใช้ได้แล้ว ไม่ต้องเอาอะไรกันอีก.**

เมื่อพระพุทธเจ้าท่านจะต้องตรัสแก่คนประเภทนี้ ท่านก็ตรัสอย่างนี้. ฉะนั้นอย่าไปหาว่าท่านพูดตลบตะแลง เดี๋ยวมีตัว เดี๋ยวไม่มีตัว. เมื่อท่านพูดกับคนมีตัวท่านก็ต้องพูดอย่างมีตัว พูดว่ามีตัว, พูดอย่างมีตัว ภาษาของคนมีตัว, เพื่อให้คนที่มันมีตัวนั้นมันจะได้อยากดี รักดี ทำดี เลื่อนขึ้นไป เลื่อนขึ้นไป ไปหาความไม่มีตัว. มันเหมือนกับวิธีหรืออุบายหนึ่ง. ถ้าไม่ผ่านมาทางนี้ มันก็ไปไม่รอด คือว่าถ้าไม่เคยมีอะไรเสียก่อน มันก็ไม่อาจจะรู้จักสิ่งนั้น จนเรียกว่าอยู่เหนือสิ่งนั้นได้. เหมือนกับบอกให้มันหาเงิน หาเงินมามากๆ เข้า มันก็รู้ รู้จักว่าเงินนี้คืออะไร แล้วมันก็ค่อยเฉย ค่อยอะไรได้ของมันเอง. นี่ก็เหมือนกัน ให้มันหาดี เอาดีมา เอามามากๆ, **เอาดีมา ดีมา มาหนักเข้า มันก็ฮื้อสั่นหัว.**

เปรียบได้กับนิทานชวนหัว นี่คือเรื่องจริงไม่ใช่นิทาน แต่จะถือว่านิทาน แล้วมันก็ชวนหัว แต่ว่ามันมีประโยชน์ ว่าเด็กเล็กๆ

๓-๔ ขวบนี้ พ่อเขาตักข้าวเหนียวน้ำกะทิทุเรียนมาให้กิน ป้อนให้กิน. คำแรกมันอร่อย เพียงแต่กินคำแรกนี้มันอร่อย, แล้วมันก็พูดกับพ่อว่า "ถ้าหมดชามนี้แล้ว เอาอีกชามนะพ่อนะ". ว่าอย่างนี้, พ่อก็ป้อนให้กิน สองคำ สามคำ สี่คำ; พอถึงห้าคำเข้ามันชักจะไม่ไหวแล้ว แต่มันก็ไม่พูด, พอไปถึงคำที่ ๑๐ หรืออะไร มันสั่นหัวแล้ว. ทีนี้พอพ่อเขาถามว่า "อ้าว, ไหนว่าจะเอาอีกชามไงล่ะ"; มันก็หัวเราะ.

นี่ถึงคนเราโตๆ นี่ก็เหมือนกัน ระวังให้ดีเถอะ; แล้วตามความจริงมันก็ต้องผ่านมาในทางนี้ ในลักษณะอย่างนี้, **อะไรที่เรายังไม่เคยได้ เราก็หวัง บูชา หรืออะไรมากทีเดียว,** แล้วถือเป็นสูงสุด ดีที่สุด, ถ้าเราหวังด้วยความโง่แล้วมันก็ยังผิดมาก. ถ้าหวังด้วยความฉลาดแล้วค่อยยังชั่วหน่อย, **นี่เอาได้มา** ได้มา ได้มาเดี๋ยวก็เห็นว่ามันไม่ไหว, สู้ไม่ไหว **สู้ไม่หวังไม่ได้.**

กรรมมาจากผัสสะ มาจากตัณหา, จะสิ้นก็เพราะดับผัสสะ.

นี่เรื่องเวียนว่ายไปตามกรรม ในวัฏฏสงสาร เรียกว่าเวียนว่ายไปตามกรรม **ก็เพื่อผลอย่างนี้,** ให้มันชิมกรรมชิมผลกรรม ทั้งดีทั้งชั่ว ทั้งไม่ดีไม่ชั่วนี่ชิมกันไปเรื่อยๆๆๆ นั่นแหละ ในที่สุดมันก็เลื่อนชั้นขึ้นไปถึงชั้นที่ว่า **อยู่เหนือกรรมกันดีกว่า.** ตอนนี้จะเข้าใจกรรมตามที่แท้จริง ในรูปของวิทยาศาสตร์ แล้วมันก็คืออย่างนั้นๆๆๆ

(เห็นชัดเลยะ) เพราะอย่างนั้นมี จึงอย่างนี้มี, เพราะอย่างนี้มี จึงอย่างนั้นมี, เพราะอย่างนี้มีจึงอย่างนั้นมี; นี่เห็นชัด เหมือนกับว่าของเป็นวัตถุเอามาใส่ดูในฝ่ามือ; ก็เลยเป็นเรื่องอยู่เหนือกรรม, สิ่งที่เรียกว่ากรรมก็พลอยหายไป.

นี้เป็นเรื่องที่เราจะต้องพูดกันไปเรื่อยๆ ให้รู้สิ่งที่ว่า พุทธ-ศาสนาต้องการจะแสดงอะไร. **ไอ้กรรมนี้มันมีขึ้นมา** เพราะว่าเรามันบ้า เรามันโง่ **เรามันอยากจะมีอะไรที่เราต้องการ** ที่เรารัก ที่เราชอบ. วันก่อนก็เคยบอกแล้วว่า **หลักพระพุทธศาสนาสรุปทุกสิ่งไว้ว่า มาจากผัสสะ, ไอ้กรรมนี้ก็มาจากผัสสะ;** เพราะมาจากความอยากจะได้อะไรอันหนึ่ง, แล้วความอยากจะได้อะไรอันหนึ่งนั้น มันต้องมาจากเวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง, แล้วเวทนาก็ต้องมาจากผัสสะ เช่นตามันได้กระทบกับรูป หูมันได้กระทบกับเสียง จมูกได้กระทบกับกลิ่น, อะไรนี้เขาเรียกว่าผัสสะ.

ผัสสะนี้เป็นจุดตั้งต้นของทุกเรื่อง. ทีนี้เมื่อเรื่องเหล่านั้นมันจะสิ้นสุดลง **จะดับลง มันก็ต้องสิ้นสุดลงที่ผัสสะนี่** คือการหมดความหมายของผัสสะ. **การสิ้นกรรมก็มี เพราะว่าการดับไปแห่งผัสสะ, การทำกรรมมีขึ้นมา ก็เพราะความเกิดขึ้นแห่งผัสสะ.** นี่เป็นวิทยาศาสตร์กี่มากน้อยขอให้คิดดู. ส่วนผมรู้สึกว่ามันเป็นวิทยาศาสตร์ท่วมหัวท่วมหู ท่วมภูเขาเลากาทีเดียว, ในการที่พระ-พุทธเจ้าท่านตรัสอย่างนี้ว่า *กรรมมันก็มาจากผัสสะ หรือจากความ*

มีผัสสะ (มีกรรมก็มีผัสสะ), ดับไม่เหลือแห่งกรรมก็คือดับไม่เหลือแห่งผัสสะ.

นี่กรรมมาจากผัสสะนี้ก็พอจะเข้าใจง่าย อย่างที่ว่านี้ : เราทำอะไรนี้เพราะเราต้องการอะไร, เราต้องการอะไรเพราะเราเคยชิมรสของอะไร, การเคยชิมรสของอะไรก็มาจากผัสสะ. ทีนี้พอมาถึงความที่จะดับแห่งกรรม ดับไปแห่งกรรมนี้, ถึงจะดับแห่งผัสสะ นี้, มันยาก. *(พอมาถึงความที่จะดับแห่งกรรม ดับไปแห่งกรรม, ที่จะดับแห่งผัสสะนี้มันยาก. พอมาถึงความที่จะดับความแห่งกรรม ดับไปแห่งกรรม ซึ่งจะมีเพราะมีการดับไปแห่งผัสสะนี้; การที่จะดับแห่งกรรม แห่งผัสสะนี้มันยาก.)* ถ้าเรายังหลงในผัสสะในเวทนาอยู่ ผัสสะเวทนา มันไม่ยอมดับ, เมื่อเวทนาไม่ยอมดับ ความอยากนี้ก็มีอยู่เรื่อย, ทีนี้การกระทำกรรมก็ต้องมีอยู่เรื่อยเหมือนกัน; จะต้องไปทำให้ผัสสะไร้ความหมาย.

มันก็มีวิธีพิจารณาหลายทาง แต่ว่าทางที่สำคัญที่สุดก็คือเห็นผัสสะนี้เป็นตัวร้าย เป็นอันตรายเป็นตัวร้าย **ที่จะทำให้ทุกอย่างให้มันวุ่นวายไปหมด** (ที่จะทำอะไรทุกอย่างให้วุ่นวายไปหมด.) ตามพระบาลีทั่วๆ ไป ก็จะต้องยกเอาอนิจจังนี้ มาโยนโครมลงไปบนผัสสะ, มันได้เป็นวิธีที่เรียกว่า พูดจริงที่สุด ต้องพูดอย่างกำปั้นทุบดินที่สุด. เพราะว่า **ถ้าเห็นว่าผัสสะเป็นอนิจจัง** ก็จะเห็นเวทนาเป็นอนิจจัง, เห็นตัณหาเป็นอนิจจัง, **เห็นอะไรเป็นอนิจจังไปตามลำดับ, กรรมก็ไม่เป็นที่ปรารถนา.**

ทีนี้การที่จะเห็นว่า ผัสสะเป็นอนิจจัง เวทนาเป็นอนิจจัง อะไรเป็นอนิจจังนี้มันก็ยากอย่างที่ได้ว่ามาแล้ว. **ถ้าไม่เคยผ่าน มันก็รู้ไม่ได้,** ไม่อาจจะรู้ว่าผัสสะคืออะไร อยู่ที่ไหนด้วยซ้ำไป แล้วจะไปรู้ว่าผัสสะเป็นอนิจจังนี้มันยังยากมาก; มันก็ถือหลักอย่างที่ว่ามาแล้วว่า มันต้องมี **ต้องผ่าน,** ต้องมี experience ในสิ่งนั้นมากเพียงพอ, **มันจึงจะเห็นความเป็นอนิจจัง หรือความเป็นอนัตตา ความหลอกลวง ความเป็นมายา,** เราต้องอร่อยจนรู้สึกว่า ความอร่อยนี้บ้าหรือหลอกลวงหรือมายา, เดี๋ยวนี้มันยังไม่ถึงขนาดนั้น มันก็หลงไปก่อน.

กรรมในภาษาธรรม.

ทีนี้คำว่า กรรมในภาษาวิทยาศาสตร์ ในภาษาธรรมะ ที่ไม่มีคนนี้ มันละเอียดแล้วมันก็เต็มไปหมด นั่นคือไม่ใช่กรรมละทีนี้. พูดว่ากรรมนี้เป็นภาษาสมมติ เป็นภาษาชาวบ้าน ภาษาสมมติ, สำหรับคนที่มีความอยากกระทำ กรรมนี้มันเลยเป็นเรื่องสมมติ. ถ้าพูดภาษาพระอริยเจ้า ก็มีแต่ว่า **เพราะสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น, เพราะสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น;** มีพูดเท่านี้, พูดกี่วันกี่เดือนกี่ปี จนไม่มีเสียงจะพูดก็พูดเท่านี้ : **เพราะสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น, เพราะสิ่งนี้เป็นปัจจัยสิ่งนี้จึงเกิดขึ้น, ที่เรียกว่า ปฏิจจสมุป–บาท.**

เพราะตากับรูปกระทบกัน จักขุวิญญาณจึงเกิดขึ้น สามอันนี้เรียกว่าผัสสะ ผัสสะจึงเกิดขึ้น, เพราะมีผัสสะจึงมีเวทนา, เพราะมีเวทนาจึงมีตัณหา, เพราะมีตัณหาจึงมีอุปาทาน ...ภพ...ชาติ... จนกระทั่งเป็นทุกข์. **ไม่พูดว่ากรรม; แต่ถ้าพูดอย่างสมมติก็ว่านี้คือกรรม.**

ที่พูดว่า **คือกรรม** ก็ลองคิดดูใคร่ครวญดู : พอตากระทบกับรูป เกิดจักขุวิญญาณขึ้น รู้แจ้งสิ่งที่ตาเห็นนั้น นี้มันก็เท่ากับปรุงให้ตาเกิดขึ้น ให้ตาทำหน้าที่คือให้ตาเกิดขึ้น เมื่อตะกี้ตาไม่มีตายังไม่ได้เกิด พอมีการเห็นรูป ตาจึงเกิดขึ้น **อันนี้ก็เป็นกรรมอันหนึ่งแล้ว** แต่เป็นกรรมประเภทกิริยา คือว่า **เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี ยังไม่ถึงขนาดที่จะเป็นความรู้สึกที่เรียกว่ากิเลส,** เขาเรียกว่ากิริยา, มันก็มีผลทำให้เราได้รับความอร่อยทางตา หรือไม่อร่อยทางตาอะไรก็ตามนี้, นี่ผลสุดท้ายของกิริยาอันนี้มันมีแค่นี้ เป็นปฏิกิริยากันเพียงเท่านี้; เพราะยังไม่เป็นกิเลส ยังไม่เรียกว่ากรรม.

พอหลังจากมีเวทนา อร่อยที่ตาหรือไม่อร่อยที่ตาอะไรนี่ ต่อจากนี้ **จะมีกิเลสคือตัณหา,** ตัณหาเป็นกิเลส, ตัณหาก็ทำให้คิดนึกยึดมั่นอย่างนั้นอย่างนี้ นั้นก็เป็นมโนกรรม. พอคิดนึกเสร็จก็มีผล เป็นความรู้สึกอีกครั้งทันทีทันควัน ว่าสบายแก่ใจหรือไม่สบายแก่ใจ; สบายแก่ใจหรือไม่สบายแก่ใจ ทันควันที่คิดนั้นก็มี, เลื่อนระยะออกไปนิดหนึ่งก็มี เลื่อนระยะยาวออกไปอีกก็มี. นี่คือกรรม,

มีอยู่ตลอดเวลาให้ผลอยู่ตลอดเวลา, สำเร็จอยู่ก็เป็นคือนี้ (ก็เป็นอันนี้) คืออันนี้ คือร่างกายท่อนนี้ดุ้นนี้.

ฉะนั้น *จึงมีพระพุทธภาษิตว่า กายนี้คือกรรมเก่า, กรรมเก่าคือกายนี้; ในสูตรบางสูตร. กรรมเก่าคืออะไร? กรรมเก่าคือกายนี้ ที่เหตุปัจจัยปรุงแต่ง ที่รู้สึกคิดนึกได้นี้. บางทีไม่ระบุกายนี้แต่ระบุว่า ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ๖ อย่างนี้คือกรรมเก่า,* เพราะมันสำเร็จมาจากการทำทางกิริยา ทางปฏิกิริยาของธรรมชาติ แล้วโผล่ขึ้นมาเป็น ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งรวมกันเรียกว่ากายก็ได้.

ทีนี้ **กรรมใหม่** กรรมที่จะทำต่อไปนี้ **ก็คือว่า การกระทำทางกาย** หรือ **ทางวาจา** หรือ **ทางใจ** สามอย่างนี้ **ด้วยอำนาจของกิเลสนี้** แม้แต่ความคิด. ฉะนั้นเรามีกิเลส เราก็คิดอย่างนั้นอย่างนี้ ซึ่งจำแนกประเภทเป็น ๓ : ดี, ชั่ว, ไม่ดีไม่ชั่ว, หรือบางทีก็แจกเป็นกามฉันทะ, พยาบาท, วิหิงสา, ความคิดมันก็จะมีรูปโครงอย่างนี้.

๑. **กามฉันทะ** คือ **ความคิด** มันก็จะไปทาง **อยากในทางกามารมณ์** คิดจะเอากามารมณ์ คิดจะหากามารมณ์, **นี้อย่างหนึ่งก็เป็นมโนกรรม** แล้ว; พอคิด **เสร็จมันก็มีผล ผลกรรม** แก่จิตนี้.

๒. **คิดทางพยาบาท** คือมุ่งร้าย โกรธ เกลียด ทำร้ายผู้อื่นจะทำลายผู้อื่น นี้เรียกว่าพยาบาท; พอคิดเสร็จมันก็ร้อนแล้ว มันก็มีเสวยผลกรรม แล้ว; ยิ่งไปพูดไปทำมันยิ่งมีกรรมปฏิกิริยา (มัน

ก็ยิ่งมีปฏิกิริยา) ข้างนอกกลับมา, แต่อันนี้ไม่สำคัญดอก; **มโนกรรมนี้สำคัญ** จริงกว่า.

๓. ถ้ามันไป **กระทำทางวิหิงสา** เข้า มันก็เหมือนกันอีก, พอนั่นเสร็จมันก็มี **การเสวยผลไม่เป็นสุขก็ทุกข์หรืออทุกขมสุข.** *วิหิงสานี้อาจจะเข้าใจผิดกันก็ได้. วิหิงสามันก็แปลว่าเบียดเบียน* เหมือนกัน ตัวหนังสือแปลว่าเบียดเบียน, *แต่ความหมายมันจำกัดคือเบียดเบียนโดยไม่ได้มีเจตนาจะเบียดเบียน คือทำไปด้วยความโง่ เป็นเหตุให้เกิดการเบียดเบียน.*

สามคำนี้ ก็ต้องจำไว้ให้ดีๆ ไม่อย่างนั้นมันจะยุ่ง.

มโนกรรมที่ผิด นี้ คือว่า **มีกามฉันทะ มันทำด้วยอำนาจราคะหรือโลภะแล้ว พยาบาทมันก็ทำด้วยอำนาจโทสะหรือโกธะ** คือมีเจตนาจะฆ่า จะทำอย่างนี้. ทีนี้พอถึง วิหิงสานี้ เป็นการเบียดเบียนที่ทำด้วยโมหะ ไม่มีเจตนาจะทำให้มันเจ็บหรือมันตายแต่มันแย่, สิ่งเหล่านั้นมันแย่; คือความโง่ของเรา ไปทำอะไรเข้าแล้วสัตว์อื่นหรือบุคคลอื่นเดือดร้อน.

ยกตัวอย่าง จับเอาสัตว์มากัดกัน เอาปลามากัดกัน เอาจิ้งหรีดมากัดกัน อย่างนี้ *มันไม่เป็นโทสะ แต่มันเป็นโมหะ,* แล้ว*ก็เบียดเบียน* พวกเหล่านั้น. เอาควายมาชนกัน ดูเล่นอย่างนี้ มันไม่ทำด้วยโลภะหรือโทสะ มันทำด้วยโมหะ, ทีนี้ควายนั้นเดือดร้อน; อย่างนั้นเรียกว่า *วิหิงสา วิเหสา หรือวิหิงสา-เบียดเบียน.*

ทีนี้ **มโนกรรม** มันจะเดินไปสายไหนก็ตามใจ **ในทางกามฉันทะ หรือ พยาบาท หรือวิหิงสา มันก็เป็นกรรมทั้งนั้น.** พอกรรมนี้กระทำไปเสร็จ **มันก็มีผลแก่จิตใจทันที** มีความทุกข์ มีความทรมาน มีอะไรเสร็จอยู่ที่นั่น, มันจะมากหรือน้อยมันจะมากต่อไปอีก มันก็มีไปตามเรื่องของมัน, **นี่คือกรรมที่ไม่ต้องมีตัวบุคคลเป็นเจ้าของกรรม, ไม่มีตัวกูเป็นผู้ทำกรรม แล้วมันก็เป็นกรรมอยู่ในคนเรานี้.** *แล้วพระพุทธเจ้าก็ตรัสเสียอย่างน่าตกใจว่า ตัวทั้งดุ้นนี้คือกรรมเสียเลย,* เป็นตัวกรรมเสียเลยไม่ต้องมีคนที่เป็นเจ้าของกรรมดอก, เอาทั้งกายนี้ หรือทั้งกายวาจาใจนี้ ที่รวมเข้าเป็นกายนี้ นี่คือตัวกรรมเสียเลย *(นี่เป็นตัวกรรมเสียเลย)* แล้วคนก็เลยไม่ต้องมีกัน.

กรรม ในที่นี้ หมายถึง **ผลกรรม** ก็ได้ มีร่างกายนี้คือมีผล-กรรม **เป็นผลของกรรม** จึงได้เรียกว่า **กรรมเก่า**. ส่วนการกระทำเดี๋ยวนี้ เรียกว่า **กรรมใหม่**. เหตุของมันก็มาจากการที่ เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี, เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี : พอตาเห็นรูปก็เกิดจักขุวิญญาณ ตาก็มีขึ้นมาอย่างนี้, พอหูได้ยินเสียงเกิดโสตวิญญาณหูก็มีขึ้นมาอย่างนี้; ฉะนั้น ตา หรือหู หรือจมูก อะไรนี้ ก็เลยเป็น**ปฏิกิริยาที่เกิดขึ้น เรียกว่ากรรมเก่า**. ทีนี้เมื่อมันมีตามีหูมีอะไรขึ้นมาแล้ว **มันทำอะไรลงไปอีกนี้จะเป็นกรรมใหม่;** ตอนนี้จะมีผลเป็นทุกข์เป็นอะไรแล้วแต่จะบัญญัติ.

พอทำกรรมใหม่นี้เสร็จแล้ว ความร้อนใจเกิดขึ้น ก็เป็นสัตว์นรก ที่นั่นเดี๋ยวนั้น, **ความกลัวเกิดขึ้น ก็เป็นอสุรกาย** ที่นั่นเดี๋ยวนั้น, ความโลภเกิดขึ้นก็เป็นเปรต ที่นั่นเดี๋ยวนั้น, **ความโง่ความหลงเกิดขึ้นก็เป็นสัตว์เดรัจฉาน** ที่นั่นและเดี๋ยวนั้น. ฉะนั้นจึงเรียกว่าภพ ภพต่างๆ เกิดเสร็จแล้ว ยังไม่ทันจะลุกขึ้นจากที่นั่งที่มีความคิดอย่างนี้ มันก็มีภพใดภพหนึ่งที่ได้เข้าถึงและเสวย, หรืออาจจะเป็นสวรรค์ก็ได้: พอเราคิดอะไรเสร็จลงไปเรื่องหนึ่ง มันสบายใจอิ่มอกอิ่มใจ เป็นสวรรค์ไปเลย, หรือมันจะเนือยๆ เป็นพรหมโลกไปก็ได้, หรือมันจะร้อนวู่เป็นนรกก็ได้.

ฉะนั้นภพเหล่านี้ **ภพฝ่ายที่เรียกว่าสุคติหรือทุคติก็มีเสร็จ** ยังไม่ทันลุกจากที่นั่ง หรือไม่ทันจะหันหน้าไปทางอื่น ตาที่ทอดสายตาไปอย่างนี้ แล้วก็เกิดพรึบเดียวเป็นการคิดนึกอย่างนั้นอย่างนี้ขึ้นมา แล้วก็มีผลถึงกับว่าเป็นภพ เป็นสุคติเป็นทุคติอะไรเสร็จ, กว่าจะเปลี่ยนเป็นอันอื่น กว่าจะสิ้นเรื่องนี้ สิ้นกรณีนี้ มีทั้งกรรม มีทั้งผลกรรม การเสวยผลกรรม นับตั้งแต่เป็นเพียงกิริยา กับปฏิกิริยา แล้วก็มาเป็นกรรมกับวิบากคือผลกรรม. ที่เหลืออยู่ก็คือ**สังขารนี้เป็นกรรมเก่า** ซากของกรรมเก่า, ซึ่งสำหรับจะเป็นที่ตั้งสำหรับตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกได้กลิ่น อะไรต่อไปอีก แล้วก็ไม่มีที่สิ้นสุด.

ถ้าเข้าใจสิ่งเหล่านี้ดี จะมองเห็นว่า **ไม่มีตัวคน, มีแต่เพราะ**

สิ่งนี้มี สิ่งนี้ก็มี เพราะสิ่งนี้มีสิ่งนี้จึงมี. หรือพูดอีกทีว่า **เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น, เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้นสิ่งนี้จึงเกิดขึ้น,** เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้นสิ่งนี้จึงเกิดขึ้น **เรื่อยไปไม่มีที่สิ้นสุด คือปฏิจจสมุปบาท,** แล้วก็อยู่ในนี้ *ในร่างกายที่ยาวประมาณวาหนึ่งนี้; ฉะนั้นโลกก็อยู่ในนี้ ความดับแห่งโลกก็อยู่ในนี้, พระพุทธเจ้าท่านตรัสอย่างนั้น.* ถ้าเพราะสิ่งนี้มีสิ่งนี้ก็มีเป็นโลก, ถ้าสิ่งนี้ดับๆๆ สิ่งนี้พลอยดับ นี้ก็เป็นความดับแห่งโลก, ฝ่ายโน้นก็เป็นวัฏฏสงสาร, ฝ่ายนี้ก็เป็นนิพพาน; มันมีแต่อย่างนี้; ไม่มีคน ไม่มีตัวตนไม่มีคนที่ตรงไหน. **ความรู้สึกว่าเป็นคนเป็นตัวตนเป็นฉันนี้ ก็คือความรู้สึกของความโง่ ความไม่รู้ ของอวิชชา** ที่จะต้องรู้สึกอย่างนั้น ตามภาษาของสัตว์ธรรมดาสามัญที่ไม่รู้ธรรมะ.

เราเกิดมาจากท้องแม่ ก็ *ไม่รู้ธรรมะที่เป็นวิมุตติ คือดับทุกข์ได้ (ที่ดับทุกข์ได้),* พอโตขึ้นมา ก็ไม่รู้จักธรรมะที่เป็นวิมุตติที่ดับทุกข์ได้ กระทั่งเราอยู่ไปจนเฒ่าจนแก่ บางทีก็ไม่มีธรรมะ ไม่รู้ธรรมะที่เป็นวิมุตติที่ดับทุกข์ได้นี้, นั่นแหละคืออวิชชา. ผมไปอ่านสูตรๆ หนึ่ง เมื่ออ่านพบเข้าเป็นครั้งแรกถึงกับสะดุ้ง เพราะว่าเราไม่เคยอ่านไม่เคยเห็นอย่างนั้น ที่ว่าเพราะเด็กทารกนั้นไม่มีความรู้เรื่องวิมุตติ จึงเกิดความยึดมั่นในรูปในเสียงเหล่านั้น. เด็กทารกไม่มีความรู้เรื่องวิมุตติ; ก็จริง มันก็ต้องพูดอย่างนั้น เด็กทารกไม่มีความรู้เรื่องที่จะทำไม่ให้เกิดทุกข์, นั่นวิมุตติ ฉะนั้นแกจึงมี

ความคิดความรู้สึกไปอย่างนั้น จนเป็นความทุกข์มากขึ้นๆ, นี่เอาคำนี้ไปใช้กับเด็กทารก เป็นคำธรรมดาทั่วไป คือ **ความรู้ที่จะช่วยให้ไม่เกิดความทุกข์นั่นแหละ คือวิมุตติ.** ทีนี้เด็กทารกนั้นก็ไม่รู้วิมุตติ, เป็นหนุ่มเป็นสาวก็ยังไม่รู้วิมุตติ, บวชแล้วบางทียังไม่รู้วิมุตติ สึกออกไปก็ยังไม่รู้วิมุตติ, ตายเข้าโลงก็ยังไม่เคยรู้วิมุตติ; คือความรู้ที่จะทำให้ดับทุกข์ได้ หรือป้องกันไม่ให้ความทุกข์เกิดขึ้น เรียกว่า **วิมุตติในกรณีอย่างนี้ ในพระพุทธภาษิตนี้.**

การประพฤติพรหมจรรย์ต้องมีจุดหมายที่วิมุตติ.

ทีนี้เมื่อวิมุตติมันไม่มี เราก็ทำให้มันมี. **นี้มาบวชประพฤติพรหมจรรย์ในพระศาสนานี้, ก็เพื่อทำให้เกิดวิมุตติ คือความรู้ที่จะดับทุกข์ได้ จนกระทั่งดับทุกข์ได้จริง.** ความรู้ที่ดับทุกข์ได้นี้ มันไม่ใช่ความรู้เฉยๆ มันต้องดับทุกข์แล้วมันจึงจะมีความรู้อันนี้ ฉะนั้นจึงมีคำพูดประโยคที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ชัดๆ ว่า **พรหมจรรย์นี้มีวิมุตติเป็นจุดที่หมายเป็นอานิสงส์. พรหมจรรย์นี้คือการมาบวชมาเรียนอยู่ในศาสนานี้เรียกว่าพรหมจรรย์นี้ มีวิมุตติเป็นอานิสงส์ ไม่ใช่มีลาภสักการะเป็นอานิสงส์;** ท่านตรัสไว้อย่างนั้นโผงเลย. มาบวชประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อให้มีความรู้การที่ดับทุกข์ได้, ไม่ใช่เพื่อมีลาภ มีสักการะเป็นอานิสงส์ ไม่ใช่มีอาหารบิณฑบาต เสนาสนะ เภสัช จีวรที่อะไร... ที่ได้อย่างอกอย่างใจเป็นอานิสงส์.

“เมื่อจิตถูกต้องต่อวิมุตติ กรรมย่อมสิ้นสุด” นี้เป็นพระพุทธภาษิตที่ตรัสไว้อีกรูปหนึ่ง. ที่ผมพูดว่าตรัสไว้อีกรูปหนึ่งที่แท้คือเรื่องเดียวกัน แต่ใช้คำพูดคนและวิธี. เมื่อจิตถูกต้องวิมุตติกรรมก็สิ้นสุดเท่านั้น; คือมันรู้, จิตถูกต้องวิมุตติคือจิตรู้ว่าความดับทุกข์เป็นอย่างไร นี้คือรู้วิมุตติ, ทีนี้กรรมมันก็เป็นไปไม่รอดดอก; เพราะว่ามันรู้เสียแล้วว่า อย่างนี้เป็นทุกข์ มันก็ไม่ทำอย่างที่เป็นทุกข์. มันก็ไม่ทำกรรมนั่นเอง, ไม่มีอวิชชาหรือความโง่ ความโลภ ความโกรธ ความหลงอะไร ที่จะทำให้กรรม. จิตมันรู้เรื่องนี้จนเกิดอวิชชาอีกไม่ได้ เกิดความโลภ ความโกรธ ความหลงอีกไม่ได้; นี่เรียกว่า ถ้าจิตมันถูกต้องวิมุตติ กรรมมันก็สลายตัว.

นี่คือกรรมชนิดที่ไม่ต้องมีคนผู้กระทำ, ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคลมาเกี่ยวข้อง. การกระทำกรรม ก็ได้มีแล้ว และมีอยู่ มีอยู่ มีอยู่ มีอยู่ อย่างนับไม่ไหว; การเสวยผลกรรมก็มีแล้ว แต่ไม่มีบุคคลผู้เสวย.

ผมพูดเรื่องเดียวซ้ำกันอีก แต่พูดให้เข้าใจเพิ่มขึ้น เพราะมันเหลือวิสัยที่จะพูดทีเดียวให้เข้าใจได้. ฉะนั้นถ้ายังพูดกรรมชนิดยังมีตัวบุคคลผู้ทำกรรม ผู้เสวยผลกรรมอะไรอยู่นั้น, นั่นคือกรรมเด็กอมมือ **กรรมอย่างศีลธรรม** กรรมอย่างภาษาชาวบ้าน; แต่ก็ **มีประโยชน์หรือจำเป็นสำหรับคนสมัยนี้** อยู่นั่นแหละ, เขาไม่กลัวบาปกลัวกรรมกันแล้วก็แย่.

ทีนี้ **กรรมที่เป็นของพระอริยเจ้า,** กรรมชนิดที่เป็นความรู้ของพระอริยเจ้าก็คือ **ไม่ต้องมีตัวบุคคล, มีแต่ว่าสิ่งนี้มีแล้วสิ่งนี้มันก็ต้องมี, เมื่อสิ่งนี้มีสิ่งนี้มันก็ต้องมี. แล้วก็ยกตัวอย่างเรื่องปฏิจจสมุปบาทนี้; จะตั้งต้นกันที่ตรงไหนมันก็ได้** มันตั้งต้นมาตั้งแต่เมื่อไรก็ไม่รู้. เช่น เราจะตั้งต้นว่าเมื่อดวงอาทิตย์มี มันก็เผาน้ำให้เป็นไอขึ้นไป, เมื่อไอน้ำมี เมฆก็มี, เมฆมีฝนก็ตก, ฝนตกมันก็เปียกหรืออะไรนี้ มันเป็นเพียงอย่างนี้. เมื่อตามันก็มี เมื่อรูปมันก็มีมันก็ต้องกระทบกัน, แล้วก็เกิดจักขุวิญญาณ นี้มันต้องอย่างนี้มันหลีกไม่ได้ มันต้องเป็นไปอย่างนี้ ไม่ต้องมีคนอะไรที่ไหน.

ทีนี้เรามันไม่รู้อย่างนี้ เราว่า **กูเห็น** ว่ากูเห็น เห็นอะไร เห็นอะไร คิดอย่างไร นี่มันเป็นอย่างนี้. มันก็เป็นเรื่องมีคน ก็ไปขโมยบ้าง ไปอะไรบ้าง ก็เป็นกรรมอย่างมีคนไปกันตามเรื่อง อย่างนั้นบ้างอย่างโน้นบ้าง อย่างนี้บ้าง ก็ไม่แน่นอนดอก, บางทีตำรวจก็จับได้บางทีก็จับไม่ได้ บางทีก็ไม่มีใครรู้ บางทีก็รู้ มันไม่แน่นอนกรรมอย่างนั้น. แต่มันก็แน่นอนพอที่จะสรุปได้ว่า ถ้าทำดีดี ทำไปเถอะโอกาสที่จะดีจะมีความสุขตามที่ต้องการมันก็มีมากขึ้น. ถ้าทำแต่ชั่วๆๆๆ โอกาสอย่างนั้นก็ไม่มี, ฉะนั้น **ขอให้ทำดี จะไม่มีใครมาเกลียดมาชัง มีคนจะร่วมมือ มีคนจะนั่นจะนี่ให้มีความสุข ตายแล้วก็ยังไปสวรรค์ อย่างนี้ก็ยังดี. แต่ถ้าพูดตามภาษาพระอริยเจ้า** ก็เรียกว่า **มันยังเป็นชนิดต่ำ** เพราะไปสวรรค์แล้วก็ยังไม่มีความ

หมายอะไร ว่าไปสวรรค์อย่างนี้ภาษาของพระอริยเจ้า ก็จะว่า **บ้าที่สุดเลย;** คือต้องการจะไกลออกมาเสียจากความวุ่นวาย.

รู้จักแยกกันให้เห็นค่าของศีลธรรมกับสัจธรรม.

เอาละแยกกันได้ตอนนี้ **ถ้ายังมีอุปาทาน มีอวิชชา** ว่าตัวกูว่าของกู เป็นด้วยความเห็นแก่ตัวกู มีดีมีชั่วตามแบบของกู **อย่างนี้ก็เป็นกรรมประเภทที่เรียกว่าศีลธรรม,** ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ ยากที่จะทำให้เป็นวิทยาศาสตร์ เพราะว่าเป็นสิ่งที่เรียกว่าตัวกูนั้นมันก็ไม่มีตัวจริงเสียแล้ว **ถ้ากรรมอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ ต้องเป็นกรรมแบบปรมัตถธรรม หรือแบบสัจธรรม คือดูกันที่สิ่งที่มีอยู่จริงเห็นจริง ทุกระยะเลย แล้วก็ไม่ต้องมีตัวกู.**

๑ ความรู้ ยังไม่ใช่ความรู้ที่แท้จริง จนกว่าจะพิสูจน์ด้วยการแก้ปัญหาได้. เหลือกินแต่ความรู้ที่ท่วมหัว และชักให้ฟันตัวเองมากขึ้น เราจึงมีแต่โลกยุ่งด้วยปัญหา หรือให้ที่ฟันตัวเอง-กะเปาะฟองของอวิชา

พุทธทาส อินทปัญโญ

'เรื่องกรรม' ในมุมมองของพุทธทาส

พุทธทาส อินทปัญโญ

ISBN 974-93513-9-8
9789749351390
ราคา 120 บาท
หมวดศาสนา-ปรัชญา